

İDARE

DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 31

Eylül - Ekim 1961

Sayı: 272

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

Sahife

Yeni Anayasa Karşısında “İdarenin Bütünlüğü” Prensibi	Rüştü ÜLKEN	3
Kutadgu Bilig ve İdare Tarihi.....	O. Hulusi TUNABAŞ	9
Vilâyet Hususi İdareleri	Alim Şerif ONARAN	26
Emniyet Hizmetlerinde Teşkilatlanma ve Personel İdaresi	Mehmet ŞAHİN	43

TERCÜMELER:

Demokrasi Üzerine Konferanslar	Dr. A. Kutbettin AKKAN	67
--------------------------------------	---------------------------	----

İDARİ COĞRAFYA:

Akçakoca Kazasına Bağlı Aftın ağzı Köyünün Genel Durumu Hakkında Bir Etüt.....	Nihat ALP	89
---	-----------	----

KANUNLAR:

95

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı : 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı : 750 kuruş

----- 000 -----

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de:

Bulunan yerin Malsandığına tutan yatırırlarak mukabilinde alınacak (çesitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü-Ankara

Adresine gönderilmelidir.

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

----- 000 -----

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazının iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye derç olunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü’ne müracaat edilmelidir.

Sahibi: İçişleri Bakanlığı

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mes’ul Müdürü: **Selim AYBAR**

TETKİKLER

YENİ ANAYASA KARŞISINDA “İDARENİN BÜTÜNLÜĞÜ” PRENSİPİ

Yazan:

Rüştü Ülken

Tetkik Kurulu Müşaviri

Her çağdaş millet hürriyet ve hukuk anlayışının ana çizgilerini kendi Anayasasında belirtmiştir. Onun için Anayasayı temel kanun diye adlandıırlar. Devletin temel yapışım teşkil eden Anayasa meydana getirildikten sonra bütün kanun sisteminin ona göre ayarlaması kaçınılmaz bir demokrasi zaruretidir.

9 Temmuz 1961 günü halkoyuna sunulup çoğunlukla kabul olunan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası özlediğimiz hürriyet ve hukuk düzenini yurdumuzda sağlam temeller üzerinde yükseltecek en modern, çağdaş anlamda en mükemmel devlet tipini yaratmıştır.

Yeni Anayasanın belli başlı özelliklerinden, siyasî ve hukukî hayatımıza getirdiği yeniliklerden biri ve belki de birincisi, 1921 ve 1924 Anayasalarından farklı olarak, “Kuvvetler Birliğı” esası yerine “Kuvvetler Ayrılığı” prensibine dayanan parlamenter sisteme yer vermiş olmasıdır. Türk Anayasası da, çağdaş Anayasalar gibi, devlet fonksiyonlarını yasama (Teşri), yürütme (icra), yargı (Kaza) olarak ayırmakta, her birini ifaya müstakil makamları memur etmektedir; hatta bununla da yetinmeyerek yürütme fonksiyonuna giren idareye özel bir değer vermiş, idare cihazının kuruluş ve görevleriyle bir “Bütün” teşkil ettiğini ve Kanunla düzenleneceğini açıkça belirtmiş bulunmaktadır.

Bu yenilik, gerçekten önemlidir zira, millî iradeyi kanun şeklinde izhar şerefi yasama organına ait ise de en ağır ve sorumlu iş, kanunların hâkimiyeti ile hâdiseler mahşeri içinde önceden kestirilemeyen binbir çeşit tezahürleri bağdaştırmak ve devleti yüksek gayelerine ulaştırmak zorunda bulunan idare cihazının omuzlarında kalacaktır.

Bu itibarla, idare işlerinde mutlak bir sistem bütünlüğüne ihtiyaç vardır. İdarenin bütünlüğü, yeni Anayasamızda ifadesini bulan ve İdarî faaliyetlerin devlet hayatındaki önemini âdeta sembolleştiren bir nâzım

prensiptir. Bunun en tabîi neticesi, birbirlerinden farklı kamu hizmetlerinin görülmesinde tam bir işbirliğinin sağlanmasıdır.

Son zamanların tecrübe ve tetkikleri göstermiştir ki, ilim nasıl bir bütün ise idare de bir bütündür ve işin mahiyeti değil, belki kolaylık bakımından çeşitli dallara ayrılmıştır. Asıl olan, her şubenin özel telâkî ve menfaatleri üstünde millî ve genel menfaat düşüncesinin hâkim olmasıdır. Bu bakımdan, hangi usul ve hangi teşkilât tarafından yenine getirilirse getirilsin, İdarî hizmetlerin koordinasyonunu sağlamak verimli ve ahenkli bir idarenin vazgeçilmez şartıdır.

Kabul etmek gerekir ki; bu gün yalnız idarede değil, belki her bilgi alanında “Bütün” fikri zafer kazanmıştır. Her tavazzuh, yani parçaların belli bir gaye peşinde bir “Bütün” haline gelmesi aynı zamanda bir işbölümü prensibidir. Hücreler uzviyet, ilimler ve kültürler medeniyet, fertler millet haline geldikçe işbölümü zarureti ve ihtisas şubeleri artar. İleri toplumlarda bu işbölümü prensibi öyle şaşmaz bir kanun haline gelir ki, hiç kimse kendi ihtisas şubesinin dışında rey ve fikir sahibi olamaz. Meselâ hekimliğin işbölümünde bir göz doktoru bir apandisit ameliyatı yapamadığı gibi bir sinir hekimi de hastanın kulağını tedavi edemez. Nasıl ki vücutta midenin hazım vazifesini kulak, gözün görme vazifesini ayak, burunun koku alma vazifesini dizkapağı yapamaz. Fakat işbölümü ve ihtisas şubeleri arttıkça bunlar arasında işbirliğini sağlayan geniş ve terkiple zekâyâ da ihtiyaç artmaktadır. İnsanın vücudunda göz, kulak, mide, bağırsak, ciğer gibi özel vazifeler gören uzuvların yanında sinir, damar, nesic gibi genel vazifeler gören ve öteki uzuvlar arasında işbirliğini temin edenler de vardır.

Parça üstündeki bilgimiz ne kadar derine giderse gitsin, bütünü kavramamıza elvermez. Çünkü her bütün, parçalardan mürekkep olmakla beraber, onlarınkinden tamamıyla ayrı vasıf ve karaktere sahiptir. Yalnız parçacı ve tahlilci görüşün kifayetsizliği, bu gün hemen her bilgi alanında ortaya çıkan gerçeklerden biridir.

Gerçeği parçalardan ziyade onları terkip eden bütünün özel vasıflarında görmek iştiyakı, Ekonomi politiği de, uzun zamandan beri, ferdiyetçi prensiplerinden uzaklaşır mı? Global İktisadî fayda mefhumu bütüncü görüşün bir ifadesi değil midir?

İşte, yeni Anayasanın ışığında, idareyi kuruluş ve görevleriyle bir “Bütün” halinde kavramak ve koordinasyonu sağlamak için, bu gün her şeyden önce, mevzuatın dikkatle gözden geçirilerek elenmesi, aykırı-

tıkların kaldırılması, yetki mercilerinin iyice tayin edilmesi gerekmektedir,

Birbirinden tamamen bağımsız kalması icap eden yürütme ve yargı organları arasında dengeyi bozucu mahiyetteki hükümlerin ayıklanması ve idare aleyhine Anayasanın ihlâl edilmemesi lüzumunu gösteren canlı bir misal verelim:

İdarî kararlardan menfaatleri haleldar olan bazı kimseler, bu kararlar yetkili mercilerce iptal edilmeden, karar veren idare' âmirleri aleyhine, şahsî kusur isnadıyla, adalet mahkemelerinde tazminat dâvası açmakta ve mahkûmiyet kararı almaktadırlar. Gerçi İdarî karar yetkili merci tarafından ortadan kaldırıldıktan sonra bu kararın alınmasından zarar gördüğünü iddia eden kimsenin, hususî hukuk hükümlerine göre, adalete başvurması ve mahkemenin de davacının karardan zarar görüp görmediğini, davalının bu zarardan sorumlu olup olmadığını araştırması tabii ise de; İdarî tasarruf mevcut olduğu halde doğrudan doğruya idare ajanlarının mahkemeye sevk edilmeleri, onları karar almakta tereddüt ve endişeye düşürmekte, netice itibarıyla İdarî otoritenin bu şekilde tazyiki hizmete tesir etmektedir.

(Vaktiyle İstanbul'da kaymakamlık yapan çok enerjik ve değerli bir idareci polis vazife ve salahiyet kanununa dayanarak bir kahvehaneyi kapattığından dolayı bu suretle mahkemeye sevk edilmiş ve ağır tazminata mahkûm olmuştur. Mahkûmiyet kararı bilâhare Yargıtay'ca bozulmuştur.)

Vazifeleri icabı, fazla husumet toplayan idareciler aleyhine, haksız husumetlere ve dâva hakkının suiistimaline karşı kâfi bir himaye ve teminata mazhar olmamaları yüzünden, şahsen ilgili bulunmadıkları, memuriyetlerine müteallik meselelerden gelişi güzel dâvalar açılması imkânı kabul edilirse idare mekanizmasının meflûç bir hale sokulmuş olacağı şüphesizdir. Mahkeme, sonunda hakkı izhar etse de, o zamana kadar memur birçok müşkülâta uğrayacak, masraflara girecek, maddî ve manevî ıstırap çekecek, yıpranacaktır. Bu hal, tabiatıyla kamu hizmetlerinin aksamasına sebep olacaktır.

İzaha lüzum yoktur ki; İdarî sistemi kabul eden diğer memleketler gibi bizim memleketimizde de İdarî ve adlî yargı mercileri arasındaki işbölümü prensibi Anayasa hukukunu yakından ilgilendiren önemli bir konudur. Birbirine muvazi, genel mahiyet ve vasıfta iki yargı makamı ihdas edilmekle tatbikatın bu iki merci arasında vazife uyumsuzlukları doğurması tabii bulunduğundan, yine başka memleketlerde olduğu gibi,

bizde de 1945 yılından beri 4788 sayılı kanunla uyuşmazlık hâdiselerini çözecek her iki yargı merciinin üstünde bir mahkeme kurulmuştur. Fakat esefle ilâve edelim ki, bu yüksek yargı organ da Anayasa hükümlerine uygun bir surette fonksiyonunu yapamamaktadır. Çünkü sözü geçen kanununun 8. maddesine göre, uyuşmazlık mahkemesine başvurulması için adalet mahkemelerinde idare aleyhine dâva açılmış olması şarttır. Şayet dâva, idareyi temsilen tasarrufta bulunan, kararı veren memurun şahsı aleyhine, şahsî kusurundan bahsiyle, açılacak olursa idare bu dâvada yer alarak vazife itirazında bulunmak fırsatım ve uyuşmazlık mahkemesini tahrik imkânını elde edememektedir. Kusurun hizmete ve dolayısıyla idareye mi, yoksa memurun şahsına mı izafesi lâzım geleceğinin adalet mahkemesi tarafından tayini ise bizzarure mahkemeyi idari tasarrufun tahlil ve takdirine götürmektedir ki, bu sonuç adli ve İdarî makamların ayrılığı hakkındaki Anayasa prensibinin ihlâlinden ve idarenin istiklâlini baltalamaktan başka bir şey değildir.

Bu itibarla, idare hukuku prensiplerine göre, memura isnat edilen, şikâyeti mucip ve hizmetle ilgili bir fiilin şahsî bir kusur veya hizmet kusuru teşkil edip etmediğinin tayini meselesini behemehâl idarî yargıya bırakmak lâzım gelir.

Yüksek uyuşmazlık mahkemesinin bu görüşe katıldığını memnunlukla söyleyebiliriz. Nitekim yüksek mahkemenin bir kararında belirtildiği üzere, memurların şahısları aleyhine açılan bu kabil tazminat dâvalarının İdarî fonksiyonla inkâr edilemeyecek pek sıkı münasebeti dolayısıyla idareyi şiddetle ilgilendireceğinden ve memurlardan hizmetlerini ifa maksadıyla sadır olan herhangi bir fiilin şahsî bir kusur telâkki olunarak kendilerinin adli mahkemelere şevki ve adalet mahkemelerinin bu vesileyle İdarî hizmetleri tahlile kalkışması, idarenin başka bir yoldan adli otoritenin nüfuzu altına girmesi demek olacağından idarede bir huzursuzluk tevhit ettiğine şüphe yoktur. İdarî sistemi kabul etmiş olan bir memlekette bu hale müsaade etmemek iktiza eder.

Ancak, yine uyuşmazlık mahkemesinin kararında açıklandığı gibi, 4788 sayılı kanununun 8. maddesi hükmü karşısında bu mahzurun içtihat yolu ile önlenmesine imkân görülememiştir. Ne hazin tezattır ki, İdarî rejimin müeyyidesi sayılan uyuşmazlık mahkemesine vücut veren kanunda idarenin istiklâlini baltalayan bir hükme rastlanmaktadır.

Burada akla şu soru gelmektedir:

İdareyi temsilen tasarrufta bulunan ajan ve memurun şahsı hasım gösterilmek suretiyle dâva açılmış olsa bile idarenin vazife itirazını ileri

sürmesine ve uyuşmazlık mahkemesini tahrik edebilmesine imkân bırakılmasını ve tatbikatın Anayasa hükümlerine ve İdarî sistemin en tabî icaplarına, uygun bir tarzda cereyanını sağlamak için ne yapmalıdır? Acaba 4788 sayılı kanun hükmünün normal usule göre veya Anayasa mahkemesince iptalini ve yeni bir hüküm getirilmesini beklemek zarurî midir?

Kanaatimizce, böyle bir zaruret yoktur. Çünkü mahkemeler de, idare makamları da yeni Anayasa hükümleri ile bağılıdır; ayrıca bir kanuna hacet kalmadan kendi anlayışların göre Anayasa hükümlerini uygularlar; el koydukları bir işte tatbik edecekleri kanunu Anayasaya uygun görmemeleri halinde, gerekirse, Anayasa mahkemesinin kararına kadar işi talike mecbur olmadan tatbikten imtina edebilirler. Bu makamların hatalı anlayışları üst mercilerde düzeltilir.

Yeni Anayasanın 8. maddesinde kanunların Anayasaya aykırı olamayacağı ifade edildikten sonra, Anayasa hükümlerinin yasama, yürütme ve yargı organların bağıladığı sarahatle tespit ve böylece “Anayasanın Üstünlüğü” prensibi tesis olunmuştur.

1924 Anayasasında da kanunların Anayasaya aykırı olamayacağı ifade edilmiş, fakat tatbikatta çok defa pratik bir değeri görülemedi. Zira Anayasaya uygunluğu sağlayacak müeyyide ve müesseseleri ihtiva etmemektedir. Bu yüzden hürriyetleri teminat altına almak ve otoriter temayülleri frenlemek mümkün olamamış, kanun yolu ile hürriyetlerin tanzimi ve tanzim bahanesiyle de aşın tahdidi cihetine gitmek imkân dâhiline girmiştir. 1924 Anayasasını meydana getirenler, sâdece yürütme organının yetkilerini dar tutmakla ve meclisin üstünlüğü esasını koymakla millî hâkimiyet prensibini gerçekleştirmeyi düşünmüşlerdir. Gerçekte, meclisin üstünlüğü şöyle dursun, yasama ile yürütme arasında bir denge dahi kurulamamış ve yürütme organ meclis karşısında daima üstünlük sağlamıştır. Bu üstünlük, çok partili rejimde, iktidar partisinin meclis içindeki ezici çoğunluğu ve bu çoğunluk içindeki oligarşi mekanizma sayesinde yürütülmüştür. Hukukla vakıalar arasındaki bu çatışma diğer bazı memleketlerde, meselâ Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi Anayasa dışı normal bir teamül gelişme telâkki edilemez. Bizdeki gelişme Anayasa dışı değil, Anayasaya, karşı, onun ruhuna ve temel demokratik prensiplerine karşı vuku bulmuştur. Bugünkü Anayasa ise devlet fonksiyonlarını ifa ile mükellef makamlar arası münasebetleri nizamlama hususunda gayet hassas ve titiz davranmış, «Anayasanın Üstünlüğü» prensibine yer vermiş, kanunların Anayasaya aykırı olamaya

cağını daha kuvvetli bir şekilde ifade etmekle kalmamış, aynı zamanda Anayasa hükümlerine mutlaka riayeti sağlayacak ayrıca (Türkiye’de ilk defa olarak) bir Anayasa mahkemesi ihdası ile müessir bir kontrol cihazı vücuda getirmiştir.

Görülüyor ki; yeni Anayasamıza hâkim olan ana prensipler, idareyi batı anlamında bir reforma götüren yolun temizlenmesi için gereken ilk şartı yaratmıştır. Bundan geniş  l de yararlanarak ilmin ve tecrübenin verdiklerini hareket noktası yapan, esaslı ve şuurlu bir handeye girişildiği takdirde yurdumuzun idarecilik bakımından cihanşümul bir örnek olmasına hiç bir engel yoktur.

KUTADGU BİLİĞ VE İDARE TARİHİ

Yazan: Ö, Hulûsi Tuna baş

Türklerde Adalet ve Hukuk anlamı:

Bir dilin öz kelimeleri, o kelimelerin anlattığı somut yahut soyut şeyin veya anlamın, bu dili konuşan toplumda, dili ile beraber var olduğunu gösterir. Türkler için adalet ve hukuk, bulunup devşirilmiş “yitik” bir nesne değil, toplumun ruhu olarak her zaman var olmuş bir anlamdır. Hukuk Tarihinin, İslamıktan önceki Türk Hukuku bahsinde misalleri görüleceği üzere, Türkçede hukuk tekniğinin bütün terimlerine rastlanır.

Burada adalet kelimesi için bir parantez açmak ve kelimenin kök anlamları üzerinde kısaca durmak istiyorum. Arapça adalet, adi ve din kelimeleri sözlüğümüze girmiştir. Bunlardan adalet ve adi, iki nesneyi birbirine eşit kılmak (mecaz yolu ile de her nesneyi yerli yerince etmek) anlamındadır. Aynı kökten adil sözü yük dengi, misil ve adil sözü ise tartıda ve miktarda bir olan demektir. İyilik veya fenalıkla karşılık yapmak, bir kimse hakkında iyi yahut fena bir hüküm vermek demek olan din sözüne gelince, din günü (yevmüddin, ruzi ceza) tamlamasında olduğu gibi hüküm ve adalet anlamlarını da beraberinde taşır. Arapçada bir de Tinn kelimesi vardır ki denk (muvazeneli) misil anlamları ile adalet ve din kelimelerine çok yakındır. Sümerce “idi” ve akadca “din” sözlerinin adalet, muhakeme, dava sözlerinin karşılığı olduğunu ve Türkçe “tin” kelimesinin soluk, nefes, ruh ve bu kelimeden türemiş sözlerden kökünün anlamına geçerse sükûnet, rahat, iç muvazene manalarına geldiğini görüyoruz. Sümerce ve Türkçe tir, tin kelimeleriyle Arapça din ve tin sözlerindeki fonetik ve semantik unsurların karşılaşmasında, bir gerçeğin balkıdığını, sezinenler olacaktır sanırım.

Türkçede adalet sözünün karşılığı könilik (künilik), âdil sözünün karşılığı da koni (küni) dir. Bu söz lügatte düz, doğru, emniyetli anlamlarına gelir. Bu sözden dönmek (düzelmek, doğrulmak, yola gelmek), köngermek (doğrultmak, düzeltmek, doğru yolu göstermek, kılavuzluk etmek) gibi kelimeler de türemiştir. Lâtincenin directus kelimesine tam bir karşılık verecek şekilde, sağ, doğru, müsait, iyi manalarına gelen

etice “kunnas” kelimesi ile Türkçe koni (küni) sözü arasında yanlış bir gözleme doğru gitmemek için bilim metotlarına uygun bir davranışla bir karşılaştırma yapılırsa yeni şeyler öğrenmemiz mümkün olabilir.

Yukarıda, incelediğimiz kelimeyi, iki değişik imlâ ile koni ve küni şeklinde yazdım. Uygur alfabesinde v,o,ö,u,ü sesli ve sessizleri tek harfle ve y,ı,i sesli ve sessizleri de yine tek bir harfle gösterilir. (Biz, açıklanması gereken bir düşüncemizi anlatmak için şimdilik Latincenin V,J harflerini transkripsiyonda Uygur alfabesinin sözü geçen harflerine karşılık olarak alacağız) Kutadgu Bilig’in Uygur harfleriyle yazılı olan Viyana nüshasında ö harfi hazan şaşmakla beraber genel olarak VJ şeklinde gösterilir Söz konusu olan kelime Kutadgu Bilig’de çok zaman küni şeklinde geçmektedir. Viyana nüshasından (T.D.K., 1942) bir iki örnek verelim:

Bu Kôn Togdı tekli türür ol küni

“Bu Gündoğdu’nun adı sanıdır küni (âdil)”

(Sayfa 22, satır 10)

Küni bol, küni kıl, küni tut yurık

“Âdil ol, iyi (işler) yap, doğru yol tut (doğruluktan ayrılma)”

(Sayfa 156, satır 28)

Adı geçen nüshanın 43. sayfasının 1. satırında ise bu kelime KVJNĠ — koni diye yazılmıştır:

Könilik öze ol bu beylik oh

“Adalet üzerindedir bu beyliğin temeli”

Rahmetli Hüseyin Kâzım, Büyük Türk Lügatinde, küni şeklini kabul etmiştir. Biz bu değişik okunuşlardan çoğunluğu göz önünde tutarak, kelimeyi küni diye okumayı daha uygun buluyoruz.

Kutadgu Bilig hakkında kısa bilgiler ve düşünceler:

Kutadgu Bilig, İslâmî devre ait ilk Türkçe eserlerdendir. Kâşgarda beğlik süren Buğra Karahan adına Balasagunlu Yusuf tarafından 1070 yılında yazılmıştır; 5500 - 6000 beyitlik manzum ve genel karakteri bakımından didaktik bir eserdir. Nâzımın adı “Yusuf Has Hacıp” diye geçtiğine göre kendisinin Kâşgar sarayında Has Hacıplık (Başperdecilik, Başmabeyincilik?) görevinde bulunduğu anlaşılıyor. Kitap, dil ve edebiyat bakımından olduğu kadar zamanının sosyal durumunu yansı

tan bahisleriyle Türk Medeniyeti Tarihi bakımından da değerli ve önemlidir. Şimdiye kadar üç yazma nüshası bulunabilmiş, Viyana, Fergana, Kahire nüshası diye anılan bu nüshalar Türk Dil Kurumu tarafından 1942, 1943 yıllarında tıpkıbasım şeklinde bastırılarak ilim dünyasına hediye edilmiştir. Bunlardan Viyana nüshası Uygur harfleriyle ve öbür ikisi Arap harfleriyledir. Ulusal medeniyetimizin kıymetli anıtlarından biri olan eser hakkında fazla bilgi edinmek isteyenler, Viyana nüshasında 144 sayfalık bir yer tutan önsöz, giriş ve ekler kısımlarında istediklerini bulacaklardır.

Eserde Yusuf Has Hacıpten “kitap indisi” (kitap sahibi) diye bahsolunur. Biz de onun bir andacı olarak böyle diyelim; kitabın, idisi kaleminden çıkan ilk nüshasının Uygur harfleriyle mi, yoksa Arap harfleriyle mi olduğunu şimdilik bilemiyoruz. Uygur harfleri, Kutadgu Biliğin yazıldığı tarihi kovalayan yüzyıllarda on beşinci yüzyıl içinde dahi kullanılmakta idi. (Bakınız: Topkapı Müzesi Arşiv Kılavuzu, 2. fasikül, belge XX.) Eldeki Uygur harfli metnin 1439 yılında kopya edilmiş bir nüsha olduğu, kitabın sonuna kopya eden tarafından yazılmış bir nottan anlaşılıyor.

Öte yandan. Fegan’a nüshasının bir beytinde, Arap alfabesinin “lâm” harfi ile yapılmış bir kelime oyunu vardır; fakat bunun Viyana nüshasında başka türlü yazılı olması beytin aslı ile oynandığı düşüncesini akla getirmektedir:

Beg atı bilig birle bağlıg turur;

Bilig lam kitse beg atı kalur.

“Bey adı bilik ile bağlıdır; bilik’ten lâm (harfi) gitse Bey adı kalır.”

(Fergana nüshası, Sayfa 150, satır 6)

Beg atı bilig birle bağlıg turur;

Biligim betise beg atı kalur.

“Beğ adı bilik ile bağlıdır; bili? gim? (L yi G?) yazsa beğ adı kalır”

(Vayana nüshası, sayfa 75, satır 11)

Yukarıda da açıkladığımız gibi eserin orijinalinin hangi harflerle yazıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber konuyu aydınlatacak yeni bir belge elde edilinceye kadar kitap idisi elinden çıkan nüshanın Uygur alfabesiyle yazılmış olduğunu kabul etmek incelediğimiz durum karşısında yanlış sayılamaz düşüncesindeyim.

Eserin adına gelince, kitap idisi bunun için şu beyti yazıyor:

Kitap atı urdum Kutadgu bilig;

Kutadgu okıglıka, tutsu ilig.

“Kitabın adını Kutadgu Bilig koydum; uğurlu olsun okuyana, tutsun (onun) elini (ona yol göstersiz.)

(Vişana nüshası, sayfa 22, satır 7)

Kitapta birinci mısradaki Kutadgu kelimesi altına satır arasında Arap harfleriyle “yani huçeste” sözleri ve ikinci mısrağda kutadsu kelimesi altına da “huçeste bad” sözleri not düşülmüştür. Bu not ya kitabı kopya eden tarafından yazma sırasında yahut okuyanlar tarafından sonradan yazılmış olsa gerek. Huçeste, Farsçada, uğurlu, kutlu, mübarek manalarına gelir; huçeste bat da kutlu olsun, uğurlu olsun demektir. Kitabın adım bu açıklamalara göre, bugün konuşulan dile kutlu bilgi, uğurlu bilgi diye çevirebiliriz.

Kutadgu Bilig Vişana nüshası tıpkıbasımının 10 uncu sayfasındaki:

Bayat atı birle sözüğ başladım

Tör utken, yikitken (ikilken), keçürken idim

“Bayat (Tanrının sıfat isimlerinden biri) adı ile söze başladım; yaratan, eğiten (yetiştiren), bağışlayan (affeden) Rabbim.”

(Vişana nüshası, sayfa 10, satır 20)

besmele beyti ile başlar ve aynı basımın 185 inci tayfasındaki:

Tegür Savcımızda tömen ming selâm

Tuşu tört eşinke takı aytura

“Değdir (ilet, ulaştır) Savcımıza (Peygamberimize) on bin kere bin selâm; dostu dört arkadaşına (çihar yâr-ı güzün) dahi (selâmlarımızı) yükselt.”

(Vişana nüshası, Sayfa 185, satır 25)

dua beyti ile son bulur.

Kutadgu Bilig, bir ömür isti yen eserlerdendir; konusu, hacmi, onunla aramızdaki uzun zaman ayrımı göz önüne alınırsa bu söz mübalağalı sayılamaz. Eserde geçen kelimelerin anlamı ve okunuşu üzerinde ilgililer arasında tikel bir anlaşmaya varılmış olduğunu da sanmıyorum. Örneğin, Vişana tıpkıbasımının 16 inci sayfasının 18 inci satırındaki şu beyit, üzerinde anlaşılabilen parçalardan biri olarak göze çarpmaktadır.

TöretLi, adırdı saçu yel oku kog

Angar berdi erdem, bilig, ök, ukug.

Bu beyit Viyana nüshasında Uygur alfabesiyle hiç tereddüde yer kalmayacak kadar açık olarak yukarıya geçirdiğimiz şekilde yazılıdır. Tıpkıbasımın sözü geçen sayfasında 18 ve 19 uncu satırlar arasında birinci mısradaki son dört kelimenin farsça karşılıkları da ama doğru ama yanlış şöyle not edilmiştir: Ateş, bad (yel), âb (su), hâk (toprak). Bu mısrağı “Tanrı insanı ateş, yel, su ve topraktan yarattı” diye lerceme edenler bulunduğu gibi mısrağın sonundaki heceleri “yanglu kug” okuyup “insanı” diye tercüme eden ve mısrağı “Tanrı insanı yarattı, seçkin kıldı” diye manalandıranlar da vardır. Hâlbuki kanımıza göre bu kelimeleri, yel (ruh) ile onun “oku” yani eşi ve karşılığı olan bedene, ruh ile balçığa yormak mümkündür. Belki de Yusuf Has Hacıp, burada insan dernek olan yalnguk ile yel (ruh) ve kog (toprak) arasında etimolojik bir bağ kurmak yahut doğrudan doğruya yalnguk kelimesini kullanmayarak “Âdem”in yaratılışını dinsel, naslara göre anlatmak istemiştir. Bu açıklamalara göre söz konusu olan beyit, bugün konuşulan dile “(Tanrı) yel (ruh) ile toprağı (Âdemi, insanı) yarattı, saçıp ayırdı; ona erdem, bilgi, akıl ve idrak verdi” şeklinde dahi çevrilebilir.

Bu beyit Kutadgu Bilig’in Viyana nüshasında altıncı babın ilk beytidir; babın “Yalnguk oğlu ağırlıklı bilig, uguş birle erdügin ayur” şeklinde olan başlığında da kelime “yalnguk” diye geçmektedir. Fakat şurasını da not etmek gerektir ki Viyana nüshasının 20 inci sayfasında da buna benzer bir bap başlığı vardır ve kelime bunda Yalnguk diye yazılıdır. Aynı sayfanın 22 inci satırına ise kelime yalngluk şeklinde geçmiştir.

Yanılmak insanın mayasında bulunduğu için yalnguk sözünün yanlış demek olan yangluk’tan geldiğini söyleyenlerin bulunduğunu ve öteyandan kelimeyi kökünün anlamına göre “Âdem “in çıplak yaratılışına bağlamak ta mümkün olduğunu not ederek bu paragrafi kapatıyorum.

İdare Tarım ve Kutadgu Bilig:

İlkönce söyleyelim, Kutadgu Bilig bir hukuk kitabı değildir. Fakat toplumu bütün değerleriyle bize tanıtan ve onun sosyal yaşayışını bütün renkleriyle bir projeksiyon filmi kadar net ve gerçek olarak yansıtan bir eserdir. Bunda bir Orta Asya orta çağ Devletinin şeması çizilmektedir. İlgi (beyi, hükümdarı) İl’i (Devleti) merkez idare kuruluşu,

Kara budunu, entelektüelleri ve zanaat sahipleri ile, inanışları, fazilete, doğruluğa ve adalete olan bağlılığı ile bütün bir toplum, Yusuf Has Hatibin kalemiyle inceden inceye anlatılmıştır. Bu eser zamanının bir tablosudur. Bu tabloda İslâmî inanışlardan renk almış eski Türk geleneklerini de seçebilirsiniz. Eserde kamların (şamaların) bile sözü geçmektedir. Toplumun tablosu o kadar eksiksiz çizilmiştir ki dünyadan el etek çekmiş bir zahidin tutumunun, Türkün gerçekçi hayat anlayışı ile nasıl karşılandığını da bu tabloda görürsünüz.

Başkenti Kâşgar olan Karahanlılar Devletinin başında bir kral (İlig, Bey) vardır, Bu kral somut adalettir. Viyana nüshasının 24üncü sayfasındaki başlıkta İlig Küntogdı'dan “bu adil türür” (bu adildir) diye bahsolunur.

Beyin nasıl olması gerektiği yazılı olmayan bir anayasa maddesi gibi gelenekle saptanmıştır. Ötügen'den esen rüzgârlarda bu gelenek kutsal bir yadigâr gibi uğuldamaktadır:

**Nekü der işitgil Otügen hegi
Sınap sözlemiş sözni yetrü ögi:
Budunda begi artık ödrüm kerek,
Könkül, til kimi, kılıkı kötrüm kerek**

(Viyana nüshası, Sayfa 75, satır 20-21)

“Tecrübesine aklını da katarak söylediği sözlerde, Ötügen beyi, dinle bak ne diyor: Milletin başındaki beyin çok seçkin olması gerekir, Beyin gönlü ve dili doğru, davranışları (ahlâkı) yüksek olmalıdır.

İlig Gündoğru, görevinin önemini bilir; halkın mutluluğunun kendi tutumuna bağlı olduğu inancındadır:

**Bu beglik olı ol kimlik türür
Elini bolsa begler lirlik bolur.**

(Viyana nüshası, sayfa 42 satır 3)

Bu beglik kimi bl künilik yolu

(Viyana nüshası, 43, satır 1)

Begi edgü bolsa budun barça tüz

Bolur kılıkı edgü, yorıkları öz.

(Fergana nüshası, sayfa 74, satır 12)

Küni eğri kelse kimlik küni

“Bu beyliğin temeli adalettir, beyler âdil olsa (yurtta da) dirlik olur, bil ki adalet (doğruluk yolu) beyliğin güneşidir. Beyi iyi olursa halk da topluca iyi olur, ahlâkı iyi, gidiş ve davranışı öz olur. Doğru eğrilsen (bey adaletten ayrılrsa) adalet günü (ceza günü, kıyamet günü) geldi demektir.”

Adaletle bütün gönlü ile bağlanmış olan İlig Gündoğdu'nun bu konuda değişmez prensipleri vardır:

Künilik üzele kesermen işig

Adırmasına begsig ya kulsig kişig

(Viyana nüshası, sayfa 42, satır 22)

Kerek oğlum erse kerek yat yağuk

Kerek yirkik erse keçikli konuk

Törüde ikikün manga bir sam

Rimidin atın bolmagay ol meni

(Viyana nüshası, sayfa 42, satır 30 - 31)

“Ben işleri adalet üzere keserim (hallederim); (bana işi düşenleri) beymiş, kulmuş ayırmam. İster oğlum olsun, ister yabancıım yahut yakınım olsun, ister yerli, ister geçici misafir olsun Törüde (kanun karşısında) ikisi de bana birdir. Kimse besi âdil bir hükümdardan başka (bir durumda) göremez.”

Gündoğdu İlig, vezirlerine fikir danışmayı küçüklük saymaz. Veziri Aydoğdu, ölürlen Beye bir “kumarı bitik” (yadigar mektup, vasiyetname) göndermiş ve ona

Kişi nengi alma yana dökme kan

Bu iki yazlıktın ölürl çıksa can

(Viyana nüshası, sayfa 57, satır 16)

“Kimsenin bir şeyini alma, kan dökme; ruhun ölümü bu iki gınahtan olur.” diye nasihatler bile vermiştir.

Aydoğdu'nun ölümünden sonra vezir olan oğlu öğütölmüşe, bir gün İlig, beyler nasıl olmalıdır diye bir soru soruyor. Öğütölmüş duraklamıştır. Beyin, yaptığı işin ne olduğunu bilmemesi mümkün müdür? Çekinerek cevap verir:

Bu heglik işin barça beyler bilir.

(V. sayfa 74. satır 18)

Anasında togsa togar beglikin

Körür, öğrenir, iş bilir yeglikin

(V. sayfa 74, satır 19)

Kimi beg türetmek tilese Bayat

Berür aşnu kılık, yeng, uğuş, ök, kanat.

(V. sayfa 74, satır 21)

Bu işin İlig mende yeğrek bilin.

Atası beg erdi, özi beg görür.

(V. sayfa 74, satır 23)

“Bu beylik işini (ne olduğunu) bütün beyler bilir. (Bey) anasından doğarken bey olarak doğar, (sonra) görür, öğrenir, işlerin yeğ olanını anlar. Tanrı kimi bey yaratmak isterse ona önceden bey davranışı, kol, anlayış, akıl ve kanat verir. (Bütün bunları) bu işi Kral benden daha iyi bilmektedir; babası bey idi, kendi de beydir.”

Bey bu cevabı yeter görmez. Evet, o işini çok iyi bilir; fakat beyin, yapılan bir işin dışarıdaki yankılarını da öğrenmesi lâzımdır. Bir eserin eksiklerini görmek için ona uzaktan bakmak gerekir:

Bu iş kılguer er kıkır öz işi

Mim erdem bilgili körüğü kişi

Men iş kılguet men, sen iş körgüci

İşig körgücidin bikir kılguet

(V. sayfa 74, satır 26-27)

“İş yapan kimse kendi işini bilir ve yapar, (fakat) bu yapılan işin vasıflarını (dışarıdan) bakanlar (daha iyi) görür. Ben iş yapıcıyım, sen (yaptıklarımı) görensindir. İş yapanlar (bunun nasıl olduğunu) görenlerden öğrenirler.”

Artık Öğütülmüş için emre uymaktan başka çare yoktur; düşüncelerini söyler:

Bey asil soydan gelmelidir; yiğit ve yürekli, anlayışlı ve bilgili olmalıdır. Apa Oğlunun (âdemoğlu) aslı birdir; onlara seçkinlik ve büyüklük veren bilgidir. Beylere cömertlik ve civanmertlik yakışır. Sonra, beylik kutsal bir emanettir.

Iduk ol bu beglik arıglık tiler

Arıglık bile İlde saklık tiler.

(V. sayfa 75, satır 18)

“Beylik kutsaldır; temizlik ister, temizlikle beraber güvenlik (selâmet) de ister.”

Düşmana boyun eğdiren, yurdunu iyi bekleyen beyler böyle temiz ve tedbirli olanlardır.

Karamanlılar Devletinde vezir bütün memurların başıdır. Vezir beyin eli ayağıdır. Beyin yükünü hafifleten odur.

Bey vezirini soylu, seçkin, bilgili, doğru, tok gözlü ve akıllı kimseler arasından seçmelidir.

Vezirin âdil, merhametli, yumuşak huylu, iyi görünüşlü, vefalı ve alçak gönüllü olması, hesap işlerinden anlaması da şarttır, böyle olmaz da bey, kötü insanları yanına alırsa adının lekelenmesini, memleket işlerinin çığırından çıktığını er geç görür.

Uhuğ iş bu işke er ödrüm kerek

Bütünlük bile kılkı kotram kerek

(V. sayfa 79, satır 19)

Killi bolmasa işte işçi başı

Kanug eğri boldı bu begler işi

Kimilik, bütünlük kerek işçike

Anm bütse begler işin berkike

(V. sayfa 79, satır 10-11)

Köz^ tok, udug, sak, biligli işig

Adırgan yaralı, yarasız kişi

(V. sayfa 80, satır 7)

“Büyük iş, bu işe seçkin adam gerek; doğrulukla birlikte ahlâkı yüksek kimse gerek. İşçi başı (memurların başı, vezir) âdil olmazsa, beylerin bütün işleri eğri (bozuk) olur. Görevlinin adaletli ve doğru olması lâzımdır ki bey ona inansın ve işi emanet etsin. (Vezir) gözü tok, uyanık, güvenli, işini bilir, (işe) yarayan ve yaramayan kimseleri ayırt eder bir kimse olmalıdır.”

Yusuf Has Hacıp, kitabında, rüşvetin kötülüklerine de dokunmuştur. Rüşvetten bahseden beyitler, Ulu Hatiple ilgili bapta yazılı ise de

buraya alınması, vezirin bütün devlet hizmetlerini kapsayan durumuna göre daha uygun görüldü:

**Közi tok kişi işke almaş ürünç
 Ürünç alsa acip bolur beg külünç
 Ürimç ol bozugh okulmuş işig
 Ürünç yig kalur bişürmiş aşig**

(V. sayfa 90, satır 27-28)

“Gözü tok kimse işe rüşvet almaz; Hacip rüşvet alırsa bey gülünç olur. Rüşvet onulmuş (düzelmiş, yoluna konmuş) işi bozar, pişmiş aşı çiğ çılar”

Kâşgar Devlet teşkilâtında Sübaşılık (Ordu Komutanlığı) söylemeye bile lüzum yok önemli bir görevdir.

**Sızksız kerek begke «übaşısı
 Yaraşmas yagıdm kilerse ısı**

(V. sayfa 81, satır 10)

**Yana ayıt Öktülmüş: İbg Kutı
 İki iş bezük iş, ulugluk atı
 Vezir bir, ikinci sübaşlar, alem
 Birisi kılıç tutı birisi kalem
 Bu il tenri, ürki bu iki tüzer;
 Bu iki birikse anı kim üzer.**

(V. Sayfa 90, satır 1,2,3,)

“Şüphesiz beye bir sübaşı lâzımdır. Beyin (komutansız kalıp) düşmandan düşüncüyü (üzüntüyü) gidermesi uygun değildir.”

“Öğdölmüş yine söyledi: Saadetli llig, (devlet hizmetlerinden) iki iş büyük iştir. Unvanları da yüksek. Biri vezir, İkincisi Sübaşı ki sancakla temsil olunur. Biri kılıç tutar, birisi kalem. Yurttaki sarsılmaları (baş sersemliğini), ürküntüyü bunlar (yoluna koyup) düzeltir. Bu ikisi birlik olsa onları kim üzebilir (parçalayabilir)”

Kutadgu Bilig’e göre, şeref duygusu taşıyan bir kimse bir korkak bile olsa kahramanlık gösterir; cesaret bu duygudan gelir. İnsanı ihtiyatsızlığa, ihmalciliğe götüren gurur, komutan için de memleket için de çok tehlikelidir. Kuvvetli, sebatlı, ihtiyatlı olmak, harp hilelerini bilmek komutanda bulunması gerekli başlıca erdemlerdendir.

Bu işe atı kurç, kaüig er kerek

Başında keçürmiş, lükel tunk yürek

(V. sayfa 81, satır 11)

“Bu işe (sübaşılığa) sağlam şöretli, yavuz, başından çok şey geçmiş (tecrübeli) ve büsbütün som yürekli er gerektir.”

Komutan özü sözü doğru, verdiği söze güvenilir, cömert ve gözü tok bir adam olmalı, kendisinde mal hırsı bulunmamalıdır. Komutan cömert ve maiyetini düşünür bir adam olursa:

Boş azaf kişiler muıgar kul bolur

(V. sayfa 89, satır 19)

“Hür insanlar buna kul olur.”

Özinke bir at, ton, tolum tutsa tap;

Çavıksa acımda atın yazsa tap.

(V. sayfa 89, satır 19)

“Kendisine bir at, elbise, silâh bıraksa yeter; ün yapıp dünyaya adını yaysa yeter.”

Kutadgu Bilig, er sayısı hakkında bir norm saptamıştır: Bir savaş erinin sınıyıp söylediği gibi on iki bin erlik bir ordu büyük bir ordudur; buna düşmanın gücü yetmez. Kalabalık bir orduda askerinin başsız ve disiplinsiz kalması tehlikesi baş gösterir. Sonra, ordu kuru bir kalabalık değil, iyi silahlanmış, muntazam ve seçme bir kuvvet olmalıdır.

Öyle anlaşılıyor ki başkomutanlık görevi ilig üstündedir ve yine tahmin olunur ki sübaşçı, ancak belli görev ve hedefler için emrine bir kuvvet verilmiş bir ordu komutanıdır. Yukarıda bu paragrafin ilk satırlarında Kutadgu Biligden alınmış beyitlerde açıklandığı üzere sübaşçı

yurt içi düzeninde de görevi olan bir âmirdi.

Kutadgu Bilig’de Ulu Hacibe ayrılan sayfalar hemen hemen vazire ayrılan sayfalar kadardır. Ulu Hacibin Kâşgar sarayında önemli bir yeri olduğu anlaşılıyor. Kitabın ilgili sayfaları, Ulu Hacıpliğin, başına beyincilik gibi bir görev olduğu sezzisini vermekte ve böyle olunca da ulu hacibin kibar görünüşlü, bilgili, hükümdar hizmetine yakın bir kimse olması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de Kutadgu Bilig’de ulu hacibin vasıfları bu çizgilere uygun cümlelerle belirtilmiştir. İlk önce ulu hacıpte on temel vasıf bulunması ve’ ayrıca eski ceyimiyle ef’alının ak valine uyması lâzımdır:

Acıplikke aşnu bu on neuk kerek:

İki k z, kulak, sak, k nk l kenk kerek

Yiizi k rki, boz, til, ukuş,  k, bilig.

Kılıncı bularga t kel tenk kerek

(V. sayfa 92, satır 11-12)

“Hacıplige önce bu on Şey gerek: İki göz, kulak (her Şeyi görmek, her Şeyi duymak melekesi), güven (hazm ve basiret?), geniş yürek, güzel görünüŐ, boybos, dil, anlayış, akıl ve bilgi. İŞi ve davranışı da bu on Şeye tamamı tamamına denk olmalıdır.”

Ulu Hacıp ve hacıpler, namuslu, gözü tok insanlar olmalı gördükleri işler dolayısıyla rüşvet almamalıdır. İliŐin (hükümdarın) görür gözü ulu hacıptir. T r y , tokuyu (kanunu, usulü) gözetmek ince bir iştir. İlig, kendisinde bu vasıflar bulunan birini ulu hacıp “etse” (tayin eylese) bu kapıları ulu hacıp a acaŐı yani saray protokolü ile ulu hacıp uŐraŐacaŐı için hükümdar rahat eder. İŞaret eylediğimiz gibi büyük memurların, elçilerin ve hatta iş sahiplerinin İlig katına giriŐlerini düzenleyen ulu hacıptir. Yoksul halkı, haksızlıŐa uŐrayanları da o dinler ve dileklerini hükümdara arz eder.

 ıgay, tisi, yetim kızsı, berse  t k

Anı haresi tinglep  t nse  t k

(V. sayfa 92, satır 21)

“Yoksul, dul ve  ks z darda kalıp dilekçe verse hepsini dinleyip bu dileklerini (beye) ulaŐtırır.”

KapıcıbaŐılar Kutadgu Bilig’deki adı ile KapuŐ başlar da saray âmirleri arasında adı önemle ge enlerdendir. KapıcıbaŐılıŐa saray  detlerine ayak uydurabilen, üstelik beye baŐlılıŐı (sadakati) sınanmıŐ olan bir kimse atanabilir.

KapıcıbaŐmm, ulu hacıp gibi ilig katma girip  ıktıŐı, eski Osmanlı sarayındaki Bab- s-saade aŐası gibi “enderun takımına” da  mirlik ettiği, dilekleri olan yahut bey huzuruna girmesi gereken saray hizmetlilerinin ancak kapıcıbaŐı ile birlikte huzura kabul edildikleri anlaşılıyor.

KapıcıbaŐı saray kapısına göz kulak olur, lüzumlu yerlere nöbetçiler diker, bey katma girecekleri içeriye o sokar, beyin buyruklarını da onlara o bildirir. İçeriye giren ve saray iŐçileri için dıŐarıya çıkan yemekleri temiz ve beyin Şerefine l yık olup olmaması bakımlarından kont

rol etmek görevi de ona aittir. Hele içeri giren yemeklere el değmemesi kapıcı başının çok dikkat edeceği işlerdendir.

Kitapta Kapıcı başından bahseden bap, elçi, bitikçi ve ağıcıdan bahseden kısımlardan öncedir.

Bir devletin sınırlar ötesinde gözü, kulağı ve gerektiğinde dili olan elçi, Karahanlılar Devletinde de önemli bir ajandır. Bu duruma göre, Kutadgu Bilig'de bu konunun ele alınmaması elbette düşünülemezdi. Nitekim bir gün İlig (hükümdar) Ögdülmüşe soruyor; diyor ki:

**Bilirtse sızksız acun begleri,
— Yalavaç idur ildin ilke eri —
Nekü tek kerek bu yalavaçlık er,
Angar bütse begler; mimi ay tu ber.**

(V. sayfa 95, satır 9-10)

“Cihan beylerinin bunlar devletten devlete elçi gönderirler (bu konuda da) sağlam bir bilgi edinmesi ve ona (elçiye) inanması için, elçinin nasıl olması gerektiğini de söyleyiver.”

Ögdülmüş'ün cevabını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

Elçi için sır saklamak, doğruluk ve tok gözlülük başta gelen erdemlerdendir. Elçi, seçkin, bilgili, zeki ve uyanık bir kimse olmalı, çok kitap okumalı, güzel yazı yazmasını bilmelidir. Şiirden anlaması, sözü sohbeti aranır bir cemiyet adamı olması da lâzımdır. Elçinin iyi bir hatip olması, yabancı dilleri konuşup yazabilecek kadar iyi bilmesi de gerekir, içki bilginin ve akim düşmanı olduğundan içki düşkünlüğü elçi için büyük bir kusurdur. Elçinin tatlı dilli olması da şart:

**Sözi bolsa yumuşak, şeker tek sucik,
Sücik sözge ytuşar ulug ma kiçik.
Yalavaç kişi kör neçe söz bolur:
Sözi yakşı bolsa tilegi bolur.**

(V. sayfa 97, satır 5-6)

“(Elçinin) sözü yumuşak, şeker gibi tatlı olursa bu tatlı söze büyük de küçük de yumuşar; Elçi söz demektir, bak nasıl: sözü eyi olursa dileği de olur.”

Kutadgu Biligin bir babı da Bitikçi Ilınga'ya ayrılmıştır. Bitikçi (mektupçu) Devletin iç ve dış münasebetleriyle ilgili işlemlerin gerektirdiği yazı işleriyle görevli bir âmirdir.

Kutadgu Bilig'e göre Kâşgar da teşkilâtı gelişmiş bir devletin bütün idare kurumlarına rastlanmamakla beraber ileri bir kuruluştaki iş bölümünün çekirdek halinde varlığı da göze çarpmaktadır. Bitikçinin basit bir yazıcı değil, bazı yetkileri olan bir âmir olduğunu kabul edersek bir yanlışlığa düşmüş olmayız kanısındayım.

Bitikçi, birincisi vezir olmak üzere, İligin sırlarını bilen iki kişiden biridir. Bu bakımdan çok güvenilir, sır saklamasını bilir bir kimse olması, para ile kandırılmaması için sağlam bir karaktere sahip bulunması lâzımdır. Bu erdemlerinden başka bitikçinin akıcı bir üslûpla yazı yazabilmesi, görevinin önemine ve niteliğine uygun derecede bilgili olması da şarttır. Ayrıca kendisinden kaligrafi de aranır. Bu sayılanlarla birlikte bilgi, akıl ve anlayışın sembolü olarak "kalem" kitapta çok öğütmektedir. Kalem kitapta özellikle vezir ve bitikçiyi temsil eder; nitekim alem de sübaşıyı.

Kılıç birle tutlur kalı tutsa el

Kalem birle beslür kalı besise el

Kılıç il tüzer em budvri kazanur

Kalem il tutar em hazine durur.

(V. sayfa 98, satır 12 ve 14)

"Kılıç ile tutulur memleket tutulursa, kalem ile bezenir memleket bezenirse. Kılıç memlekette düzeni sağlar, hem de nüfus kazanır; Kalem ise memleket tutar, hem de hazine yapar."

Babın başlığında sözü geçen ılınga, kağanın mektuplarını yazan kimse demektir. Fakat metinde ayrıca ılımgadan ve görevinden bahseden bir satıra rastlanmamaktadır.

Agıcı (hazinedar), beyin ve devletin gelir ve giderinin hesabını tutan ve masraflarını yapan âmirdir. Öyle sanılır ki Kâşgarda Devlet parası beyin malından ayrılmış değildir, ikisi de bir kasada ve bir defterde toplanmakta ve bu görev de agıcı'ya verilmiş bulunmaktadır. Agıcı, doğru, uyanık, akıllı, gözü tok, haramı helâli bilen bir kimse olacaktır. Doğru adam herkes tarafından sevilir, böylece doğruluğunun maddî karşılığını görür. Fakat bu maddî faydaların yanında bunun manevî bir lezzeti de vardır:

Kiünilik mim ol barça edgü asıg

Bu asıg birle boldı mengkü taitıg

Küni bolsa yalnguk kiünli edgü ol

Küni edgü bolsa kutı mengkü ol

(Fergana nüshası, sayfa 204, satır 11-12)

“Bütün iyi işler doğruluğun (doğruluk sermayesinin) kârıdır; bengi tat da (üstelik) bu kârla birlikte. İnsan doğru olursa günü (hayatı) iyi olur, günü iyi olanın saadeti ebedidir.”

Agıcı udug bolsa iş artanias

Sakışlg tutar nenk, özin ortalaması.

(Fergana, sayfa 205, satır 0)

“Ağıcı uyanık olursa işler bozulmaz; her şeyi sayılı (hesaplı) tutar, kendini yakmaz.”

Ağıcının durumu naziktir, çünkü görevi karşı (kağan sarayı) içindedir. Onun için bakışlarında, sözlerinde, konuşmasında, hareketlerinde sakınma ve çekimeli davranacaktır. Bu, onu hükümdar yakınlığının tehlikelerinden korur. Kendini sakınırsa “ona ateşin alevi ve dumanı değmez.”

Ağıcı, satıcılıktan (tüccarlıktan), her türlü alış verişten anlamalıdır. Alış veriş bilmeyen kimse kâr edemez.

kamug nenk tavarıg bilgı kerek

Ağım», ucuzın ukuglı kerek

(Fergana, sayfa 207, satır 12)

“Bütün eşya ve mallar hakkında bilgili olmalı, her şeyin pahalısını ucuzunu anlamalıdır.”

Muhasebeciler, herkesçe bilinen şeydir, harcamalarda çok dikkatli ve titiz davranırlar. Bu hal, muhasebe kadar eski bir şey olmalı ki Kutadgu Bilig’de buna da dokunulmuştur.

Malı birse begler aratka açığ

Tegürse anı bolmasa yüzde çıg

(Fergana, sayfa 208, satır 2)

“Beyler erata (askere) bahşış verirse, (muhasebeci buyruğu) yerine getirmeli, yüzünü buruşturmamalıdır.”

Bir muhasebecinin temel vasfı, hiç şüphesiz, hesaptan, muhasebeden anlamaktır. Fakat Kutadgu Bilig, muhasebeciden kara cümlenin üstüne çıkan bir matematik bilgisi de istemektedir.

**Bitiçi ködezgü giriş hem çıkış
Bili km ködezgü kamug türlü iş
Yıl ay ıd bitişe küni belgiülüg
Açuglug, adırtıg sayı belgiülüg**

(Fergana, sayfa 205, satır 14-15)

**Elig şakışır ıda keçer erse sen
Kerek hindise sakisi tutsa sen
Körü herse yinçke sakış hindise
Mum birle yir kök bolur ol sansa**

(Fergana, sayfa 206, satır 8-9)

“Giriş çıkışı yazan gözetebilir. Her türlü iş yazarak (kaydederek) gözetilir. (İşlemler) yıl, ay sıra ile yazılıp günü belli edilirse (her şeyin) sayısı ayrı ayrı, açıkça belirtilmiş olur.”

“El sayısından (parmak hesabından, adi hesaptan ileri) geçersen hendese hesabı tutmaksın. Görürsen (ne) ince hesaptır hendese.

“Bununla yer gök sayılır, (yer, gök, yıldızlar da hesap konusu olur.)”

Ama hendese hesabı öyle kolay bir şey değildir.

**İti ma batıg hindise sakışı
Anm tisk'nür kör hakimler başı**

(Mısır nüshası, sayfa 156, satır 15)

“Çok da derin (bir hesaptır) hendese hesabı; ondan filozofların başı ile sarsılır.)

Bundan sonra aşbaşısı (saray aşçıbaşısı), idişçibaşı (kadehçi başı) ile ve “tapugcıların beyler üzerindeki hakları ile ilgili baplar geliyor.

İdişçibaşı, hükümdarın içki ve şaraplarını, hatta yemişlerini saklar, şerbetlerini hazırlar. İdişçibaşı, bir bakma da saray eczacısıdır. Her türlü macun, otlar (ilâçlar) da onun tarafından yapılır.

Tapugcı'lar saray hizmetlileridir. Bunlar beyin rahatlığı için sıcak, soğuk, gece, gündüz demeden en güç şartlar içinde didinen insanlardır. Bunlar gerektiğinde vücutlarını beylerine siper ederler. O halde bunların hakkı cömertçe başışlarla ödenmelidir.

Kitabın öbür yarısında, makalemizin çerçevesi dışında kalan bilgi ve bahisler vardır.

Kutadgu Bilig'in, o zamana göre idare edenlerin hukuk anlayışlarını belirten başlıca bapları yukarıda özetlenmiştir.

Gölgesini, geçmişin düşünce ve bilgi ufuklarına Türk renkleriyle düşürmüş olan Kutadgu Bilig'den bazı nazım parçaları makalemize aktarılırken Türk dilinin bütünlüğü ve geçirdiği olgunlaşma safhaları hakkında bir fikir vermek istenilmiştir.

Bu makaleyi özenerek yazdım ama beğenerek okuyan bulunur mu? Onu kestiremem. Bununla beraber ben, İdare Dergisi'nde Yusuf Has Hacı bin andacı olarak bu satırları yazmış olmayı kendimce yeter bir mutluluk saymaktayım.

VİLÂYET HUSUSİ İDARELERİ

Yazan: ALİM ŞERİF ONARAN

Tetkik Müşaviri

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Hususi İdarelerin İdari Teşkilat İçindeki Yeri

1— Âdemi Merkezîyet Prensibinin Tatbikinden Doğmuş Olması;

2— Hukuki Yapısı.

BÖLÜM I —

Kısım 1 — Hususi İdareleri Doğuran Siyasi, İçtimai, İdari Zaruretler

A — Tarihçe

B — 1329 (1913) Tarihli İdare Umumiye Vilayet Kanunu Muvakkatinin Tedvinini İstilizam Ettiren Zaruretler:

a — İçtimai Sebepler;

b — İdari Sebepler;

c — Siyasi Sebepler.

Kısım 2 — Kurulan Hususi İdareler Hangi İhtiyaçlara İfulen ve Gerçekten Tekabül Ettiler?

A — Vilâyet Hususi İdarelerinin Kanunen Görmekle Mükellef Buldukları İşler ve Bu İşleri Görmek İçin Temin Edilen Gelirleri:

1— Vilâyet Hususi İdarelerinin Görmekle Vazifeli Buldukları İşler;

2 — Vilayet Hususi İdarelerinin Gelirleri

B — Vilayet Hususi İdarelerinin Fiilen ve Gerçekten Muvaffak 01 olduğu İşler;

C — Vilayet Hususi İdarelerine Mevdu Mahalli Hizmetlerin Zamanla la Aksamaları Sebepleri.

BÖLÜM II — Vilayet Hususi İdareleri Üzerinde Bu günkü K Kıymet Hükmü:

Kısım I — İleri Sürülen Fikirler:

A — İçişleri Bakanlığınca Açılan bir Ankete Gelen Cevaplar;

B — İdareciler Kongresi

Kısım 2 — Bu Fikirlerden de Mülhem Olarak İçişleri Bakanlığınca İS 1951 yılında Hazırlanmış İl Özel İdareleri Kanun Tasarısının Getirdiği Y Yenilikler.

NETİCE

VİLÂYET HUSUSİ İDARELERİ

GİRİŞ

Demokratik yaşamının bir gelişimi olarak bu gün Kara Avrupa'sın da ve Angelo-Saksan âleminde yer etmiş bulunan mahalli idarelerin, XIX uncu yüzyılda Tanzimat devrinden bu yana yurdumuzda da gelişmesi ve özellikle 1923 Anayasasıyla kabul edilen tevsii mezuniyet, tefriki vesait prensiplerinden mülhem olarak âdemi merkezîyet esaslarına uygun ve umumi amme hizmetleri dışında kalan mahalli hizmetleri görecekteşekküllerden Vilayet Hususi İdareleri konusundaki bu etüt, Vilayet Hususi İdarelerinin ihdası, hukuki durumları ve bu gün içinde buldukları halin sebepleri ve hangi şartlarla yurdumuzda mahalli idarelerin bu kısmının iyi yürütülebileceği meselesini ele almamıza ve Türk Siyasi ve İçtimai hayatında bir gedik, aksak bir husus olarak beliren varlığına nüfuz etmeğe çalışmamıza imkân vermektedir.

Hususi İdarelerin idari Teşkilat içindeki yeri:

- 1— Âdemi Merkezîyet prensibinin tatbikatından doğmuş olması;
- 2— Hususi İdarelerin Hukuki Yapısı.
- 1— Âdemi Merkezîyet Prensibinin Tatbikatından Doğmuş Olması.

Vilayet Hususi İdarelerimiz, belediye ve köy idarelerimiz gibi yurdumuzda âdemi merkezîyet (Tefriki Vesait) prensibinin uygulanması sonucunda kurulmuş birer teşekküldür.

Amme Hükmi Şahıslarının en mühimi ve şümüllüsü şüphesiz ki Devlettir. Hususi şahıslarınkinden üstün ve farklı bir takım hak ve salahiyetlere sahip bulunan, vilayetler de dâhil, bütün diğer amme hükmi şahıslarının hak ve salahiyetlerini de yine bir hükmi şahsiyete irca etmek kabildir Bu hükmi şahsiyet de Devlettir.

Devletten ayrı ve her hangi bir idare taksimatı ölçüsünde diğer bir amme hükmi şahsiyeti vücuda getirmenin gerekçesini, devlet ülkesinde oturan vatandaşların yurt ölçüsündeki umumi ve müşterek menfaat ve

ihtiyaçlarının yanı başında, korunması ve tatmini keyfiyetleri yine amme işlerinden addolunan bir takım mevzii ve müşterek menfaat ve ihtiyaçların mevcut bulunuşunda aramalıdır.

Bu düşünce, böyle mevzii mahiyetteki müşterek menfaatlerin temsili için bir teşkilat kurulması; bu menfaatlerin, takip ve savunması ile görevli temsilcilerin ne gibi şart ve vasıfları haiz bulunması gerekeceğinin mevzuat arasında belirtilmesi zaruretini doğurmuştur.

İşte bu zaruretlerin kanunlarla belirtildiği memleketlerde âdemi merkeziyet ve görev ayrımı (tefriki vesait) prensibi uygulanıyor demektir.

Başka bir görüşle de âdemi merkeziyet mefhumu, bazı işlerde merkezi idarenin veya temsilcilerinin karar alma yetkilerini; hususi, mevzii ve mahalli menfaatlerin temsilcilerine devri manasını tazammun eder.

Bir ülkede âdemi merkeziyet sisteminin uygulanışını şu amiller haklı kılar:

a — Bu yolda iman kuvvetinde demokratik bir fikir cereyanının mevcut oluşu;

b — Merkezî idarenin ve bunun taşradaki temsilcilerinin koca bir ülkeyi idareye tek başlarına yenebilme imkânının mevcut olmayışı;

c — İdare teşkilatında merkeziyetin zaruri bir neticesi olan kademeleşmenin doğurduğu bürokrasiyi bertaraf ederek işlerin süratle yürütülmesi, sadeleştirilip basitleştirilmesi zarreti.

Nihayet, âdemi merkeziyeti haklı kılan bu üç lazıme ek olarak her gün üzerlerine yeni yeni vazifeler alan Devletle hususî ve şahsi teşebbüs ve faaliyetler arasında denkleştirir bir ağırlığın bulunması zaruretini de ilâve etmek lazımdır. Bu denkleştirir ağırlık, amme hizmetlerinin yürütülmesine halkın doğrudan doğruya iştiraklerde sağlanabilmektedir. Halkın yürütme bu türlü vasıtasız iştiraki ise en şümüllü olarak mülki âdemi merkeziyet sistemde sağlanabilmektedir.

Bilindiği gibi bütün medeni memleketlerde âdemi merkeziyetin, «Rasyonalist» ve «Sendikalist» olmak üzere ilk; çeşit uygulama şekli vardır. Bizdeki rasyonalist «Mülki» âdemi merkeziyet teşekkülleri; Vilâyet Belediye ve Köylerdir. Bu husus Anayasanın 90ıncı maddesinde «Vilâyetlerle, şehir, kasaba ve köyler “hükmi şahsiyet sahibidirler» ve 91 inci maddesinde «Vilâyetlerin işleri, tevsi mezuniyet ve tefriki vesait esaslarına göre idare olunur» tarzında ifade olunmuştur.

Sendikalist âdemi merkezîyet teşekkülleri ise birer teknik veya hizmet âdemi merkezîyeti teşekkülüdür. Türkiye’imizdeki Toprak Mahsulleri Ofisi, Ziraî Donatım Kurumu, Et-Balık Kurumu, Orman Teşkilâtı ve Vakıflar gibi amme müesseseleriyle Ticaret ve Ziraat Odaları, Çiftçi Mallarını Koruma Teşkilatı vesaire bu guruba girerler.

Bu izahların yanı başında, bu iki şekilden hangisi olursa olsun; mahallî menfaatlara veya teknik işlere taalluk eden muhtariyetin hangi derecesinin âdemi merkezîyet ve hangi derecesinin Anayasamızın 91 inci maddesinde yazılı (Tevsîî Mezuniyet) mefhumlarının şümulüne gireceğini ve **hangi haddeden itibaren siyasi âdemi merkezîyetin (Federalizm) bahis konusu olacağını kestirmek zarureti de belirmektedir,**

Zira merkezî idarenin yükünün hafifletilmesini, halkın yürütme işine doğrudan doğruya katılmasını sağlayan tedbir ve hükümlerin hepsini âdemi merkezîyet tedbir ve hükümleri olarak telakki eylemek imkânsızdır.

Âdemi merkezîyetle merkezîyet arasında tevsîî mezuniyet sistemi yer alır. Tevsîî mezuniyet, merkezî idarece mahalline gönderilecek olan temsilcilere, merkeze ait icra karar alma yetkilerinden bir kısmının devri manasını taşır. Yurdumuzda vekâletlerin umumi idareye taalluk eden birçok işlerdeki karar alma salahiyetlerinin Valilere devredilmiş olması tevsîî mezuniyet sisteminin bir sonucudur.

Tevsîî mezuniyetle âdemi merkezîyet (Tefriki Vesait) arasında derin ve esaslı farklar mevcuttur. Ezcümle birincisinde merkezî temsilcilerine tevdi olunan salahiyetlerin tamamıyla merkezî idareye bağlı daral ve bu idarenin emir ve direktifi altında kullanılması, âdemi merkezîyette ise bir kısım hizmet ve menfaatlerin birer mahallî hizmet ve menfaat telakki olunarak bunların hemen hemen merkeze bağlı olmayarak yürütülmesi ve tatmini yolunda karar alma ve kararı icra etme salahiyetlerinin bu menfaat ve hizmetlerle doğrudan doğruya alakalı bulunan kimseler tarafından seçilecek organlara tevdiî şekli göz önünde tutulmaktadır.

Âdemi merkezîyetin ötesinde ise federalizmle karşılaşılır. Gerek âdemi merkezîyet ve gerekse federalizmin mahallî ve merkezî otoriteler arasında bir iş bölümü gayesi güttükleri noktadan hareket olunarak bu iki sistem arasındaki farkı belirtmek mümkün olacaktır.

Âdemi merkezîyette, mahallî ve merkezî otoriteler arasındaki iş bölümü sahasını tespit edebilmek ve değiştirebilmek yetkisi merkeze aittir. Başka bir deyimle sadece âdemi merkezîyet sisteminin uygulandığı ülkelerde devlet, mahallî idarelerin yetki ve haklarını tek tarafî olarak ta-

yin eder. Siyasi âdemi merkezियette ise bunun aksine olarak federasyon camiasına dâhil herhangi bir devletin yetkilerinin sınırlandırılması bahis konusu olduğundan bu üye devletin rıza ve muvafakatının alınması şarttır. Federalizm 'de, federal serbestinin nez edilmemesi keyfiyet, âdemi merkezियetteki salahiyet garantisiz ligi ve istikrarsızlığı ile taban tabana zıttır. Bunun sonucu olarak âdemi merkeziyette bağımsız bir amme kudreti bulunmadığı, âdemi merkeziyet teşekkülleri tarafından kullanılan kudretin devlet amme kudretinden istiare edildiği, federalizmde ise, her aza devletin müstakil bir amme kudretine sahip bulunduğu söylenebilir.

Tevsii mezuniyet ve federalizmden başlıca farkları tebarüz ettirilen mülki âdemi merkeziyetin şu üç ferik vasfını işaret edelim:

1— Mülki âdemi merkeziyet teşekkülleri hükmi şahsiyete sahiptirler;

2— Mülki âdemi merkeziyet teşekküllerinin karar ve icra uzuvları bu teşekküllerle ilgisi bulunan seçmenler tarafından seçilirler;

3— Seçim yolu ile iş başına getirilen bu uzuvlar üzerinde merkezi idare tarafından muayyen hususlara münhasır kalmak kaydıyla idari vesayet denilen bir kontrol yetkisi kullanılır.

Bu üç vasıf bir âdemi merkeziyet teşekkülünün tam veya nakıs bir âdemi merkeziyet teşekkülü olup olmadığının anlaşılmasını mümkün kılar.

Memleketimizde bu gün mevcut âdemimerkeziyet teşekkülleri bu vasıflar muvacehesinde tetkik edilirse:

a — Gerek karar (ihtiyar meclisi) ve gerekse icra (muhtar) uzuvlarının doğrudan doğruya seçmenler tarafından iş başına getirilmeleri ve hükmi şahsiyete sahip bulunmaları, icra uzvunun aynı zamanda merkezi idarenin bir ajanı olması sebebiyle köylerimizin en mükemmel;

b — karar uzvunun (Belediye Meclisi) doğrudan doğruya seçmenler icra uzvunun (Belediye Başkanı) **karar uzvu tarafından seçilmesi ve hükmi şahsiyete sahip bulunmaları, fakat icra uzvunun aynı zamanda merkezi idarenin ajanı bulunmaması sebebiyle belediyelerimizin * nispeten az mükemmel;**

c — karar uzvunun (Vilayet Umumi Meclisi) seçimle iş başına getirilmesi icra uzvunun (Vali) merkezi idarece tayin edilmesi sebebiyle vilayet

yet hususi idarelerimizin nispeten nakıs birer âdemi merkeziyet teşekkülü oldukları sonucuna varılır.

Merkezi idarenin bu üç teşekkül üzerinde muhtelif derece ve şiddette kontrol yetkisi mevcuttur. Bu kontrolün şiddet ve şümulü karar ve icra uzuvları bakımından zayıftan şiddetliye doğru köy, belediye, vilayet; icra uzuvları üzerindeki kontrol bakımından ise belediye, köy ve vilayet şeklinde sıralama yapmak mümkündür. Görülüyor ki, yurdumuzda mülki âdemi merkeziyetin uygulanma derecesi âdemimerkeziyet teşekküllerimizin büyüklüğü nispetinde kısıntılara tabi bulunmaktadır ki, birçok medeni memleketlerde hassasiyetle üzerinde durulan ve kabul edilen bu esasın devlet millet Ölçüsündeki birliği ve dayanışmayı zayıflatarak federalizme yol açacağı tarzında âdemimerkeziyet teşekküllerine karşı yürütülen mahzurların bertaraf edilmesi gayesine matuf bulunduğu tabiidir.

2 — Hususi İdarelerin Hukuki Yapısı:

Türkiye de mahalli âdemimerkeziyet idarelerinin saha ve faaliyet mevzuu bakımlarından en mühimi vilayet hususi idareleridir.

Teşkilatı esasiye kanunu, vilayetlerin coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet bakımlarından bir vahdet teşkil edecek şekilde hudutlanmasını emretmekte ve bunlara ayrı bir hükmi şahsiyet tanımaktadır.

Memleketimizde vilâyetlerin hükmi şahsiyeti haiz muhtar bir âdemimerkeziyet idaresi olarak vücut bulması ancak, Meşrutiyet devrinde kabul edilen 1329 (1913) tarihli İdare Umumiye Vilâyet Kanunu Muvakkati ile mümkün olmuştur. Bu kanunun 75 inci maddesinden sonrası vilâyet hususi idarelerine tahsis edilmiştir. Bu kısmın, Fransa'nın 10 Ağustos 1371 tarihli kanunundan mülhem olarak vücuda getirildiği anlaşılmaktadır. Şu farkla ki:

a — Fransa'da Umumi meclis altı sene için intihap edilmekte ve mealisin yarısı her üç senede bir değiştirilmekte olduğu halde bizde dört senede bir toptan değiştirilmektedir.

b — Fransa'da Umumi Meclis, biri on beş gün diğeri bir ay devam etmek üzere senede iki defa normal olarak içtima ettiği halde, bizde kırk gün devam etmek üzere senede bir defa adiye içtima eder.

c — Orada vali ile vilâyet daimi komisyonu arasında bazı hususlarda zuhur edecek ihtilâf umumi meclisçe halledilir; bizde böyle bir usul yoktur.

d — Fransa'da vilâyet daimi komisyonunun belediye idareleri üzerinde bazı hususlarda idari vesayet hakkı mevcuttur; bizde bu iki müessesenin bir birine tabi olmaları veya murakabe hakkı gibi bir durum mevcut değildir.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun kabul ettiği tefriki vesait prensibine dayanan vilâyet hususi idaresinin hukuki mahiyeti, teşkilât, salahiyet ve vazifelerini tanzim eden 1329 (1913) tarihli İdare Umumiye Vilayet Kanunu, vilayet hususi idaresini (mad. 75) «Kanunlarla tayin ve tahdit edilmek suretiyle kendisine tahsis edilmiş amme hizmetlerini ifâ ile mükellef ve bu hizmetleri yapabilmek için menkul ve gayrimenkul mallara tasarruf hakkı tanınmış bir amme hukuku şahsiyeti hükmiye si» olarak tavsif etmektedir; ve «vilâyetin umur ve menafî! hususiyesin tedvir ve muhafaza ve onu temsil ve teşhis eden vesaiti-idariye, vali, vilâyet ile meclisi umumi vilâyet ve encümeni vilâyetdir» (mad. 76) şeklinde sevk ettiği bir hükümle vilâyet hususi idaresini temsil ve onun namına irade izhar ve hukuki tasarruflar yapacak uzuvları belirtmiş bulunmaktadır.

Vilâyeti temsil eden üç uzuvdan:

Vali, vilâyet hükmi şahsiyetinin icra uzvu;

Vilâyet umumi meclisiyle vilâyet daimi encümeni de karar ve murakabe uzuvlarıdır.

VALÎ: Kanun, vilâyete ait mahalli hizmetlerin icra ve tatbik salahiyetinin münhasıran valiye ait bulunduğunu sarahaten ifade etmiştir, (mad. 76,77,78) Bu itibarla vilâyet hususi idaresinin diğer uzuvlarının yani umumi meclis ile daimi encümenin salahiyetleri sadece icra kararlar almak ve icra organının yaptığı tasarrufları murakabe etmekten ibarettir. Bu kararların icra ve tatbik yetkisi aynı zamanda merkezin de mümessili bulunan valiye aittir, icra vasıtaları da (bütçeye taalluk edenler hariç) yine umumi idarenin vilâyet teşkilâtındaki memurlardır.

Bundan başka, umumi meclis veya encümen kararlarına esas olacak işlerin ihzârı valiye ait olduğu gibi, vali, vilâyet amme emlakini idare etmek, vilâyet idaresi namına hukuki tasarruflar yapmak, kaza mercileri ve idari makamlar nezdinde davacı veya davalı sıfatıyla bizzat veya vekil marifetiyle bulunmak, vilâyet namına mukavele akdetmek salahiyetlerine maliktir.

Ancak vah, vilayet namına bu hukuki tasarrufları yaparken icap eden yerlerde umumi meclis veya encümenin kararlarını almak mecburiyetindedir. (Mad. 87,93,123,132,144). Bu itibarla bu gibi hallerde umumi

meclisin karar alınmadan vali tarafından yapılan tasarruflar vilâyet hususi idaresini ilzam etmez.

Nihayet vali, umumi meclisin ve daimi encümenin reisi ve vilâyet bütçesinin ita amiridir. Vilâyet hususi memurlarının tayini (hususî muhasebe müdürü hariç) valiye aittir.

Diğer taraftan vali, vilâyet hususi idaresinin icra organı olmak haysiyetiyle umumi meclisin ve encümenin murakabesine tabidir, (mad. 90, 91,128),

Ancak valinin senelik icraatını tasvîp etmeyen umumî meclisin, vali hakkında muamele tayinine salahiyeti yoktur.

VİLÂYET UMUMÎ MECLİSİ: Bir dereceli ve nispi ekseriyet usulüne göre seçilen umumi meclis, vilâyet hususi idaresinin en büyük karar uzvudur. Hususi idareye taallük eden bütün işlerde icra karar vermek salahiyetini haizdir. Yalnız meclisi umumice müzakere edilecek hususta meclis reisi bulunan vali tarafından meclise tevdi olunur. Ancak meclis azasının da teklifler yapma salahiyeti mevcut olup bu teklifler meclisin mutlak ekseriyeti tarafından kabul edilirse izah nameye alınır, (mad. 123).

Vali, meclisin icra kararlarını, itiraz hakkı mahfuz olmak üzere icra etmek mecburiyetindedir. Bu bakımdan, meclisin vali üzerinde bir takım salahiyetleri mevcut olmak icap eder. Bu salahiyetler, meclisin, valinin kararları ne derecelerde icra ettiğini murakabe etmesiyle görülür. 1329 kanununun 128 inci maddesi mucibince her sene içtima devresi başında vali, geçen içtima senesinde alınan kararların tatbik ve icrası hakkında bir izah name okur (bu izah namenin bir sureti vilâyet encümenin mütalaasıyla birlikte İçişleri Bakanlığına gönderilir).

Bundan sonra cereyan eden müzakerelerde meclis üçte iki ekseriyetiyle izahatın kifayetsizliğine karar verirse bu husus zabıtla tevsik edilerek İçişleri Bakanlığına arz edilir.

Bu hususta karar salahiyeti hükümete aittir. Meclis ekseriyetinin görüşü kabul edilirse vah değiştirilir; aksi takdirde yerinde bırakılır.

Valinin merkez namına ittihaz ettiği kararlardan dolayı vilayet umumi meclisi, vilâyet hükmî şahsiyeti namına iptal davası açılmasına da karar verir.

Meclisin siyasete dair müzakere icra ve temenni yat izhar etmesi kat'î şekilde memnudur.

Vali, sahih lüzum gördüğü halde İçişleri Bakanlığını haberdar etmek şartıyla, meclis müzakeratını bir hafta için talik edebilir. Bundan başka kat'î lüzum üzerine milli iradeye iktiran etmek şartıyla meclisi feshetmek te mümkündür (mad. 125)

Meclis muayyen zaman zarfında adiyeye içtima eder. İçtima mahalli de muayyendir. Muayyen zaman ve mekan haricindeki içtimalar memnu olup bu gibi içtimalarda ittihaz edilmiş kararlar da kenem yekündür. Bu şekildeki içtimalar vali taraf nidan derhal dağıtılır.

Senede bir defa ve kırk gün içtima eden umumi meclisin hükümetçe ve vilâyetçe görülen lüzuma binaen fevkalâde içtimaa davet edilmesi de mümkündür. Meclis azasının üçte iki ekseriyetinin de bu hususta talepte bulunmak salahiyeti mevcuttur. (Mad. 14. 115).

VİLAYET DAİMİ ENCÜMENİ: Umumi meclis azaları arasından seçilen 2-4 kişiden mürekkep olan vilâyet daimi encümeni kanunla tayin edilmiş olan günlük işler hakkında icra veya istişare kararlar ittihaz eder. Daimi encümenin vazifeleri:

1 — Vali tarafından tevdi olunacak vilâyet bütçesini ve mahalli hizmetlere ait program, mukavele ve projeleri tetkik ederek mütalaa beyan;

2 — Hususi idareye ait artırma, eksiltme ve ihale kararları ittihaz;

3 — Bütçenin düşünülmeyen masraflar tertibine konulmuş olan tahsisatın sarf kuvvetini tayin ve maddeler arasında münakale icra;

5 — Her ay nihayetinde vali tarafından tevdi olunan masraf cetvellerini tetkik ve tasdik;

5 — Umumi meclisin senelik içtimai iptidasında bir senelik icraat hakkında mütalâa name tanzim ederek umumi meclise takdim;

6 — Vergilere ait tertip evrakını tetkik ve mutemetlere verilecek avans miktarını tayin;

7 — Hususi muhasebe müdürlerine ait gelir cetvellerini ve idare hesaplarını tetkik ve tasvip etmekten ibarettir.

Bunlardan başka daimi encümen müstacel hallerde, umumi meclisin ittihaz edebileceği kararları ilk içtimada umumi meclise arz etmek şartıyla, ittihaz etmek salahiyetine de sahip bulunmaktadır.

Daimi encümenin yukarıda sıralanan işlere ait kararları valinin tas tikime tabi değildir. Umumi meclis kararları ise valinin tasdikine tabidir.

BÖLÜM 1

Kısım 1

Hususi İdareleri Doğuran Siyasi, İçtimaî, İdarî Zaruretler.

A — Tarihçe

Vilayetlerimizde âdemi merkezîyet prensiplerinin uygulanmasına bundan 44 yıl önce başlanmıştır. Bu husus, 13 Mart 1329 (1913) tarihli İdare Umumiye Vilâyet Kanunu Muvakkatinin 75 inci maddesinde «Vilâyet, emvali menkule ve gayrimenkule ye mutasarrıf ve işbu kanunla muayyen ve mahdut vesaiti hususiye ile mükellef bir şahsı manevidir» tarzında ifade olunmuştur.

Her ne kadar 1281 (1864) tarihli Vilâyet nizamnamesinde Vilâyetlerin, «Umuru Hususiyetinden bahis olunmuşsa da, nizamnamenin bu yoldaki hükümleri, ancak, hususi idarelerimize ait çekirdek hükümler olarak telâkki edilebilir. Vilâyetlerimizin 1329 yılından önceki durumları şöylece hulâsa edilebilir:

Osmanlı Devletinin kuruluşun takaddüm eden (1299) tarihlerde yekdiğerine komşu bulunan Anadolu Selçukî ve Bizans devletlerine sözde bağlı, hakikatte müstakil ve birçoğunda Türk Beylerinin hüküm sürdüğü ve yine ehlinin büyük kısmı Türklerden ibaret olan bir takım beylikler mevcuttu.

Bilecik, Bursa, Balıkesir, İzmir, Manisa, Muğla, Adana, Maraş, Kayseri, Sivas gibi bu günkü birçok vilâyet merkezlerimiz bu beyliklerin de merkezleri idi. Bu beyliklerin Osman Oğullarına katılması işi XVI ncı yüz yılın ilk yarısında tamamlanmıştı. İmparatorluk yayılıp genişledikçe gerek bu arazide, gerekse İmparatorluğun diğer ülkelerinde şiddeti gittikçe artan bir tevsi mezuniyet sisteminin uygulanması zarureti hâsıl olmuş ve bu bakımdan devlet gölgesindeki eyaletlerin askeri ve mülki idaresi Saltanat makamından tayin olunan Beylerbeyine veya vezirlere tevdi oluna gelmiştir. Bu memurların, eyaletleri, Sultanın vekili sıfatıyla idare eyledikleri göz önünde bulundurulacak olursa ne kadar geniş yetkilere sahip buldukları anlaşılır.

Eyaletlerin tevsi mezuniyet esasları dairesinde idaresine Selim HI zamanına kadar devam olunmuş ve bu tarihten sonra tevsi mezuniyet sistemi, yerini merkezîyet sistemine bırakmıştır. Mahmut II zamanında, bu hareket cezri bir şekil almış o zamana kadar dirliklerde yetinmeyerek

türlü ad ve bahanelerle para almakta devam eden valiler Babı Âliye bağı ücretli birer memur haline getirilmiştir.

1243 (1826) de Yeniçeriliğin ilgası üzerine memlekette muntazam talimle asker tertibine başlanmış ve eyaletlerde Redif adı altında teşkilat vücuda getirilerek Valilerin emrine verilmiştir. Yine aynı devirde ihdas edilen müşirlikler, eyaletlerin hem mülki, hem de Askeri makamı oldular. Sonra bu müşirlikler de lağv olunarak Tanzimat'ı müteakip eyaletlerin idaresi tekrar valilere tevdi olundu. Tanzimat devri, eyaletler idaresi bakımından sıkı merkeziyetten tekrar tevsii mezuniyete bir döndürüştür.

Görülüyor ki bu devirlerdeki taşra idaresi sistemimiz, merkeziyet ve tevsii mezuniyet arasında değişiklikler arz etmiştir.

1281 (1864) tarihinde Fransa'da «Departman» teşkilatı esas tutularak kabul edilen (vilâyet nizamnamesinde ise, 1329 (1913) tarihinde kurulan vilâyet hususi idarelerimizi hazırlayıcı hükümlere rastlanır. Bu tüzüğe göre:

«Vilâyette bir meclisi umumi! vilâyet olup beşinci bapta sureti intihapları tayin olunacağı veçhile iki Müslim ve iki gayri Müslim olmak üzere her sancaktan intihap ve irsal olunacak azadan mürekkep olarak ve iş bu meclisin riyaseti valide ve riyaseti saniyesi memurinden valinin tayin edeceği zatta olacaktır.»

«İşbu meclisi umumi senede bir defa makamı vilâyette içtima edecektir ve müddeti içtima ve müzakeratı nihayet 40 günü tecavüz etmeyecektir

«Meclisi umumi vilâyet, evvelden dâhili vilâyette bulunan turuku sultaniye; ve kaza ve kurada bulunan turuku hususi yen i n tesviye ve muhafazası ve bu hususlarda elviye ve kaza ahalisinin müstediyyatının tetkik ve müzakeresi; saniyen muhafazaî tarika dair husus atın mütaleası; salisen umuru Ziraat ve ticaretin tevsii ve teshiline dair keyfiyetin müzakeresi; rabian elviye ve kaza ve kura vergilerinin tadil ve tesviyesine dair husus atın mütaleası maddelerine memurdur.»

«Her sancaktan gelecek memurlar o sancağın umu men ve her kazanın hususen arz edecekleri müstediyyatı meclisi vilâyete tebliğe memur olup tebligatlarını kablel ifa valiye arz ile her hangi bir maddenin mecliste müzakeresini vali emrederse, onun mevkiî müzakereye konulması lâzım geleceği gibi menafî umumiye vilâyete ait olup vali tarafından doğrudan doğruya ortaya konulan mevât müzakere olunacaktır. Meclisi umumi, yalnız beyanı re'ye memur olup bunun icraatı, hükümeti seniyyeye ait olacağından

meclisi umumiyenin müzakeresine memur olduğu husus atın kararını muntazaman olan mazbatalar merkezi hükümeti seniyyeye arz ve tebliğ olunup müteallik buyrulacak irade seniye üzerine mevki icraya konulacaktır.»

Daha sonra yayınlanan 1287 (1870) tarihli «İdare-i Umumiye Vilâyet Nizamnamesi» 1281 tarihli tüzüğün yukarıdaki hükümlerini mahfuz tuttuktan başka maarif işlerinde rey ve mütalaa beyanı görevini de meclisi umumilere vermiş ve «meclisi umumi azasının sülüs anı bulunmadıkça icra müzakere olunamayacağı «Meclisi umuminin icabı maslahata, göre umumi veyahut hususi heyette olarak icra müzakerata memur bulunduğunu ve mevaddı hususiyenin, her milletin hukuk ve mesalihi mahsuslarına ait şeyler olup bunların meclisi umumiden müfrez heyeti hususiye de müzakere kılınacağına da belirtmiştir.

Her iki tüzüğün incelenmesinden de anlaşılacağı üzere 1281 (1864) yılından, idare Umumiye Vilâyet Kanunu muvakkatinin yayınlanması tarihi olan 1329 (1913) yılına kadar vilâyetlerimizde, varlığı güç hissedilecek derecede zayıf bir âdemimerkeziyet sistemi uygulanmıştır. Zira bu devirde vilâyetlerimize hükmî şahsiyet tanınmamış ve vilâyetin hususi menfaatine taallük eden işlerde umumi meclislere ancak mütalaa beyanı kabilinden istişare yetkileri tanınmıştır. Bu devrenin âdemimerkeziyet bakımından başlıca önemini meclisi umumi azalarının seçim yolu ile vazifelendirilmeleri keyfiyeti teşkil eder.

Her ne kadar 1293 (1876) kanunu esasının 108-110 uncu maddelerinde «Vilâyetin usulü idaresi tevsi mezuniyet ve tefriki vesait kaidesi üzerine müesses olup derecatı, nizamı mahsus ile tayin kılınacaktır»; «Vilâyet, liva ve kaza merkezlerinde olan idare meclisleri ile senede bir defa merkezî vilâyette içtima eden meclisi umumi azasının sureti intihabı bir kanunu mahsus ile tevsi olunacaktır»; «Vilâyet meclisi umumisinin vesaiti, yapılacak kanunu mahsusunda beyan olunacağı veçhile tunik ve maabirin tanzimi ve itibar sandıklarının teşkili ve ticaret ve fesahatin teshili gibi umuru nafiaya müteallik mevât hakkında ve umuma ait maarif ve terbiyenin intişar yolunda müzakerata şamil olmakla beraber tekâlif ve mürettebatı miriyenin sureti tevzi ve istihsalinde ve muamelâtı sairde kavinin ve niza matı ahkâmın muhalif gördükleri ahvalin müteallik bulunduğu makam ve mevkilere tebliği ile tashih ve ıslahı zımında arzı istika etmek salahiyetini dahi muhtevi olacaktır» yolunda hükümler konulmak sureti ile vilâyetlerimizde daha mütekâmil bir âdemi merkeziyetin uygulanması maksadı güdülmüşse de bu amaç ancak 37 yıl sonra gerçekleştirilmiştir.

B — 1329 (1913) tarihli İdare Umumiye Vilâyet Kanunu Muvakkatinin Tedvinini İstilzam ettiren zaruretler:

a — İçtimâî Sebepler:

Tarihçe kısmında da yer yer belirtildiği gibi Türkiye'nin idare hayatında daha ziyade merkeziyetçilik ve tevsii mezuniyetin hâkim olmasının başlıca sebebi, gerek Orta Asya'dan kopup gelerek Anadolu'ya yerleşen Türklerin örfü âdetlerinin, gerekse İslâm âleminde bize intikal eden hukukun Türk topluluğunun yaşayışında hâkim olması ile izah edilebilir.

Türkler bütün tarihleri boyunca daima başlarında bulunan kıymetli «kumandan idarecilerin sevki idareleri altında askerlik, siyaset ve medeniyet âleminde başarılar kaydetmiştir. Tarih bunun zengin numuneleri ile dolu olduğu gibi son kurtuluş hareketi da, yine değerli bir «kumandan idareci» olan Atatürk'ün bayraktarlığı altında Türk mucizesinin bir tekrarı olmuştur.

Türkler bu durumları itibariyle yıllardan beri süregelen bir alışkanlıkla yukarıdan emir almağa, şevki idareye tabi tutulmağa ve merkezden yönetilmeğe alışmış bir «idare edilenler topluluğu olmuştur.

Tanzimat devrinin açılması ile Avrupalılaşıma yolunda edinilen fikirlerin tatbiki dolayısı ile 1864 ve 1870 nizamnameleri ile merkeziyetçilikten âdemi merkeziyete doğru ilk adımların atılması ve 1876 kanunu esasısı ile âdemi merkeziyete müteallik tefriki vesait prensibinin kabul edilmesi keyfiyeti halkın içinden gelen bir duygu, bir hak talebi olarak meydana çıkmamış; bilakis gelişen idari, siyasi ve İçtimâî durum karşısında münevver idarecilerin ve politikacıların halka empoze etmek istediği bir rejim olmuştur.

b — idari sebepler:

1876 kanunu esasısının çok kısa ömürlü oluşu, idare umumiye vilâyet Kanununun ancak İkinci Meşrutiyetin ilânından beş yıl sonra ortaya çıkmasında amil olmuştur.

Bu arada Tuna, Bosna ve Girit vilâyetlerinin ihdasına mütedair nizamnamelerle bu vilâyetler, kurulmuş, esas itibarı ile tevsii mezuniyet prensibinin tatbikine amil olmuşlarsa da bilhassa Tuna vilâyetinde Mithat Paşanın gayret ve **meclisi umumisinin istişare müzaheretî ile vilâyet içkide bulunan devlet yollarının ve kaza ve köylerdeki hususi yolların tesviye ve muhafazası, halkın ihtiyacı göz önünde tutularak ziraat ve ti-**

çare işlerimin kolaylaştırılması ve vergilerin tadil ve tesviyesi gibi işler görülmüş ve bilhassa ihdas. edilen emniyet sandığı ile vilâyetle tasarruf ve kredi yom ile büyük işler 'başarılması sağlanmış; bundan başka vilâyet halkının huzur ve refah içinde yaşaması için Tuna ticaret vapurları, şirket arabaları, is a han e, fabrika, matbaa, ziraat çiftliği, hasta ha ne, hapishane ve hükümet daireleri gibi imar ve ümrana müteallik mahalli amme işleri yekdiğerini takip etmiştir.

Yukarıda isimleri geçen vilâyetlerden başka Fransa idare usulü göz önünde tutularak Erzurum, Halep, Edirne, Trablusgarp eyaletlerinde de Tuna vilâyeti nizamnamesi ufak tefek tadilâtlarla tatbik sahasına konuldu. Nihayet Ali Paşanın sadrazamlığı sırasında vilâyet usulünün her tarafta teşmili uygun görülerek 1284 (1876) tarihli vilâyetler nizamnamem kabul edildi ki 1870 tarihli idare umumiye vilâyet nizamnamesi tatbikattan da mülhem olarak bunun, tadil ve tekemmül ettirilmiş şeklindedir.

Türk hususi idareler mevzuatına kaynak teşkil etmiş olan Fransız mevzuatı, 1789 ihtilâlinden evvelki merkezîyetçi Fransız idaresi devrinde bile, vaktiyle müstakil olan beyliklerden bilâhare merkezî idareye tabi olanların haiz oldukları imtiyazlar icabı, doğrudan doğruya merkeze tah bulunan diğer eyaletlerin gıptasını celp edecek şekilde mahalli işlerinde muhtar bulunmaları ve bunun neticesi olarak refah içinde yaşamalarından mülhem olarak ihtilâlden sonra Napolyon devrinde diğer eyaletlerin de bunlara benzetilmek istenmesinden meydana getirilmişti.

Bu, Fransız halkının içinden gelen bir cereyandı. Ancak imparator Napolyon merkezîyetçi fikirleri ile, halkın âdemi merkezîyet prensibinin tatbiki arzularını telif ederek, merkezden tevsii mezuniyet prensibi icabı tayin edilen valinin vilâyet hususi idaresine nafi olması gibi başka memleketler mahalli idarelerinde görülmeyen bir şekil ihdas etmişti. O vakitten beri valilere «Napolyon'un gölgesi» demek adet olmuştur.

1329 (1921) kanunu Avrupa'ya teveccüh etmiş, Avrupai bir anayasa ve meşrutî bir rejim kabul etmiş bir hükümetin vilâyet idaresi mevzuunda yarım asırlık bir tecrübeden sonra Fransız mevzuatına doğru yönelişinin bir ifadesidir.

Ancak 1329 kanununun bahtsız bir kanun olduğunu kabul etmek icap eder. Çünkü kendisine mesnet teşkil eden 1293 teşkilâtı esasîye kanunu, ilânından bir kaç ay sonra yürürlükten kalkıp ancak İkinci Meşrutiyette yeniden mevkii tatbiki konulduğu için, adı geçen anayasanın ilk kabul tarihi olan 1293 tarihinden ancak otuz beş yıl sonra idare umumiye-i

vilayet kanunu projesi hazırlanarak henüz meclisi mebusunda müzakerelere başlanmış iken Balkan harbinin patlak vermesi ile işbu müzakere durdurulmuş ve harpten sonra iş başına gelen hükümet tarafından kanun meclisten alınmış ve bir müddet sonra da tekemmül ettirilerek 15/mart/ 1329 tarihli ve 1414 nolu «Devleti Aliye Osmaniye'nin Ceridei Resmîyesi» olan Takvimi Ve Kaide «İdare Umumiye! Vilâyet Kanunu Muvakkati» olarak neşredilmiştir. Nedense o zamanki hükümet bunun muvakkat bir kanun olmasını arzu etmiş ve kanunu muvakkatin kabulünü müteakip birinci cihan harbinin zuhuru, mütareke yıllarını takiben de İstiklâl Harbinin kopması bu kanunun ancak Cumhuriyet Devrinde doğru dürtüst tatbiki zaruretini doğurmuştur.

Bu kanunun «İdare Umumiye Vilayet» a müteallik birinci kısmı 1S49 yılında «İl İdaresi Kanunu» adı ile değiştirilmiş; siyasî zaruretlere dolayısı ile o yıl içinde bu kısmın yeniden tedvin edilebilmesine rağmen, kanunun «İdare Hususiye Vilayet» a müteallik ikinci kısmı bu güne kadar değiştirilmemiş ve tatbik edilegelmiştir.

c — Siyasî sebepler:

1878 de imzalanalı Berlin Muahedemle Rus harbinden mağlup ve yorgun çıkan Türkiye'ye ağır şartlar dikte ettirilirken bu arada «Rumeli Şarkî Nizam namesi Dahilisininin tanzimine amil olacak zemin de hazırlanmıştı. 1879 tarihini taşıyan işbu nizamnameye göre Rumeli Şarkî, Muhtariyeti İdareyi haiz olmak üzere doğrudan doğruya hükümeti politika ve Askeriye Hazreti Padişahı tahtında bulunur, başlıca aza müntehi beden mürekkep ve kendisine ait mevat hakkından Vali ile bil ittifak Kanun yapmak hakkım haiz bir Meclisi Umumi [Eyalet], ve «vali nezdinde İdare Meclisi hizmetini ifa etmek üzere bir [Encümeni Daimisi» olacak, bunların yaptığı eyalet kanunları tasdiki âliye arz olunacak ve tasdiki âli iki aya kadar diriğ buyrulmadığı takdirde arz olunan kanuna tasdik olunmuş nazarı ile bakılacaktı.

Bu nizamname de ana hatlarını Fransız Kanunlarından almış gibidir.

Vilâyetin Valisi Hristiyan olacaktı ve Padişahın Vekili sayılacaktı. Valiye bu nizamname ile çok geniş yetkiler tanınmıştı.

Bu nizamname yabancı devletlerin Osmanlı İdaresine yaptığı tazyiklerden tevellüt eden neticelerin enteresan bir numunesidir.

Gittikçe kötülemeğe ve bozulmağa yüz tutmuş bir idareye karşı ecnebi devletler kendi tebaalarının veya aynı dinden olan azınlıkların hukukunu ileri sürerek beynelmîlel kongrelere sulh akitleri vesilesiyle;

ya notalarla veya sefirleri vasıtasıyla yaptıkları şifahî konuşmalarla daima ikaz ve müdahalelerde bulunuyorlardı.

Muhtar Eyaletler teşkili ve siyasi âdemi Merkeziyet manasında bir federasyon kurulması gibi] teklif ve müdahaleleri önlemek için, azınlıkların da söz sahibi olabileceği, mahalli ihtiyaçların yine mahalli imkânlarla giderilebileceği hususi idarelerin kurulması; ikinci meşrutîyetin nurlu havası içinde işte bu gibi politik sebeplerle düşünülmüştü. Kanunun Meclisi Mebusundaki müzakeresi sırasında Kürt, Arap ve Lâz unsurların diğer azınlıklarla birlikte Kanunun temin edeceği imkânlardan istifade ile en kısa zamanda muhtariyete kavuşması yolunda mevcut temayülün ve bunu teminden merkezden tayin edilecek Valinin haiz olması teklif edilen salâhiyetlere yapılan itirazların, Balkan Harbinden sonra Kanunun geri alınmasında ve bilahare «Kanunu Muvakkat» olarak intişar etmiş olmasında amil bulunduğu söylenebilir.

Kanunu hazırlayanlar, memleketin o günkü şartlarını göz önünde tutarak mevcut Angelo — Saksan, Alman ve Fransız sistemlerinden sonuncusuna yakın, fakat politik ve İdarî mülâhazalarla Valinin yetkilerinin geniş tutularak onun, vilâyet hükmî şahsiyetinin hem icra, hem mürakabe ve teftiş unsuru ve hem de gerek Vilâyet Umumi Meclisinin gerekse daimî encümenin reisi sıfatlarını ihraz etmesi suretiyle mahalli idareler mevzuunda nevi şahsına münhasır dördüncü bir sistemin kabul edilmesi zaruretini öne sürmüş, zamanla diğer sistemlere yaklaşılması ve en son Angelo — Saksan sistemine varılması temennisinde bulunmuşlardı.

KISIM 2

Kurulan Hususi İdareler hangi ihtiyaçlara fiilen ve gerçekte cevap verdiler?.

Bu soruyu cevaplandırabilmek için evvel emirde hususi idarelerin mıntika hizmet olarak hangi işleri başarmakla mükellef olduklarını ve bu işleri başarmak için ne gibi malî imkânlarla sahip bulduklarını tespit edelim:

A — Vilâyet hususi idarelerinin kanunen görmekle mükellef buldukları işler ve bu işleri görmek için temin edilen gelirler:

I— Vilâyet hususi idarelerinin kanunen görmekle mükellef buldukları işler.

13/Mart/T329 tarihli İdare Umumiye Vilayet Kanunu Muvakkatinin 78 incimaddesinde «vilâyete ait hemati mahalliye» başlığı altında şu şekilde sıralanmıştır.

(Devam edecek)

EMNİYET HİZMETLERİNDE TEŞKİLÂTLANMA**VE****PERSONEL İDARESİ**Yazan: **Mehmet ŞAHİN**

İller idaresi genel müdür yardımcısı

PLÂN**I — BÖLÜM****İş, hizmet ve görev mefhumu**

- I—Tarif ve izahlar
- II — Hukukî nizam
- III — Emniyet ve asayiş
- IV — Polise vazife veren mevzuat

II— BÖLÜM**Teşkilatlanma****I— Yer itibariyle teşkilatlanma:**

A — Emniyet makamlarının kurumuşu:

- a) İllerde teşkilât kurulması
- b) İlçelerde teşkilât kurulması
- c) Bucak, İskele, İstasyon gibi yerlerde teş. kurulması

B — Karakol açılması:

- II — Tesis, vesait ve teçhizat itibariyle (maddî ve teknik) tekilleşme (bina ve araçlar)
- III — Tesis ve vasıtaların bakım ve idamesi:
- IV — Personel itibariyle teşkilatlanma:

A — Kadro anlamı:

- a) Genel Emniyet kadrosu
- b) Maaş kadrosu

B — Kadro tevzi

- a) Sabit kadro sistemi
- b) Seyyal kadro sistemi
- c) Sabit ve seyyal kadro sistemlerinin münakaşası

C — Hizmetin rasyonel ifası

D — Personel statüsü

III — BÖLÜM

Personel İdaresi

I— Tayin:

\$ I — Genel izahlar:

A — Mesleğe giriş şartları (evsafi):

- 1 — [Emniyet müdürlerinin evsafi
- 2 — Emniyet Polis Müfettişlerinin evsafi
- 3 — Emniyet Âmirlerinin evsafi
- 4 — Komiser sınıfının evsafi
- 5 — Polis memurlarının evsafi
- 6 — Muamelât sınıfının evsafi
- 7 — Diğer yardımcı sınıfın evsafi

B — Tayin safhaları:

- 1 — İntihap
- 2 — İnha
- 3 — Tayin
- 4 — Tasdik

C — Naklen ve tahvilden tayin

- 1 — Meslek dışından
- 2 — Meslek içinden

§ II — Emniyet teşkilâtında tayinler:

A — Silahlı ve yardımcı sınıflara göre tasnif:

- 1 — Meslek derecelerine (silahlı sınıfa) dahil olanların tayinleri:
  - a) Müşterek kararnameli tayinler
  - b) Bakanlığın tasdikiyle tekemmül eden tayinler
- 2 — Meslek dereceleri dışındaki yardımcı sınıfın tayinleri
  - a) Bakanın tasdiki ile tekemmül edenler
  - b) Muamelât sınıfının tayinleri

B — Tayin şekillerine göre tasnif:

- 1 — Müşterek kararnameli tayinler
- 2 — Bakanın tasdikiyle yapılan tayinler
- 3 — Genel Müdürün tasdikiyle yapılan tayinler

II— Terfiler:

A — Tarifler:

B — Çeşitleri:

- a) Maaş terfileri
- b) Rütbe terfileri

C — Terfi şartları:

§ I — Maaş terfilerinde aranan şartlar:

- 1 — Kıdem
- 2 — Ehliyet
- 3 — Terfi şekli
- 4 — Kadro terfii ve üst dereceler

§ II — Sınıf (rütbe) terfilerinde aranan şartlar:

- 1 — Ehliyet ve liyakat
- 2 — Kıdem:
  - a) İhtisas kadrolarına tayinler
  - b) İki aşağı dereceden tayinler
  - c) Kadro karşılık gösterilerek yapılan tayinler
  - ç) Maaş ve' kadrosuyla istihdamlar

3— Sınıf terfilerinin şekli

III — Sicil ve tezkiyeler:

A — Açık sicil

B — Gizli sicil:

1 — Tezkiye varakaları:

a) Mevzuat

b) Tezkiye âmirleri

c) Sicil ve tezkiye müddetleri

2 — Yeterlik fişleri

3 — Âmir ve Müfettiş gizli raporları

4 — Mahrem not defterleri

IV — Teftiş — denet ve eğitim:

A — Şümulü, tarifleri

B — Farkları

C — Kadrolarda eğitim

V — Nakil, tahvil ve becayış:

A — Tarifler

B — Nakil esasları:

1 — Tarif

2 — Yer tahditleri

3 — Zaman tahditleri

4 — Mecburi nakil

C — Tahvil

D — Becayış

VI — İstifa:**VII — İzin:**

A — Yıllık izin

B — Mazeret izni

C — Sıhhi izin

D — Haftalık izin

E — Maaşsız izin

F — Mecburi izin

G — Yurt dışı izinleri

VIII — Disiplin (taltif ve tecziye)

A — Taltifler:

- 1 — Takdirnameler
- 2 — Nakdî taltif
- 3 — Tazminat

B — Tecziyeler:

- 1 — Mevzuat
- 2 — Resen ceza kesin ceza münakaşası

IV— BÖLÜM

Netice (plânlama ve otorite)

I— BÖLÜM

İş, hizmet, görev mefhumu

I — Tarif ve izahlar:

Fizik manada enerji sarfını icap ettiren her hareket bir iştir. Fakat bunun sosyal bir ihtiyaca cevap vermesi yani sosyal bir himayeye mazhar olması için faydalı bir netice ve semere doğuran, ahlaki veya laakal hukukî nizama uygun bir faaliyet olması icap eder. Bu manadaki bir faaliyet hizmet vasfını kazanır. Görev ise amme hizmetlerinin ifası hususunda yüklenilmiş bir mükellefiyeti ifade eder. Takabil, kaideten arzuya bağlı olduğu halde amme hizmetlerinin devamlılığını sağlamak, intikamın önlemek zarureti karşısında görevin ihmali, imtinai ve suiistimali cezaî müeyyideye tabi tutulmuştur.

II— Hukukî nizam: Emniyet hizmetinde görevin kaynağı cemiyetin hukuk nizamıdır. Fertlerin gerek birbirlerine, gerek devletle olan münasebetleri yanında fertten tamamen ayrı ve onun üstünde olarak bizzat Devlet varlığının idamesini temin amacıyla konulmuş olan kaidelerin ihlâline mani olmak, yürürlüğünü sağlamak; kısaca mevcut nizamın bekçisi olmak!

İşte Emniyet hizmetinde görev budur.

III — Emniyet ve asayiş (güvenlik ve düzenlik):

Vatandaşın, Anayasasının teminatı altında olan hak ve hürriyetlerinin her tuldü taarruzdan masun kalması, Emniyeti; bu masuniyetin devlet tarafından devam ettirileceğine yani devletin yüksek, âdil varlığına olan sosyal inanç da Asayışı ifade eder.

Diğer deyimle [Emniyet: fert hak ve hürriyetlerine taarruz ve tecavüzün yokluğu ,

Asayiş: Bu yokluğun, devlet sayesinde her zaman devam edeceği hususundaki sosyal inanç demektir.

Şu tariflerden; görevi, Emniyet ve asayışı korumak olan polisin devlet varlığı ile sıkı münasebeti o kadar aşikâr bir surette anlaşılıyor ki, biri olmadan diğeri olamaz denebilir.

IV — Polise vazife veren mevzuat:

Sosyal ve hukukî bir varlık, beşerî, tabîî, maddî ve manevî unsurların yüce bir sentezi olan Devlet, gözü, kulağı, eli kolu olan polise, tabiatıyla bütün hukukî nizamının muhafazasında görev verecektir. Yani bütün kanunlar polise bir takım görevler yüklemekten hâli kalamayacaklardır.

A — Kanunların bir kısmı polise doğrudan doğruya görevler vermişlerdir. Bu kanunlar esas itibarıyla polisin belli başlı yani önemli görevlerini tespit eden ve vatandaşların hak ve hürriyetleriyle devlet otoritesinin bağdaştırılmasını sağlayan kanunlardır.

B — Geriye kalan diğer bir kısım kanunlar da polise dolayısıyla görev vermişlerdir. Bunlar da ziraî, sınaî, sıhhi, ticarî, İktisadî, malî, askerî vesaire gibi bütün amme hizmetleri sahalarına taallük eden kanunlardır.

II — BÖLÜM

Teşkilatlanma

Her hizmet, her görev ifa edilebilmesi için bir teşkilâtı icap ettirir. Teşkilât ise lüzumlu personelin, bir takım malzeme, tesis ve vasıta ile, ifa edilecek hizmetin yerine ve bünyesine uygun bir ahenk içinde koordine, ayar edilmesi demektir.

I — Yer itibariyle teşkilatlanma:

Evvelâ görev ifa edilecek yerin yani görev sahasının tespit, tayin ve tahdit edilmesi lâzımdır. Emniyet hizmetinin polis marifetiyle ifa edileceği yerlerin tayin ve tespiti yer itibariyle teşkilatlanmayı tazammum eder,

A — Emniyet makamlarının kuruluşu:

Emniyet makamları İllerde, İlçelerde, Bucaklarda ve daha küçük topluluk ve tesislerin bulunduğu yerlerde kurulmaktadır.

a) İllerde teşkilât kurulması: Bütün illerde o ilin kuruluşuna dair kanun yürürlüğe girer girmez polis teşkilâtı da kurulmaktadır. Yani her ilde polis teşkilâtı bulunur.

b) İlçelerde polis teşkilâtı, o İlçenin nüfus, sanayi durumu, yayıldığı saha, işçi kesafeti, sosyal bünye, korunması lüzumlu emval, tesisat kıymetleri, suç nevelerinden asayişe müessir vakalar, zabıtayı ilgilendiren sair mahalli ve coğrafi zaruretler ve bütçe imkânları göz önünde bulundurularak Valilerin ve Emniyet Genel Müdürünün teklifi ve içişleri Bakanının onayı ile kurulur.

c) Bucak, İskele ve İstasyonlarda polis teşkilâtı (b) fıkrasındaki şartlar dahilinde ve aynı usulle kurulur.

B — Karakol açılması:

Polis teşkilâtı yani Emniyet makamı bulunan bir yerde bir veya müteaddit karakollar açılması o İl Emniyet Müdürünün teklifi ve Valinin onayı ile yapılır. Bu takdirde görevli personel, tesis, malzeme ve araçlar ya mahallinden tefrik ve temin veya merkezden talep edilir. Bu son halde merkezle karakol açılmadan önce mutabakata varılması maslahata uygun ve her iki halde de Bakanlığa bilgi verilmesi lüzumlu olur.

Bir de polis müesseselerinde karakollar bulunmaktadır. Bunlar adli, siyasi görevler ifa etmeyip sadece o müesseselerin bir nevi iç hizmet ve müracaat mercileridir.

II— Tesis, vesait ve teçhizat itibariyle (maddî ve teknik) teşkilatlanma:

Polis teşkilâtı kurulmadan önce veya hasıl olan lüzuma binaen bilâhare, ifa edilecek hizmetin gerektirdiği binanın tedariki, motorlu-motorsuz

suz vesaitle, telsize, telefona, radyo - telefona, teknik malzemeye (dinleme, teyp, foto, parmak izi vs.) olan ihtiyacın tespiti ve lüzumlu olanların temini teşkilatlanmanın maddî ve teknik safhasını teşkil eder. Teşkilâtın lüzumlu fennî tesis ve vasıtalarla teçhiz edilmesinin sağlayacağı tasarruf, sürat ve emniyet artık kabili münakaşa değildir.

III — Bu tesis ve vasıtaların bakım ve idamesi: Bu husus, en az bidayetden vasıtaların temini kadar önemlidir. Bir kere her birinin usulüne göre zamanında muntazam ve kontrollü bakımının yapılması, 112'nin müddet ve aksaksız bir surette istifade edilmesini sağlar.

Bunun için de bunlardan anlayan mütehassıs personelin bulunması ve bu personel tarafından istimali şarttır.

IV— Personel itibariyle teşkilatlanma:

Her işimizi makina, vasıta ve hatta robotlara gördürebilmemiz mümkün olsa bile gene insan gücünden istifade etmekten müstağni kalmamıza imkân yoktur. Çünkü beşerî her faaliyetin gayesi nasıl insan ise, faali ve amili de insan olacaktır. İnsan için, insansız her şeyi yapmak mümkün olmayacaktır.

Personel itibariyle teşkilatlanmayı esas itibariyle kadro mefhumu içinde mütalâa etmek usulümüze uygun düşer.

A — Kadro anlamı: Muayyen bir hizmetin ifası için lüzumlu olan kalifiye insan yekûnuna o işin personel kadrosu denir.

1— Genel Emniyet kadrosu: Bir amme hizmeti olan emniyet ve asayişî koruma görevinin ifa edilebilmesi için kanun tarafından unvanı, adedi, alacağı maaş veya ücret miktarı bir cetvel halinde tespit edilmiş olan personelin yekûnu Emniyet kadrosunu teşkil etmektedir.

2— Maaş kadrosu: Bir hizmetin genel personel kadrosu içinde, 14. barem derecesi olan 300 liradan 1. barem derecesi olan 2000 liraya kadar 14 kademenin her biri mücerret bir maaş kadrosudur. Emniyet hizmetinde 14. dereceden 2. dereceye kadar çeşitli maaş kadrosu vardır.

B — Kadro tevzi: Emniyet hizmetinin genel personel kadrosu nasıl memleketin tümüne şamil ise bunun her vilâyete ihtiyaca göre tefrik edilmiş miktarına, o İlin emniyet kadrosu denmektedir. Bu ihtiyacın tespitinde nazara alınacak unsurlar yukarıda (I — A — b) de gösterilmiştir.

1— Sabit kadro sistemi: Her ilin kadrosunun kanunla veya tip kadrolar halinde Bakanın onayı ile bidadetten tespit edilip muayyen devreler için değiştirilmeden tatbik edilmesidir. (J. Gn. K.lığı gibi)

2— Seyyal kadro sistemi: Emniyet kadroları merkez ve İller diye kanunda ayrılmamıştır. Hizmetin her ildeki vüsat ve kesafetine göre merkezden İl itibariyle tevzi edilmektedir. Buna seyyal kadro sistemi deniyor. İstisnaları 7 İl [Emniyet Müdürü kadrosudur. (Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Samsun, Erzurum ve Zonguldak.)

3— Seyyal kadro sisteminden sabit (tip kadrolar) sistemine geçmek için 27 Mayıs inkılâbından sonra çalışmalara başlanmıştır. Bu iki sistemin fayda ve mahzurları vardır.

C — Hizmetin rasyonel ifası:

İktisattaki Sayı ekol kanunu muayyen bir hizmetin mümkün olan asgarî emekle ifası lüzumuna işaret etmektedir. Buna göre amme hizmetinde personelin vasıta, malzeme ve teçhizatla ahenkli bir surette ayarlanması ile elde edilecek kudretten azamî randımanı almaya matuf

tedbirlere rasyonel mesai denmektedir.

D — Personel statüsü:

Rasyonel mesainin ana faktörü emek, beşerî unsur yani insan (personeldir. Onun maddî, manevî, kültürel, sosyal, sıhî, ahlâkî, ruhî durumu, hal ve hareketleri, vasıfları mesaisinin semeresine tesir etmektedir. Amme hizmetinde çalışan insanı, emeğinin semeresinden azami istifade için, bu gayeye uygun bazı kaidelere bağlamak yani bir statüye tabi tutmak icap etmektedir. İşte buna genel olarak «personel idaresi» veya daha dar manada «personel statüsü» denmektedir.

III— BÖLÜM

Personel İdaresi

En zor idare insan idaresidir derler. Personel idaresi muhakkak ki, en üstün meziyetlerden birisini gerekli kılmaktadır. Objektif tarafıyla bu, sosyal, psikolojik, hukukî, İktisadî, felsefî, edebî, bedîî, kültürel ve ahlâkî bilgi ve kurallara vukufu gerektirir. Sübjektif olarak da ayrı ayrı her fertte insan denen muammayı çözmek onun derûnuna, ruhuna, kafa

sına, hususiyetine girmek; sosyal, dini, ailevî, terbiyevî, ekonomik münasebet, muhit ve şartlarına nüfuz etmek kudret ve tahammülünü gerektirir. İnsanı anlamak yalnız iş ve hizmet bakımından değil, komşuluk, dostluk, arkadaşlık, insanlık, hülâsa sosyal münasebetler bakımından ve insanları sevmek yönünden de faydalı, lüzumlu ve hatta zaruridir. Biz burada Emniyet Teşkilâtı mensuplarını, hizmet bakımından tabi tutuldukları statü itibariyle tayin, terfi, sicil ve tezkiye, teftiş ve denet, eğitim, istifa, nakil, tahvil ve becayış, izin ve disiplin yönlerinden inceleyeceğiz.

I— Tayin:

§ I — Genel izahlar: Amme hizmetinin ifasında görev almak kaideden arzuya bağlıdır. Görev almayı kabul eden şahısla Devlet arasında, görev vermeye yetkili merci tarafından yapılan ve bir nevi icap ve kabul mahiyetini taşıyan muameleye tayin denmektedir.

A — Giriş şartları:

Devlet memuriyetine girebilmek yani tayin için bir takım şartlar aranır. Bunların neler olduğunu genel olarak 788 sayılı memurin kanununun 4,5 ve 3201 sayılı Em. Teş. Kanun 23. 24,25,26,30. maddeleri tasrih ve tadat etmiştir. Bu şartlara memuriyet evsafı da denmekte ve kaide ten girişte aranan bu şartların memuriyette iken ziyan, memuriyetin zevalini mucip olmaktadır. (Türk, askerlik, 30 yaş, 1,64 boy, sağlık, fena haller, süfli işler, mahkûmiyet, ecnebi ile evlilik), bunlara ilâveten:

1— Em. Md. lerinin evsafı:

- a) Hukuk ve S. B. F. mezunu olmak
- b) Yüksek tahsilli, veya
- c) Yüksek ihtisas kursunu bitiren lise ve kolej mezunu olmak şarttır.

2— Emniyet Po. Müfettişlerinin evsafı:

- a) Emniyet Müdürü vasıflarını haiz olmak veya
- b) Emniyet âmiri olmak.
- c) İstisna: Emniyet müfettişliğine herhangi bir zat tayin edilebilir.

3— Emniyet Âmirlerinin evsafı:

- a) Emniyet müdürü vasıflarını haiz olmak veya
- b) Enstitü tahsili yapmış lise ve kolej mezunu olmak veya
- c) Orta okul ve daha az tahsilli (kadrolu) baş komiserlerden polis enstitüsü yüksek K. öğrenimini yapmış olmak.

4— Komiser sınıfının evsafı:

- a) Yüksek tahsilli (Hukuk ve S.B.F. mezunu) olmak (veya),
- b) Enstitü tahsili görmüş lise ve kolej mezunu olmak (veya),
- c) (Enstitü orta K. tahsilini görmüş orta veya ilk okul mezunu en az altı yıllık polis memuru olmak.

5— Polis memurlarının evsafı: (3021: 23,24,25)

- a) Orta okul mezunu olmak, veya
- b) Ordu veya jandarma erbaşlığından ayrılmış olmak, veya
- c) Yabancı dil bilen ilk okul mezunu olmak, veya
- ç) Müsabaka imtihanında kazanmış ilk okul mezunu olmak.

6— Muamelât sınıfının evsafı: (Muamelât Me. lan nizamnamesiMd. 6)

- a) En az orta okul mezunu olmak
- b) Boy ve sağlık şartları hariç (3201: 23) deki evsafı haiz olmak.

7— Diğer yardımcı sınıfların evsafı:

Doktor, öğretmen, tercüman, Basın Yayın Mütchassısı, ebe, sağlık memuru, Laborant, kaptan, malî polis eksper, nezarethane memuru ve ayniyat muhasibi vs. gibi kadrolara o işte ihtisası olan ve (788: 4,5) deki evsafı haiz bulunan şahıslar tayin edilebilir.

B — Tayin safhaları:

- 1 — İntihap: Memuriyet şart ve evsafının tespitidir.
- 2 — İnhâ: tayin teklifidir.
- 3— Tayin: Memuriyete kabuldür.
- 4 — Tasdik: Memuriyete kabulün kesinleşmesidir.

Bu yetkiler tamamen veya kısmen ayrı ayrı heyet ve makamlarda olabileceği gibi aynı heyet ve makamlarda da olabilir. Yalnız ilgili kanunlarında gösterilen usule göre gerekli safhalardan geçmemiş olan bir tayin kenem yekündür.

C — Naklen ve tahvilen tayin:

Naklen ve tahvilen tayin meslek içinden veya meslek dışından muadil, üst veya aşağı kadroya vaki olabilir.

- 1— Meslek dışından naklen ve tahvilen tayinlerde girişte aranan şartların yani evsafın mevcudiyeti esastır. Yani kanunun aradığı evsafi haiz olmayan bir kimse meslek dışından naklen ve tahvilen tayin yapılamaz. Yalnız müktesep maaş dereceleri bundan müstesnadır.
- 2— Naklen veya tahvilen tayinin meslek içinde olması esastır. Bir vekâlet veya dairede memuriyet inhilâl edince kanuna tevfikân yine o vekâlet veya daire memurları arasında ehil memur buldukça, diğer vekâlet veya dairelerden veya hariçten üst kadrolara memur alınamaz. Bilhassa terfian tayinler böyle olmalıdır. Bu, bir moral ve disiplin meselesi olduğu kadar hizmetin yetişmiş mütehasıs elemanlarla ifasına matuf bir kanuni tedbirdir de!.
- 3— Naklen ve tahvilen tayinde kadro vaziyeti: Rızası olma dıkça bir memur daha aşağı bir kadroya rağmen veya tahvilen tayin edilemez. Rıza ile, almakta olduğu maaş derecesinden aşağı bir kadroya tayin edilen memur ancak yeni kadro maaşını alabilir; üst derece alamaz. (4598-4 ve 1611 sayılı tefsir kararı).

\$ II — Emniyet teşkilâtında tayinler:

A — Silahlı ve yardımcı sınıflara göre tasnif:

1 — Meslek derecelerine (silahlı sınıfa) dahil olanların tayinleri:

a) Müşterek karamam eli tayinler.

b) Bakanlığın tasdiğiyle tekemmül eden tayinler. (Komiser sınıfı ve polis memurları)

2— Meslek dereceleri dışındaki yardımcı sınıfın tayinleri:

- a) Bakanın tasdiğiyle tekemmül edenler (Muamelât sınıfı dışındakiler)
- b) Muamelât sınıfının tayinleri.

B — Tayin şekillerine göre tasnif:

1— Müşterek kararnameli tayinler (Em. Müdürleri, Müfettişler ve Em. Âmirleri).

2— Bakanın tasdiğiyle yapılan tayinler (komiser ve polislerle muamelât sınıfı dışındaki yardımcı sınıf).

3— Genel Müdürün tasdiğiyle yapılan tayinler (Muamelât sınıfı fi) (3201: 14 ve Mua., Memurları Nizamnamesi).

Yukardaki durumlara göre Emniyet Teşkilâtında 1,2 ve 3. meslek derecelerindeki memurlar Bakanlığın inhası üzerine müşterek kararname ve Cumhurbaşkanının tasdiğiyle; 4. ve 8. dereceler arasındaki memurlar Genel Müdürlük İntihap Komisyonunun intihabı, Genel Müdürün inhası ve Bakanın tasvibi üzerine müşterek kararname ve Cumhurbaşkanının tasdiği ile; 9. ve 11. meslek derecesi arasındaki memurlar intihap komisyonunun intihabı ve Genel Müdürün inhası üzerine Bakanın tasdiğiyle; 12. meslek derecesindeki memurlar da Genel Müdürlük İntihap Komisyonunun veya mahallî polis divanlarının intihabı ve Genel Müdürün inhası üzerine Bakanın tasvibi ile tayin olunurlar.

II— Terfiler:

Terakki etmek, yükselmek ve daha müreffeh bir hayata kavuşmak her insanın başlıca arzu ve gayesidir. Amme hizmeti görenler de bu gayeye terfi suretiyle ulaşır.

A — Tarifler: Terfi bir memurun maaş veya sınıf, rütbe, unvan bakımından yükselmesidir.

B — Terfiin çeşitleri: Tariften de anlaşılacağı şekilde iki türlü terfi vardır.

1— Maaş (Barem) derecesi terfi ki, buna terfi de denmektedir.

2— Unvan, meslek derecesi, sınıf ve rütbe terfi ki, memurun makamının yükselmesi, vazife ve salahiyetlerinin genişlemesi demektir.

C — Terfi şartları:

SI — Maaş terfilerinde: Ehliyet ve kıdemdir. (3655, 4598, 3201:55)

1— Kıdem: Üç yıldır. Bir memur yukarı maaşa yükselebilmek için bulunduğu derece aylığını üç yıl bilfiil almış olmalıdır.

2— Ehliyet: Memurun görevindeki çalışkanlığı, verini derecesi ve başarısıdır. Ehliyet tezkiye varakası ve yeterlik fişi ile tespit edilir.

- a) Tezkiye varakası: Bu varakanın yeterlikle ve memurun ahlâkî durumu ile ilgili sütunlar müspet doldurulmak ve sonundaki kanaat hanesinde görevinin ehli olup olmadığı sütununa «ehlidir, üst derece alabilir, maaşça ehlidir, maaş terfiine lâyıktır vs.» şeklinde müspet kanaat yürütülmek maaş terfi için kâfidir.
- b) Yeterlik fişi: Yalnız maaş terfilerinde tezkiye âmirlerinin en son Kanaatlarının alınmasına mahsus olup müspet doldurulmuş ise maaş terfiine cevaz verir.

3— Terfiin şekli:

Terfi kararının tayinindeki usule göre olması lâzımdır.

Fakat kararnameli tayinlerde böyle olmuyor, Bakanın tasdiikiyle maaşa terfileri yapılmaktadır.

4— Kadro terfi ve üst derece:

- a) Maaş terfi kaide ten barem derecesinin yani kadronun yükseltilmesi suretiyle yapılır. Esas kaide budur. (3656:7,4598:3)
- b) Fakat yukarıda boş kadro bulunmaması halinde terfiye hak kazananlara buldukları kadroda 1. üst ve 2. üst derece maaşları verilmektedir. 04598:4)
- c) Farkları: Kadro yükselmesi suretiyle vaki maaşça terfilerde ehliyet ve liyakat ikisi (birden aranır. Üst derece suretiyle terfilerde yalnız ehliyet aranır. Fakat bu iki kıstasın tatbikinde bazı mahzurlar doğmaktadır. Nitekim münhal üst kadro var iken üst derece

suretiyle maaş terfi yapılamaz kaidesi esas olduğuna göre üst derece almak suretiyle terfi etmiş bir kimsenin ilk münhal kadro vukuunda yukarı kadroya terfi ettirilmesi icap etmektedir.

II - Sınıf terfiinde aranan şartlar:

- 1— Ehliyet ve liyakat: İkiş birden aranır.
- a) Ehliyet: Görevinin ehli olup olmadığı hususunun yani halen bulunduğu görevindeki başarısının tespiti demektir.
- b) Liyakat: Daha üst bir görevi ifa kabiliyeti yani yukarı göreve iktidarı olup olmadığını tespiti demektir. Liyakat objektif (sicil, tezkiye, rapor, teftiş, imtihan) ve sübjektif (âmîrinin kanaati, tanınması, tavsiyesi) esaslarla tespit edilmektedir.
- 2— Kıdem: Esas itibariyle şarttır. Fakat geniş bir sahaya şamil istisnaları vardır:
- a) İhtisas kadrolarına terfi kıdeme tabi değildir.
- b) Baremin 7. ve daha yukarı derecelerine en çok iki derece aşağıdan memur tayini caizdir. Aradaki fark Bakanlar Kurulu kararıyla tazminat olarak verilebilir.
- c) Karşılık kadrolara tayin yahut yukarı kadro karşılık gösterilmek suretiyle yapılan tayinler: Baremin 6. ve daha aşağı derecelerine bu kadrolar karşılık gösterilmek suretiyle aşağıdan memur tayin edilebilir. Aradaki fark tazminat olarak verilmez, müktesep hakkı olan derece maaşını almakta devam eder ve kıdemi müktesep hakkında yürür.
- ç) Yüksek kadrolu bir görevde, asilinin maaştan gayri vasıfların haiz olmak şartıyla daha aşağı kadrolu bir memur maaş ve kadrosuyla istihdam edilebilir. Yukarıda (a) fıkrasında gösterilen halden başkalarında aşağı derece maaşı almakta olanların yukarı kadrolara tayin edilebilmeleri için o kadrolara yükseltilme evsafını haiz olmaları şarttır.

Bu istisnalar hududu içinde, denebilir ki, Unvan ve makam terfilerinde kanun, kıdem şartını aramamaktadır. Yani bir memur mümeyyiz, mümeyyiz şef, şef müdür, müdür genel müdür muavini il ahiri olmak için her birinde üçer sene beklemek zorunda değildir. Komiser muavininden 1. sınıf Em. âmirine ve [Emniyet müdürlüğüne kadar olan terfilerde de kıdem şartı aranmamak icap eder. Kanaat'ımızca 3201 sayılı kanunun 55. maddesindeki hüküm 3656 sayılı kanunun neşrinden evvel sevk edilmiş olması dolayısıyla maaş terfilerini tanzime matuftur.

3— Sınıf terfilerinin şekli: Yeni yani üst görevin tayin usulüne tabidir. Baş komiserin Emniyet Amirliğine terfi kararname ile olur.

III—Sicil ve tezkiyeler:

A — Sicil: Her memurun bir sicile kaydı ve kendisine sicil No. verilmesi lâzımdır. Sicil açık ve gizli olmak üzere ikiye ayrılır. Açık sicil 788 sayılı kanunun 10-13 üncü maddelerinde gösterilen hususları ihtiva eder ve bir sureti memura da verilir.

B — Gizli sicil: Memurun halk ve sureti, ehliyeti ve liyakati hakkında yetkililerce tanzim edilen vesaikten terekküp eder.

1— Tezkiye varakaları:

a) Mevzuat: Bu hususta halen tatbik edilmekte olan iki tüzük ile bir kanun vardır.

aa) Emniyet teşkilâtı mensuplarının sicil ve gizli tezkiye varakaları hakkında 1/7/1938 tarih ve 9042 sayılı tüzük,

bb) T. C. Emekli Sandığı ile ilgili memurların sicilleri üzerine emekliye şevkleri hakkında 21/7/1951 tarih ve 13417 sayılı tüzük,

cc) 5442 sayılı İİ idaresi kanunu.

- b) **Tezkiye âmirleri:** 1. ve 2. olmak üzere iki âmirden ibarettir. 1. âmir memurun yakın âmiridir. 1. ve 2. âmirlerin tezkiye varakalarındaki Kanaatları arasında mübâyenet bulunduğu takdirde kanunda veya tüzükte gösterilmiş ise 3. âmire (muhtar âmire) tezkiye doldurtulur ve onun kanaati kesindir. Muhtar âmir yok ise mübâyenet halinde 2. âmirin Kanaat'ına itibar olunur.
- c) **Savul ve tezkiye müddetleri:** Sicil müddeti bir takvim yılıdır. Ve her sene ocak ayında bir evvelki senenin tezkियeleri doldurulur. Tezkiye müddeti altı aydır. Bu altı aylık müddet memurun aynı görevde çalışmış olmasına matuftur. Âmir ve memurun altı ay bir arada çalışmaları şarttır. Ancak memur çalışmış ise âmirin iki aylık bir müddet sonunda tezkiye doldurabilmesi bazı şartlarla kabildir.

2— Yeterek fişleri: Bir terfi devresine ait tezkiye varaka

larının özetleri çıkarılır ve terfiden önceki ay en son âmirlerin kanaatleri yazılır. Bunun sureti tanzimi hakkında 4598 sayılı Kanun 3. mad. gereğince hazırlanan (memurların yeterliklerinin takdiri hakkında 5/12/947 tarihli ve 6657 sayılı tüzük) vardır. Bunların doldurulmasında müddet kaydı yoktur.

3— Âmir ve müfettiş gizli raporları: Teftiş, tahkikat sonunda

veya denetleme neticesi resen âmirlerce tanzim edilip ilgili memurun sicil dosyasına konur.

4— Mahrem Not defterleri: Devamlı surette memurun hata

ve başarılarının, iyi ve kötü huy ve hallerinin yazıldığı defterlerdir. Bugün böyle yapılamıyor ve çok kere tezkiye varakaları ile birlikte dolduruluyor ve bu sebeple de hiç bir işe yaramıyor. Aslında tezkiye ve fişlerin mesnedini teşkil etmesi lâzımdır.

IV — Teftiş — Denet ve Eğitim:

- A — Şümulü:** Burada bahis konusu edeceğimiz teftiş, denet ve eğitim dar manada yani âmirlerce her an yapılacak olan ve gayesi memurun hatalarını düzeltmek ve yetişmesini sağlamak olan teftiş denet ve eğitimidir.

B — Teftişle denetin farkı: Teftiş yapılmış olan muamelelerin ve icraatın yapıldıktan sonra gözden geçirilmesi ve hatalı, yanlış noktalarının belirtilmesidir. Denet ise yapılmakta olan ve henüz neticelenmemiş bulunan muamele ve icraatın tekemmülünden evvel ve fakat tekemmül safhasında mevzuata uygunluğunu sağlayan hiyerarşik bir kontroldür. Şu duruma göre denet her zaman yetiştirici bir mahiyet taşımaktadır. Teftişin de böyle olması lâzımdır. Sırf hata bulmak için yapılan teftişler teftiştan beklenen gayeyi sağlamış sayılamaz. Hele bazı âmirler hata bulmak için çırpınır ve hata bulunca da sevinirler. Bu tip âmirler kadroda karşılıklı sevgi ve saygıyı ve disiplini tesis etmekte çok müşkülât çekerler.

C — Kadrolarda Eğitim: Tatbikatla daima haşhaşa ve karşı

karşıya bulunan memurların hadiselerle yetişip piştikleri ve tekâmül ettikleri bir vakiydir. Bunların sistemli ve metotlu bir şekilde, zihinlerinin takıldığı noktalan da aydınlatarak zaman zaman kadro içinde kurslara ve konferanslara tabi tutmak ve hatta anket ve müsabakalar tertip etmek suretiyle yetişmelerini daha İlmî bir tarzda sağlamak lâzımdır.

V— Nakil, Tahvil ve Becayış:

A — Tarifler: Bir memura verilmiş olan görevin şümulü, yeri veya mahiyeti resen idare tarafından veya kendi arzusu ile değiştirilebilir.

1— Nakil: Görev yerinin veya şekil ve şümulünün istekle veya resen değiştirilmesidir.

2— Becayış: İki memurun arzu ile ve karşılıklı naklidir.

3— Tahvil: Memurun görevinin yani görev mahiyetinin

değiştirilmesidir.

B — Nakil esasları:

1 — Tarifi: Nakil memurun, aynı hizmet içinde (Emniyet hizmeti içinde), bir yerdeki görevden başka bir yerdeki göreve veya aynı yerde şekil ve şümulü başka bir göreve tayinidir. Naklin icrası tayindeki usule tabidir.

2— Yer tahditleri: Memurun nakledileceği yerin doğum veya nüfusuna kayıtlı olduğu İl olmaması lâzımdır. Bu şart halen silahlı sınıfta aranmakta olup muamelât ve diğer yardımcı sınıflarda yer tahdidi yoktur. Silahlı sınıf için de Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük İl kadrolarında yer tahdidine riayet edilmemektedir.

3— Zaman tahditleri:

- a) Resen nakillerde: Zaman tahdidi yoktur.
- b) İstekle nakillerde: Memurun bir yerden başka bir yere naklini isteyebilmesi için o yerde bir terfî müddeti yani 3 sene çalışmış olması şarttır. Ancak tevsik edilmiş sıhî sebepler bundan müstesnadır. 3201 sayılı teşkilât kanununda bu hususta bir hüküm yoktur. Fakat hüküm olmayan hallerde meri bulunan 788 sayılı kanunun 44. maddesi hükmü gereğince Emniyet mensuplarının nakilleri hususunda 3 sene aynı yerde çalışmış olmaları şartı Bakanlıkça yapılan bir tamimde belirtilmiştir.

4— Mecburi nakil: Bu, bir nevi disiplin tedbiridir, yani cezasıdır. Bir memur:

- a) Hakkında vaki şikâyet İnzibat Komisyonunca tetkik ve varit görülürse,
- b) Bulunduğu yerdeki görevde iki sene fena sicil alırsa,
- c) Aynı tezkiye âmirleri maiyetinde üç sene fena sicil alırsa (polise giriş ve terfî esaslarını gösteren tüzük Md. 22);

Başka bir yere nakil veya başka bir göreve tahvil olunur. Fena sicil alma müddetini kanun 2, nizamname 3 yıl olarak göstermiştir. Kanundaki daha doğrudur, zira bu hususta 3201 sayılı kanunda hüküm yoktur.

C — Tahvil: Tahvil memura verilen muayyen amme hizmetinin nev'inin değiştirilmesidir. Bu, aynı görev yerinde yapılabileceği gibi başka mahalle nakil suretiyle de yapılabilir. Terfian nakiller bir nev'i tahvildir. Geniş manada tahvil bir teşkilâtтан başka bir teşkilâta geçmeye, dar

manada aynı teşkilât içinde mahiyeti, evsafi, şeraiti ve statüsü ayrı olan bir göreve aktarılmaya denir. Meselâ Emniyet Müdürünün Ulaştırma Bakanlığı Şube Müdürlüğüne nakli veya Emniyet Polis Müfettişinin Polis Enstitüsü öğretmenliğine tayini gibi.

1— Tahvil kaide ten memurun rızasına tabidir. Fakat aynı teşkilat içindeki tahvil, bilhassa terfian yapılan tahvil ile mecburi tahvil, memurun rızasına bakılmaksızın resen yapılır.

2— Başka teşkilâtta görev almak suretindeki tahvil bulunduğu teşkilâtın muvafakatine tabidir. İstifa eden memur üç aydan önce' (ki, bu müddet yeniden bir görev almak için beklemeye mecbur olduğu müddettir), ayrıldığı teşkilâtın muvafakat verilirse üç ay beklemeden tayini yapılabilir.

3— Tahvilden tayin edilen memur yeni memuriyet statüsünün şartlarını haiz olması şarttır. Muamelât memurunun polis memuru olması gibi,

4— Tahvilden tayin: Yeni memuriyetinin tayin usulüne tabidir. Emniyet Müdürünün Bakanın onayı ile Polis Enstitüsü Öğretmenliğine tayini gibi.

D — Becayış: Aynı görevi ifa eden, aynı meslekî unvanda olan iki memurun karşılıklı olarak görev yerlerini değiştirmek hususunda vaki dilek ve taleplerinin kabulüdür.

1 — Aynı meslekî unvanda olmak lâzımdır.

2— Becayış isteyenler aynı nev'i görevi ifa etmelidirler. Yani tahvilden becayış olamaz.

3— Buldukları yerde üç yıl hizmet etmiş olmaları şarttır.

4— Aynı teşkilâtta birden fazla görev (istihdam) yeri olan her sınıf âmir ve memur becayış isteyebilir.

5— Silahlı sınıfta kendi memleketine becayış suretiyle nakil yapılamaz.

6— Evvelce bulunduğu yerlere becayış suretiyle nakil yapılmaması hususu Genel Müdürlükçe prensip kararı halinde tatbik edilmektedir.

VI— İstifa: Memuriyetin memurun kendi arzusu ile zeval bulmasıdır.

- 1— Her memurun istifa hakkıdır.
- 2— Doğu bölgesine tayin edilerek oradaki muayyen hizmeti tamamlamadan istifa edenler iade memuriyetlerinde gene aynı bölgeye verilirler.
- 3— Mecburî hizmeti olanların istifaları kabul olunmaz.
- 4— Memur istifasının kabul edildiği cevabını bir ay bekleme ye mecburdur.
- 5— İstifa etmeksizin veya edip de, bir ay beklemeeksizin ayrılanlar vazifesini terk eden memur gibi cezalandırılırsa bir daha mesleğe alınmaz.
- 6— Üç sene içinde mesleğe dönmeyen veya iki kere istifaden ayrılanlar bir daha mesleğe alınmaklar.

VII — İzin:

1— Yıllık izin: Yılda bir aydır. Üç yıllığı cem edilebilir. Tayindeki usule göre verilir. Kararnameli tayinlerde Bakanlığın onayı ile verilir.

2— Mazeret izni:

- a)Yılda üç defa, verilir. Fazlası yıllık izne mahsup edilir.
- b)İllerde vali 15 güne kadar üç defa,
- c)İlçelerde: Kaymakam 8 güne kadar üç defa, mazeret izin verebilir.

3— Sıhhî izin:

- a)Beş seneden az memuriyeti olanlara (3 - 3) ay,
- b)5 — 10 senelik memurlara (6 -f- 6) ay,
- c)Hizmet müddeti 10 seneden yukarı olanlara (1 + 1) yıl maaşlı izin verilir. Sıhhî izin de tayindeki usule göre ve «memurlara hastalıklarından dolayı verilecek raporlar hakkındaki yönetmelik» esaslarına göre alınacak doktor raporları üzerine verilir.

4— Haftalık izni: Polise çok mühim haller dışında kesilmemek şartıyla haftada 24 saat izin verilir.

5— Maaşsız izin:

- a) Nakledilen memurlar muayyen müddet içinde yeni vazifelerine hastalık gibi bir mazeret sebebiyle başlayamazsa eski görevinden ayrıldığı tarihten yeni görevine başladığı tarihe kadar maaşsız izinli sayılır.
- b) Yukarıda söylenen yönetmelik hükümlerine aykırı olarak usulsüz rapor alan memurları da maaşsız izinli saymak teamül haline gelmiştir. Mevzuatta yeri yoktur.

6— Mecburi izan: Mevzuatımızda memura mecburi izin verileceğine dair bir kayıt yoktur.

7— Yurt dışı izinleri: Pasaport mevzuatına ve 4489 sayılı kanuna tabidir.

VIII — Disiplini (taltif ve tecziye):

Disiplin konusunda taltif ve tecziyenin paralel yürümesi lüzumuna kaniyim. Sırf cezaya müstenit bir disiplin moral vasıflardan mahrum ve en ufak bir fırsatta çözümlüp dağılıveren aldatıcı bir dış görünüşdür.

A — Taltif:

1— Takdirnameler: (3201: 66, 788: 22-25,5442),

2— Nakdi taltif: (3201: 86)

3— Tazminat: 6535 sayılı kanuna göre verilmektedir.

B — Tecziyeler:

a)Mevzuat: 1 —788: 26-34

2— 3201: 68-84

3— Emniyet teşkilâtı mensuplarına verilecek inzibatî cezalara dair 15/11/1937 tarih ve 7621 sayılı tüzük.

b)Reseül ceza: (3201: 84) ve kesin ceza (3201: 78) münakaşalı, fayda ve mahzurları tartışmalıdır.

IV — BÖLÜM

Netice

Plânlama ve otorite

Buraya kadar yapılan açıklamalarla vazife (görev) yahut Emniyet hizmeti, bu hizmeti yürütecek Emniyet teşkilâtı (teşkilatlanma) ve teşkilâtı işletecek personel konularını sadece bir kısım unsurlarıyla sistematik bir surette gözden geçirmeye çalıştık. Hizmeti, hizmeti ifa edecek teşkilât ve teşkilâtı işletecek insan konularında karşılıklı ahenk ve koordinasyon ihtiyaçlarının, zaman içinde devamlı surette tespit ve tetkiki ile bir plân ve programa bağlanması zaruridir. Nitekim 27 Mayıs inkılabının müteakip:

Emniyet hizmetinde teşkilatlanma, vasıta ve malzemenin tevzi ve tahsisi, her türlü inşaat ve tesisat yatırımları, personelin eğitimi, yetiştirilmesi, tayin, terfi, nakil usullerinin ıslahı, hülâsa hizmetin rasyonel ifasının sağlanması hususlarını bir plân ve program tahtında yürütmek maksadıyla 91 sayılı kanuna uygun olarak Başbakanlığın emri gereğince Emniyet Genel Müdürlüğünde mevcut ilgili elemanlardan mürekkep bir (araştırma ve plânlama kurulu) teşkil edilmiştir.

Bu kurul çalışmalarına devam ettiği takdirde teşkilâtın müstakbel inkişafında hayırlı hizmetleri olacağından şüphe yoktur.

Bütün bunlardan çıkan netice şudur: Emniyet hizmetinin nazım»] Emniyet Müdürüdür. Devletin en yüksek Emniyet Makamını o işgal etmektedir. Emniyet hizmetinin selâmetle yürütülmesi, emniyet ve asayişin sağlanması yani devletin temel nizamlarının muhafazası ve Emniyet Teşkilâtının yüksek randımanı, vatana ve vatandaşa huzur verecek şekilde işleyişi, Emniyet personelinin şerefli başarısı, emniyet müdürünün ehliyet ve bilgisine, karakterine, ahlâk ve faziletine, fedakâr, feragatli, örnek bir önder olarak emrindeki insan ve vasıtaları hizmetin gayesine teşrik tevcih ve sevk edebilmesine bağlıdır. Vatanda fertlerin en basit İktisadî ve içtimai faaliyetlerinden ibadetlerine yani İlâhi faaliyetlerine kadar tekmlil fiil ve hareketlerinin, his ve inançlarının iyiye, güzele ve doğruya yö-

nelebilmesi, ahlâk ve fazilet istikâmetinde inkişaf etmesi kanunun hâkimiyetine ve himayesine güvenlerinin sağlamlığına bağlıdır. [Emniyet Müdürü bu güveni vatandaşın şuur ve vicdanına sarsılmaz bir şekilde yerleştirecek olan teşkilâtın başıdır. Diğer bir tabirle Emniyet teşkilâtında asıl olan Emniyet Müdürlüğüdür. Emniyet Genel Müdürlüğü merkez ve taşra teşkilâtında genel Müdürdürden müracaat memuruna kadar herkes Emniyet Müdürünün yardımcısı olarak ve onun yüksek başarısı için çalışmaktadır. Netice olarak diyebiliriz ki, Emniyet Müdürü, Emniyet hizmetinde üstün randıman almak maksadıyla, emrindeki personelle vasıta, malzeme ve teçhizatın ahenkli bir surette ayarlanmasından hâsıl olacak azamî kudreti istihsal ve şevki idare eden yüksek otoritenin sahibidir.

TERCÜMELER

DEMOKRASİ ÜZERİNE KONFERANSLAR

Dilimize Çeviren:

Dr. A. Kutbettin AKKAN

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Hâkimi

Memleketimizdeki demokrasi mücadelesi 19 uncu asrın ortalarından başlar.

Bununla beraber İmparatorluğun çöküşüne rastlayan devreler içindeki hareketleri, Garpteki cereyanların, bir avuç aydın tarafından yurdumuza aktarılma teşebbüsü şeklinde mütalâa etmek uygun olur.

Demokrasi mücadelesinin ileri aydınlar topluluğundan vatandaş seviyesine ulaşması için Cumhuriyet devrinin müsait vasatına kavuşmak gerekmiştir.

“Demokrasi”, üzerinde bir sürü fikir münakaşası yapılmış tarifi ve manası muhtelif açılardan ayrı ayrı ortaya atılmış, sihirli bir kelimedir.

Demokratik gelişmemizin en ileri safhalarını yaşamakta bulunduğumuz, mücadelenin sonuna vardığımızı inandığımız ve liyakat imtihanını geçireceğimiz bu tarihi devre içinde demokrasiler diyarının öncüsü bulunan Fransa'nın “ölümsüz şampiyonlarından” birisinin, en büyüğünün bu anlaşılammış ve anlaşılabilmesi için daha hayli zaman isteyen “idare şekli” üzerindeki fikirlerini, Demokrasi uğruna kahramanca savaşan aydınlarımıza ulaştırmayı bir vazife bildim.

Asrımızın en büyük demokratlarından birisi olan ve “kaplan” lakabıyla haklı bir şöret yapmış bulunan Jorj Klemanso'nun bundan yarım asır önce Arjantin'de Demokrasi üzerine vermiş olduğu bir seri konferansı aşağıdaki satırlarda okuyacak ve her şeye rağmen tedavisini dahi kendi bünyesinde bulan bu sihirli sistemin insan oğlunun yarattığı en mükemmel idare şekli olduğunu kabulde tereddüt etmeyeceksiniz.

= İLK KONFERANS =

Bu konferansların birincisi 26/ Temmuz/1910 da Buenos — Aires'teki Odeen sahnesinde verilmiş ve hatibi takdimle vazifelendirilmiş olan Doktor Magnasco şunları söylemişti:

Bayanlar Baylar,

Bu sahne bir kere daha Fransa'nın dehası ile parıldayacak ve biraz sonra kırk yıllık siyasi hayatı ve dünya ölçüsündeki şöhretinin beni kendisini tanıtmak lüzumundan vareste kıldığı Jeri Klemanso tarafından işgal edilecektir.

Birkaç ay evvel şimali Amerika devletlerine mensup büyük bir adamın kâfi bir hüküm ifade eden kudretli sözleri Sorbonda akisler bırakıyor, Fransa, Amerika demokrasısından bahseden başkan Ruzvelti bir kardeşlik jesti ile karşılıyordu.

Ben burada Paris üniversitesinin eski başkan Ruzvelti selamlarken kullandığı sözleri tekrar ile: «Birazdan sizlere demokrasiden bahsedecek olan büyük bir adamın kudretli sesini duyacaksınız.» diyebilirdim.

Fakat bu günkü vaziyet bir başkalık arz etmektedir.

Bir mütefekkir, bir hareket adamı, temsil salahiyeti olan bir insan, eski dünyanın büyük bir adamı bir Amerikan kürsüsünden bir mütefekkir ve mücadeleci olarak fikirlerini yayacak, bütün hayat ve hareketlerinin vasfi mümeyyizi olan samimiyetle konuşacak ve Amerika, bu izahlardan, entelektüeller mübadelesinden müstefit olacaktır.

Bay Klemanso bize Ruzveltin samimiyeti ile hitap ediniz. Kürsümüz tamamıyla sizindir.

(Muhterem Doktor Magnescoyu dinlerken kendi kendime nazik mümessili olduğu samimi hüsnü kabulünüzün lütufkârlarına mı, yoksa beni öz değerim üzerinden de bile hayale sevk edecek olan ince sanatına mı? Hayran kalmam gerektiği hususunu soruyordum.

Artık hayaller çağını kaybetmiş bulunuyor ve en basit müdafilerini bile yükselten asil bir gayenin iyi bir askerinden başka bir şey olmadığını biliyorum. Ben, demokrasinin bir neferiyim.

Henüz genç olduğum zamanlarda, geçirdiğim müthiş günlere rağmen düşündüğümü söylemekten çekinmez ve bu hareketimin tabii neticesi olarak bir sürü hasım kazanırken aynı nispette de dost kazanırdım.

Demokrasi menfaattarının bahis konusu olduğu hallerde şahsi menfaattarın müdahalesine hiçbir zaman müsaade etmedim.

Ruzvelt Paris'te vatandaşın demokrasideki vazifesinden bahsetti. Kendisine tahsis ettiği vazife benimkinden çok başka idi. Amerika'nın eski başkanı Sorbondaki güzel hitabesinde bizleri demokrasi için harekete davet etti. Ruzveltin: "İyi bir vatandaş üstü tez, toz hatta kumla örtülü bir güreşçiye benzer." şeklindeki beyanı üzerinde durmayacağım. Ruzvelt gibi ben de mücadele edilmesi Kanaat'ındayım. Ben, demokrasi için savaşıyorum. Hepimiz bu gaye için savaşımalıyız.

Fakat her şeyden evvel neye savaşmamız icap ettiğini düşünmemiz gerekir.

Şimdi bunu birlikte ararken, bu gün sizlere demokrasinin ortaya çıkışı ve yerleşmesinden bahsetmeme müsaadenizi isteyeceğim:

Klemanso sözlerine, ilk zamanlarda insanların gruplaşmaya ve hudut teşkil etmeğe başladıklarını ve neden sonra ilk ihtiyaçlarının zorbalık tasallut ve yağmalar için bu hudutları aşmak olarak meydana çıktığını hatırlatarak başladı.

Ticaretin meydan çıkışı ile beraber, milletler yekdiğerini tanımak tetkik etmek ve karşılıklı olarak birbirlerinden istifade etmek çarelerini aradılar. Zira beşerin bütün hareketlerinin altında bir menfaat düşüncesi vardır. Milletlerin yekdiğeri ile bu temaslarından uzun asırlar süren millet millete fetih diyebileceğimiz ve bir gün matbuatın kıymetli yardımlarda bulunduğu bir vaziyet teessüs etti. Bu doktrin ve müşahede mübadelesinden meydana gelen müesseseler muadeleti etrafa demokratik bir hissin tohumlarını yaydı. Bugün, bütün idare edilenler hangi rejim altında olurlarsa olsunlar hükümetlerinden hesap soruyorlar. Bir kısmın, herkesi idare etmesinden bıkkıldı. Şimdi herkes hükümete iştiraki arzu ediyor. İşte bu demokrasinin zaferidir. Demokrasi tecrübesi, sevk edileceği yok üzerinde bir şüphe bulunması için daha pek yeni ise de, diğere tarafından demokrasinin eserleri kâfi derecede eski olduğu gibi, kötülöklere karşı koyacak derecede de haklara maliktir. Monarşistler demokrasi kritiğini gündelik ekmeçleri haline getirmişlerdir.

Biz eski demokratlar, demokrasinin kusurlarını arıyorsak bu onu İslah içindir. Sabit kalmak hakikaten fena bir prensiptir. Demokrasi hareketten muaf tutulmuş sihirli bir kelime değildir. Çalışmak, lakayit görölmek lâzımdır.

Siyasetle uğraşmazsanız, siyaset sizinle uğraşmakta gecikmez,

Siyasetten nefret edenlerin demokraside yapacakları bir şey yoktur. Onlar kalkıp bir zülüm rejiminde yaşamağa gitsinler.

Devamlı hareketleri ile demokratlar her ferdi, kendisine temin edilebilecek azami saadete doğru sevk etmek isterler. Bu gün sizlere vatan fikrini inkâr eden enternasyonalizmlerden, bu kısa görüşlü kimselerden bahsetmeyeceğim. Zira vatanımı sevmeyen tek bir Arjantinli bulunmadığına inanıyorum.

Klemanso bundan sonra demokrasinin menşesine gelir. Kadim devirler üzerinde durup ta, son zamanlara geçmeyişinden dolayı kendisine darılmayacaklarını umarak eski zamanlar ve bilhassa Atina demokrasisi üzerinde duracaktır.

Hepimiz kadim devirlere aitiz. Arjantin'e geldiğim günden beri Arjantin'in genç bir millet olduğunu duymadığım gün geçmedi. Hata, siz ağır bir tarih hamulesi, adetler, asil hareketler ve eski kitadan gelmiş olan ecdadımızın mirası ile yüklüsünüz. Yalnız sizi demokrasinin tesisi için mücadele etmekten muaf kılan bir vaziyetle karşılaştınız. Zira sizler bizim inkişaflarımızdan istifade etmiş bulunuyorsunuz.

Konferansçı, adetler tevarüsünün istikbalin kaidelerini çıkarabilmek için maziye doğru uzanmak zaruretini doğurduğuna işaret eder. Yüzlerce asır gerilere giderek büyük bir süratle Asya'nın demokrasi ruhunun inkişafındaki rolünü tetkik eder. Asya, Manu, Hamurabi, Zerdüş, Konfüçyüs, Buda, Musa, İsa gibi insanlığa büyük kaideler getirmiş olan kimseleri yetiştirmiştir. Bunların ne nüfuzlarını inkâr edecek, ne de miraslarını ret edeceğiz. Fakat bu mütefekkir ve filozoflar demokrasi için bir şey yapmış değillerdir.

Asya düşünce hususunda medeniyetin en büyük gayretlerini göstermiş olmasına rağmen, orada demokrasinin en küçük bir tohumunu bile Duymak kabil olamaz. Asya, felâketini hazırlayacak bir şekilde hareketle düşünceyi birbirinden ayırmıştır.

Eterli kürelerde yaşayan filozoflar dünya ile alâkalarını kesiyorlardı. Asya halkı toprağı terk etmiş ve bütün zevklerini kendisinde buldukları fanatizmle tefekküre dalmışlardı.

Hatip bu arada bilahare Buda olan Çakyani'nin menkıbesini anlattı: "Kral kanından olan Buda, henüz pek gençken dünyayı dolaşmağa karar verir. Kral olan babasının sarayından çıkıp, birkaç adım atınca kendisine el açan birisine rast gelir. Ne istiyorsunuz? Bir sadaka Kendi kendine, demek ki aç olan insanlar da varmış, diye düşünür.

Yoluna devam eder. İleride bir hastaya ve daha sonra da bir ölüye rastlar. Artık kâfi derecede görmüştür. Sarayına memnun olarak döner. Fakat dilenciye yapılacak yardımı düşüneceği ve hastayı tedavi edecek olan doktoru bulacağı yerde düşüncelere dalmak üzere bir ağacın altına uzanır.

Tefekkürü o kadar derin olur ve kendisini o kadar çeker ki, nihayet beşerî fenalıkların devasını, her şeyi unutturan tefekkürde bulur. Dünyadan duvarlarla ayrılmış olan Hint ve Çin deki bu hareketsizliğe dikkat ettikten sonra, ölümün istihkar edildiği, hükümete karşı büyük bir lakaydinin bulunduğu bu yerlerde demokrasi doğamayacak, nihayet Asyalıların Yunanlılarla çarpışmasından medeniyet meşalesini yakacak olan kıvılcım sıçrayacaktır. Burada sizlere yirmi asır gerilere giderek Heredot'tan bir sayfayı hülâsa etmek arzuma mukavemet edemeyeceğim. Bu size demokrasinin çok eski bir şey olduğunu gösterecektir.

Teredot'un tercümelerinde üç asil arasında en iyi hükümet şekline dair geçen münakaşalara dair olan kısımları okusam, orada ilk defa olarak halk tarafından idarenin ortaya atıldığını ve yine ilk defa olarak demokrasinin tenkidinin yapıldığını göreceksiniz.

Filhakika Heredot da idareyi halka vermenin tehlikeli olduğu hükmüne varıyor. Zira halk, hiçbir zaman hakikati bilmez, bunu kimse ona söylemez. Ve her zaman yalancılara tesadüf eder. Hakikati söylemeğe cesaret eden kâfi miktarda insan olmadığı ne kadar doğrudur.

Bueno Aires'e geldiğim zaman bana yaklaşmamam icap eden mevzular sizlere söylememem icap eden şeyler olduğundan beni haberdar ettiler. Fakat müsterih olabilirsiniz, benim bahsedeceğim bilhassa bunlar olacaktır. Klemanso birkaç kelime ile Roma ve Atina tarihinin bir taslağını çıkarıyor.

Atinada krallar uzun müddet devam ettiler. Fakat kudretleri gün geçtikçe azaldı. Ve nihayet son krallar demokratik fikirlere müsaade ettiler. O zaman bidayette daimî sonraları on yıllık ve nihayet bir senelik süreler için seçilen Arkontluklar meydana getirildi. İlk kanuni esası iktidarı asillere veren Drakonun'kiler oldu. Bunu asillerin imtiyazlarını kaldırıp dört yüz kişilik bir senato teşkil eden Solon kanunları takip etti. Nihayet asillerin iktidarını tamamen ortadan kaldırarak ammeye ait işlerde halka bir faikiyet tanıyan ve demokrasinin hakiki mümessili kabul edilebilecek olan Klisten geldi.

Met harplerinden bahseden Klemanso, Heredot'a göre geçtikleri nehirleri kurutan çok sayıdaki xerxes'in askerlerine karşı az miktardaki

Atinalı askerlerin Maraton ve Salamin zaferlerinin gayri kabili izah bir netice gibi gözüktüğünü, fakat xerxes'in askerlerini savaşa kamçı darbeleri ile sürüklenirlerken Atinalıların demokratik bir düşünce ile mücehhez ileri atıldıkları düşünülünce tatminkâr bir izaha kavuşulmakta olduğunu belirtir. Fetihlerin artmaları nispetinde milliyet hissinin uyandığını görüyoruz. Böylece yavaş yavaş yüksek fikirlere doğru yol alındıkça kendi tarihlerinin olduğu kadar beşer tarihinin de en şaşıla devri olan Perikles dverini idrak ettiler. Bu büyük demokrasi çağında Perikles ' fesahat ve belagati sayesinde diktatörlük manzarası arz etmeyen şahsi kudretini muhafazayı bildi. Bu bir nevi ikna diktatörlüğü idi. Periklesin ölümünden sonra Atina demokrasisi dejenerelereşerek demagojiye inkılap etti. Bununla beraber bir asırdan fazla bir müddet için Yunan mütefekkir ve filozofları cihana hâkim oldular. Atina demokrasisi bütün ihtişamı ile parlıyordu. Demosten devri aynı zamanda Atina demokrasisinin sonu olacaktı. Böylece bu büyük demokrasi, kendini hürriyet uğruna feda etmiş olan bu büyük adamlarla birlikte zevale eriyordu.

Demosten bütün yük ve mesuliyetleri deruhte etmek suretiyle memleketine hizmet ettiğine kani olan bir demokrat tipidir.

Klemansoya göre Roma hiçbir zaman bir demokrasi olamamış, zira Ari otokrasi Yunanistan'da olduğu gibi mağlubiyeti kabul etmemiştir. Demokrasi iktidara geçtiği zaman Roma halkı imparatorluğu felâkete sürükleyecek fetihlere atılıyordu. Böylece kendi felâketlerini hazırlayan bizzat Romalılar olmuştur.

Konferansçının Romanın fethi ve Hristiyanlık üzerinde duracak zamanı yoktu. Esasen Atmanın sukutu ile birleşik devletlerin istiklâli arasında geçen zamanda işçi korporasyonlarından başka yerlerde demokrasiye pek rastlayamayız. Rahipler ve zaviyelerde eski dil ve eski metinleri muhafaza etmek suretiyle Rönesans'ın büyük hareketini hazırladılar. Rönesans'la birlikte İtalya'da sahte bir hürriyet kisvesine bürünmüş olduğu halde barbar ve zalimler tarafından sevk edilen sahte demokrasilerin yanında birçok cumhuriyetler kuruldu. Atina demokrasisinin mesut devirlerinde olduğu gibi güzel sanatlar yeniden doğdular. Edebiyat büyük bir vüsat peyda etti. Felsefi fikirler meydana çıktı. Bu aynı zamanda Makyevelin tam bir demokratın rehberi olacağı ummadığımız siyasi eserini neşrettiği devridir.

Hatip bir müddet de 16ncı asrın mucizesi dediği şey üzerinde durdu Arz genişlemiş, Amerika keşfedilmiştir. Bu hâdiselerden uzun uzadıya bahsetmek, dinleyicilere ölüm cezalarını havi barbar kanunlardan söz

açmak ister, fakat acele etmek zorundadır. 1744 senesinde filozof ve ansiklopedilerle temas halinde bulunan Jeferson Paris'ten gelir. Hürriyete beyannamesi hakikaten harikulade bir hadisedir. Zira o, bilgi ve Angelo saksan ampirizmi ile Latin idealizminin imtizacının sembolüdür.

Bu Latin idealizmi beyannamede “bedihi hakikatler” ve «Bütün insanlar müsavidirler» şeklinde kolayca görülür. Hürriyet beyannamesinin mukaddemesi Latin ruhunun tesiri altında kalmıştır: «Bütün insanlar hayat ve hürriyet haklarında saadetin aranmasında müsavidirler. Hükümetin bu hakların istimaline müsaadeden başka vazifesi yoktur.»

Birleşik devletlerin Hürriyet beyannamesinin neşri ile demokrasi teessüs etmiştir. Fakat Amerika çok uzak ve muhabere, cereyan eden hâdiselerin, Fransız büyüklüğe tesir edebilmeleri için çok zordur.

Fransız ihtilaline huzurunuzda tahlil etmeme lüzum kalmayacak kadar aşinasınız. Bu ihtilâl korkunç ve dehşetli oldu. Bir gün meclis kürsüsünde ihtilâlin mirasını bütün iyi ve dehşetli şeylerle birlikte bir tam olarak kabul ettiğimi söylediğim için partide sıkıştırılmışım. Fransız ihtilâlinde meydana çıkan Latin idealizmi olmuş, milletler bir adalet ve hürriyet ümidi ile ayaklanmışlardır.

Sizleri Arjantin'de canlandıranda bu Lâtin idealizmidir. Sizlere Anglosakson ampirizmi ile ittifak etmenizi tavsiye ederim. Bu birlik zaruridir. Amerika kıtasının iki ucunu işgal eden bu iki milletin bir ideal teşkil etmeleri ve hasım vaziyetler yaratacak yerde birbirlerine ellerini uzatmaları icap ettiği Kanaat'ındayım.

Ampirizmle idealizmin birliğini, haksız olmağa hakkı olan Donkişotu ve haklı olmakta haksız olan Şanşo Panşası ile ölmez İspanyol müellifi Servantes de bulmuyoruz,

Olgunluğu ve bir türlü zamanına uymayan darbimeselleri ile Şanşo Panşasız ve hangi gaye olursa olsun daima müdafaaya hazır bulunan mahzun yüzlü şövalye Donkişotsuz hayat yaşamağa değmezdi.

«Hayır, idealsiz hayatın yaşama sebebi kalmayacaktır.»

İKİNCİ KONFERANS

Bu konferans için kadim devirlerde demokrasi mevzuunu intihap etmiş olan klemanso: “mevzua gitmeden önce geçen seferki konferansının karanlıkta bıraktığı bir kaç nokta üzerinde durmak istiyorum” diyerek sözlerine başladı.

Sabrınız, belki de geçen günkü mukaddememi biraz uzun buldu.

Hâlbuki ben, bizi demokrasiye götüren merhalelerde ki tevakkufumun kısa olup olmadığım kendi kendime sormaktayım.

Demokrasinin kuruluşunu ve bilhassa sukutunu intaç eden muhtelif his ve duyuşları esaslı bir şekilde inceleyebilmek için bu merhaleleri yeniden kat etmek arzusundaım.

Düşüncelerimi tam manası ile inkişaf ettirebilmek kasti ile geriye dönmekte tereddüt etmiyorsam bu kendimi şimdiden bir dostunuz saymam ve sizinle aranızda samimi bir bağın teşekkül ettiğine inanmamdandır.

Aynı zamanda karşımda kendine ait olmayan bir lisanın bütün inceliklerini anlamaya muktedir bir dinleyici kütlesi bulmaktan doğan hayretimi izhara müsaadenizi rica edeceğim.

Klemanso, ilk medeniyetin beşıği olan Asya'nın amme işlerindeki tesirini reddettiğini, zira onların fikirle hareketi bir birinden ayırdıkları hatırlattı.

İlk olarak büyüklüğünde herkesin müttefik olduğu Budarım felsefi eseri ve ferdî reformun, cemiyet reformunun hareket noktası olduğu fikri üzerinde durmak lâzım geldiğini belirtti.

Siyasette iki fikrin daima karşılaştığını göz önünde bulundurmak icap eder. Bunlardan birisinde ilahilik fikri her şeye hkimdir. Bu Asya teokrasisidir. Daha modern olan İkincisinde ise insan, bilahare hareketlerinin hesabını vermek şartı ile serbest olup arzusuna göre hareket imkânlarına maliktir.

Birinci fikir üzerine kurulmuş olan Asya teokrasisi, mensuplarının, ilahlarının emirlerini anlamak hususunda kifayetsiz olmaları ve bu emirlere körü körüne itaat etmeleri neticesi cemiyeti hareketsiz bırakmak gibi bir neticeye müncer olur.

Asya'da çıkmış olan bütün dinlerde belirttiğimiz vasıf görülebilir. Bundan yirmi asır kadar evvel İsa "bir birinizi seviniz" dedi. Bizlerde sevgimizi göstermek için yirmi asırdan beri yekdiğerimizi katledip durduk.

Hâlbuki Roma ve Yunanda, Asya'nın aksine olarak ferdin bir demokrasi uzvu olarak hakiki bir kıymeti vardır.

Kanun fert için yapıldı. Romanın bizlere elan kullanmakta olduğumuz medeni kanunu bıraktığını unutmamalıyız.

Yunanın, çok acı tenkitlere lüzum gösteren tarafları olduğunu tanımak gerektiği fikrindeyim.

Atina demokrasisinin en büyük kusurlarından birisi fazla ferdiyetçe olması idi. İşte bu sebeptedir ki hariçten gelen hücumlara karşı koyamamış ve bunun için sarıh bir vatan hissini belirmesi icap etmişti.

Yunanlılar, dâhili savaşlarla mütemadi bir şekilde parçalanıyorlardı. Birleşmeleri icap ettiği zamanlarda da evvelâ Makedonyalılara, bilahare Romalılara karşı bir ittifak kurmağa muvaffak olmadılar.

İzmihlâllerinin sebebi de bu vahdet noksanlığı olmuştur.

Klemanso bu hususlara temastan sonra, müsavat ve hürriyet prensipleri üzerine kurulmuş olan demokrasi fikrine avdet etti.

Bu güne kadar müsavat adına nice budalalıklar söylenmiş ve yazılmıştır.

Müsavatı mutlak bir zekâ, zenginlik ve hareket müsavatı olarak görenler dar fikirli, mahdut görüşlü kimselerdir.

Müsavatın ne olduğunu Jefferson şimali Amerika teşkilâtı esasiyesinin mukaddemesinde “müsavat hakların eşitliğidir” diye sarahaten belirtmiştir.

Bu husus herkesçe bilinmiş ve bu şekilde belirtilmiş olsa idi beşer zekâsı daha büyük bir inkişafa mazhar olurdu.

Atinalıların hatalı düşüncelerinden biri de hâkim ve mebuslarını bile kura ile tayin edecek derecede mutlak bir müsavata inanmış olmaları idi. Vatan fikrinin âdemi mevcudiyeti ve hatalı müsavat anlayışı Atina demokrasisinin sukut sebeplerinden ikisini teşkil eder.

Bu sebeple Atmanın en iyi vatandaşları zamanla hükümetin, delilerin eline geçmiş olduğunu ileri sürerek amme işleri ile alakalarını kesmiş, asiller sınıfı siyasetin icap ettirdiği fedakârlıklara katlanmaya razı olmamışlardı.

Aristofan, komedisinde bütün bu tenkitlere en mükemmel şekli vermiş ve atmalılar bir demagog tipi olan ele ona güldürmüştü.

Atina demokrasisinin kusurlarından biride kadına en ufak bir rol dahi vermemiş olması idi. Atina cemiyetinde kadının ne ismini duymak ve nede kendisini görmek kabildir.

Nihayet şarktan gelmiş olan bir iki fahişeyle, zeki, malumatlı fakat haremde kapalı kalmış olup, cemiyette hiç bir iz bırakmamış bir kaç kadından bahsedilir.

Hâlbuki ana olsun, kız kardeş olsun, eş olsun, kadın olmadan vatandaş olmaz. Kadim devrin tarihinde kadın kahramanına ancak Roma'da rastlarız.

Kornelya evlâtlarını ölümle karşılaştıkları savaş meydanına doğru iter. Diğer bir anne harbe giden oğluna kalkanım verirken “altında veya üstünde” gelir.

Roma demokrasisi kadının rolünü Yunandan daha iyi anlamıştır.

Cemiyette kadınla erkeğin birlikte çalışmaları icap eder.

Bu lâzımevi bilmeyen milletler mahvolmak tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Roma demokrasisinin inkişafı Pleplerle Aristokratlar arasındaki savaşlar ve asayiş noksanı yüzünden kösteklenmiş fakat bütün bunlara rağmen romanın şerefi, günümüzün bütün medeni milletlerinin kullanmakta olduğu medeni kanunla vermesi ile bütün parlaklığı ile kalabilmiştir. Kadim devirdeki hükümet şekilleri üç ayrı fikre göre sıralanmış olup üç yunan feylezofu tarafından neşredilmiştir.

1 — Nikbin görüşlü İzokrat'a göre demokrasi (seçkinler) tarafından meydana getirildiği için iyidir.

2 — Pek fazla nikbin olmayan Plütark'a göre ise demokrasinin zaafı, halka karşı koyacak kudreti olmayışı dolayısı ile idarenin idare edilmeye başlamasıdır.

3 — Aristo'ya göre bir kişinin idaresi, bir kaç kişinin idaresi ve herkesin idaresi olarak üç şekli olup bilâistisna bütün idareler esas prensiplerinin suiistimali sonunda izmihlale uğrarlar. Atina, mağlubiyetleri ile ölmüştür. Roma, zaferleri ile ölmektedir. Artık Hristiyanlığın zamanı gelmiştir.

Hatip Hristiyanlık devresini deşerek demokrasi fikrinin daha yakın devirlerdeki tezahürlerine işaret eder.

Orta çağlardaki amele korporasyonları ve mahalli imtiyazlar demokrasi fikrinden neşet etmiştir. Bu devrin gruplaşmalarından bazılarını zamanımızda bile rast gelmekteyiz.

Şimalî Amerika'daki (Towns Ships - nahiye) teşkilâtı bu misallerden biridir. Bunlar bir nevi doğrudan idare şekilleri olup, bir seçkinler meclisi büyük şehirlerin belediye idarelerinden daha iyi neticeler sağlayan bir şekilde vergiler ve bütçe üzerinde reylerini kullanırlar.

Glaris, Uriil gibi bir takım İsviçre kantonlarında vatandaşlar ta ortaçağlardan beri en iyi elbiselerini giyerek ellerinde birer kılınç olduğu halde şehir meydanında toplanarak bir vekâlet imişler gibi hesapların kabulü vesait amme işlerini kontrol ederler.

Bu sistem fevkalâde bir model gibi gösterilebilir. Fakat bu sistemin küçük eyaletler ve kantonlardan başka yerlerde tatbiklerine' imkân yoktur.

İsviçre cumhuriyeti aynı zamanda Referandum ve Plebisit gibi halka doğrudan iktidarı verebilen ve hakiki bir hareket imkânını sağlayan bir sistem tatbik etmektedir.

Aynı zamanda elli bin imzaya dayanan bu taleple esas teşkilât prensibimde değiştirmek kabildir. Bale ve Zürih'te halkın, bir kanun tasarısı üzerinde muayyen miktarda imza toplayabilmesi halinde, teşrii kudreti de mevcuttur. Bu demokrasinin kararlarındaki hususiyet muhafazakâr bir karakter taşımasıdır. Bütün terakki imkânlarına malik olan halk eski müktesebatından vaz geçmemektedir.

Halk idaresinin neticeleri nelerdir?

Bunun kötülüğünden mi korkmalı yoksa iyiliklerini mi beklemeliyiz?... Bu 1789 ihtilaline karar veren Fransız Ansiklopedileri tarafından halledilmiş son derece ağır bir sualdir. Ansiklopedistlere göre: Halk iyi ve doğrudur, her şeyi bilir ve iyi ve doğru olan şeyleri ister; Bin netice zalimleri devirmek, fena bir idarenin yerine iyi bir idareyi getirmek demektir.

Bu düşünceler nazârî olarak fevkalâde parlak görülmektedirler. Fakat bazı anlarda insanların basit ve kötü oldukları, Prensip itibari ile iyi olmalarına rağmen hürriyetlerini suiistimale meyyal buldukları meçhulümüz değildir. Nihayet halk bu kadar iyi ve doğru ise bunca zaman fena idareler tarafından sevk edilmeye zalimlerin yükleri ile ezilmeye nasıl razı olabilmıştır.

La Boeti, ismini ebediyete intikal ettirecek olan «ihtiyari veya bir teke karşı kölelik» adlı eserinde bu husustaki hayretini çok iyi bir şekilde belirtmiş ve “insanların kendilerine zulmedilmesine müsaade etme-

lerini anlamak imkânsızdır, zira zalim, çok daha kuvvetli bir kütlege karşı yalnızdır.”

Hakikaten zulmün, bir ihtilalle hareketine lüzum kalmadan, halen hareketsizliğin kudreti ile çökeceği tabiidir. Emirlerle riayetsizlik bura kâfidir.

Milletler lâyük olduğu idarelere kavuşurlar.

Halkın tenezzül edip hak ve vazifelerini öğrenmesi kendisine bulları kullanabilmek için kâfi gelir mi?

Ekseri ahvale yetmez. Zira çok kere iyi hazırlanamamıştır.

Kanunlarla beraber insanların zihniyetlerini de değiştirmek icap eder bu hususta tarihin misalleri pek çöktür.

1789 da Fransa bütün dünya için insan haklarını ilân etti. Hâlbuki bu hakları tanımamaları ne kadar kolay oldu. Ve darağacında ne kadar tekziplerle karşılaştılar...

Demokrasinin kuruluşu ile otorite kralın elinden halka geçmiş oldu. Hiç bir şart tanımadan halkın hâkimiyetine inanmak büyük bir hayale kapılmak olur.

Her şeyi yapabilen halk şahsi hürriyete karşı hürmetkâr olmazsa bu sefer kendisi menfur bir zalim haline gelmiş olur. Şahsi hürriyet, aşılamayan bir set olmalıdır.

Hakikatte halkta hükümdar gibidir: Hakikati bilmez, meydana konan şeyleri yanlış anlar ve nihayet tabasbusa bayılır. Ne kadar üzücü olursa olsun demokrasinin kusurlarını, meziyetleri gibi bütün samimiyetimle ortaya koymaktayım. Samimiyeti olmayan söz benim değildir.

Kralın hâkimiyeti ile halkın hâkimiyeti arasında bizi İkincisi ile birleştirecek bir fark mevcuttur. Kralın karar verdiği bir husus hemen, hemen değiştirilemez. Hâlbuki demokratik idarenin islah edilebilmek gibi bir fazileti vardır.

Tabiatı ile demokraside de birçok hatalar mevcuttur. Esasen hata beşeriyyete has bir fenalıktır. Demokraside bu kötülüklerin yanı başında ilâcı da mevcuttur.

Millet topluluğunun, geçici hallerin karıştırabildiği, fakat sonunda memleketinin vazifesine avdet edecek olan bir tanzim şevki tabiisi vardır.

Demokrasi, bütün beşer cemiyetleri üzerinde yükselecek ve hiç bir topluluk inkişafını durduramayacaktır.

Hür bir vatandaş olmak, monarşi ile idare edilen bir taba olmaktan daha asil ve kıymetli görünüyor, bu his bütün kalplere girmiş bulunuyorsa, bu anlayışı faal bir demokrat hayatı yaşayarak göstermek icap eder.

Bunun hakikaten çok çetin bir vazife olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Bu vazifenin en başında askeri hususiyeti gelir.

Vatan için ölmek ona insanın malik olduğu en kıymetli hazine olan hayatı vermek icap eder. Fakat bu cesaret insandan nihayet bir kere istenecektir. Hâlbuki medeni cesaret çok daha büyük, çok daha ulvidir. Çünkü o her anımızı dolduracaktır. Her gün iyilik yapabilmek kötülüğü önlemek, ihtiyaç halindeki başkalarının saadetine bir şey ilâve edilmek için fedakârlığa razı olmak; işte medeni cesaret bu dur. Medeni cesaret olmadan hakiki demokrat mevcut olamaz hakiki demokrat olmayınca da ancak kukla bir demokratik hükümete malik olunabilir.

Arjantinliler siz mümbit bir arazisi ve uygun bir iklimi bulunan mesut bir ülkenin vatandaşları olmak şöhretine maliksiniz. Memleketiniz aynı zamanda istihsali ileri bir ticaret ve sanayi diyarı olarak tanınmaktadır. Ben bu hususların tahakkuk etmiş olduğunu bizzat görmüş bulunuyorum. Sizlere artık durmamanızı ve sadece niyetlerle iktifa etme menizi tavsiye edeceğim. Bu gün ihtiyar Avrupa gözlerini size dikmiş bulunmakta hatta size ihtiyaç hissetmektedir. Sizler Avrupa'yı tarih ve zaferlerinin yarattığı bir serap arasından bakarak olduğundan daha büyük görmektesiniz. Hâlbuki bedbin olmadan, bu kıtanın istikbalinin karanlık olduğunu söyleyeceğim.

Avrupa silahlanmaktadır. Hükümetler silahlanmanın ağır yükü altında eziliyorlar. Bütün milletler bir anda silaha sarılabiliyorlar bir kaç hükümdarın arzusu buna kâfi gelecektir.

Yine mutlak bir kötümser olmadan, sizlere bir tüfeğin çiçek demeti gibi hediye edilmek üzere alınmayacağını söylemekten kendimi alamayacağım.

Arjantinliler, bizlere model olarak alabileceğimiz bir demokrasi örneği veriniz.

Bu sizin için zor olmayacaktır. Lâtin idealizmi ile beslenmiş bulunan ve temiz bir asalete malik olan sizler yıldızlara bile yükselebilirsiniz. Bütün kudretinizi kendisine tahsis etmeniz halinde memleketiniz zengin bir diyar olmakta gecikmeyecektir.

Sizlere göstermiş olduğum yol uzundur. Bu yol bir nesil tarafından kat edilecek değildir. Ogust kontun dediği gibi “beşer ölümler tarafından idare edilir.” siz de vazifelerini tamamlamak için onların etrafında toplanarak, büyük abidelerin taşlarını yontan ve eserin tamamı hakkında bir fikir edinmeden ölen meçhul işçiler gibi daha iyiyi aramaya çalışın.

Bu hareketinizden dolayı mükâfatlandırılacak ve bu suretle hallarında “ölmüşlümler fakat savaşıyorlardı” denilen, beşeriyetin mevcudiyetleri ile şeref duyduğu büyük insanlar meyanına ithal edilmek hakkım kazanmış bulunacaksınız.

3 ÜNCÜ KONFERANS

Sonunda, halkın hâkimiyeti elde ettiği ilân edilen bu Hükümet değişikliğinden halkın neler elde ettiğini aramaya başlayalım.

Halk hâkimiyeti eline geçirmiş ve hükümdar olmuştur. Bu bir vakiyadır. Esasen bu hususu kendisine defa atla tekrar edilmiştir. Zaten halkın bu fikre inanmaktan başka bir isteği de yoktur. Fakat ardında, bir gün içinde kolayca sınırlamayacağı bir âdet ve annene mazisi vardır.

Hâkimiyetine rağmen mutavaat ruhu ile pasifliğini muhafaza edegelmiştir. Bütün haklarını elde etmiş olmasına rağmen, ilk temayülü kendine yine bir efendi aramak olacaktır.

Şeksprin Julsezer adlı eserinde piyesin şahsiyetlerinden birine söylediği: “Brütüs Sezar’ı öldürdü... Bütütüsü Sezar yapalım” cümlesini bu manada anlamamız icap eder. Bu şeksper ve tarihtir.

Katliama varacak derecede vahşileşen halk hür olmak arzusunu izhar ettikten sonra, bu darbe ve hareketle mücadele kudretini gaip ederek ağır olan vazifeyi omuzlarına almanın kederinden kurtulabilmek için yeniden diz çöker. Halk otokrasiden vazgeçmeyecek ve Fransız ihtilâlinde olduğu gibi sırası ile Mirabo’ya Jironenlere Danton ve Robespiyere hayran kalacaktır.

Nihayet pek az zaman sonra bunca kan pahasına elde ettiği hürriyetlerini, tabasını harp meydanlarına atmaktan başka bir meziyeti olmayan birinci Napolyon’un demirden ellerine terk edecektir.

Napolyon devrinden bahsetmemeyi tercih ederim. Napolyon'un en büyük kusuru insan kütlelerini öldürmekten ziyade yaşatmakla vazifeli (olduğunu unutmuş olmasıdır).

Bu acı tecrübelerden sonra halk haklarını yeniden elde etti. 1848 ihtilâli daha yeni tamamlanmıştı ki, garip bir şekilde hareketsizliğe yeniden dönerek hürriyetlerini bir kere daha küçük bir Napolyon'un eline terk etmişlerdi. Bu unutulmayan acı bir dersti.

Cumhuriyet kurulup esaslı bir şekilde yerleştikten sonra bile Fransız halkı bütün hususiyeti 14 Temmuz günü yapılan geçit resminde siyah bir ata binmekten ibaret olan Bulanje adlı bir adam karşısında kendini gaip etmedi mi?

Ah... Siyah atı pek de ihmal etmeyin zira onsuz hiçbir şey olmaz...

Umarım ki bu tecrübeler artık hiç olmazsa memleketim için sona ermiş olsun.

İktidara malikiyet hususunda halk henüz duvarın dibindedir. Klemanso İngilizlerin (Selfgovernment) kendi kendini idare dedikleri halkın bizzat kendisini idare etmesinin ne şekilde tahakkuk edeceğini incelemeye başladı. Bir sürü güçlükler kültür ve hazırlık noksanları olacaktır.

Binlerce yıl krallar etrafları cemiyetin en seçkin sınıfını teşkil edip hiçte kıymetsiz bulunmayan bir aristokrasi ile çevrili oldukları halde bir adalet, hukuk ve Hürriyet devleti kurabilmek hususunda muvaffakiyetsizliğe uğramışlardır.

Beşeriyetin en seçkin zümresinin başaramadığını, halkı tahakkuk ettirmesi gerekmektedir.

Halk bunu nasıl, hangi temel üzerinde ve şekilde meydana getirecektir? Bu konferansçının parlamenter rejime müteallik bazı müşahedelerde birlikte ortaya attığı bir sualdir.

Halk, münakaşa edebilmek ve hakikati bulmak için toplanmaya başlayacaktır. Artık kendindeki bütün olgunluğu etrafa dağıtacağı bir devreye gelmiştir. İngiliz sisteminin hayvanlarından olan Monteskiyo, ilk çağa ait ormanlarda iptidai toplantıların izleri bulunduğunu söyler. Bu Halkoyu hususundaki prensibin menşei olmak için belki de biraz fazlaca uzak olan bir devirdir. Halkın halk tarafından idaresi şekli yanlış olarak temsili Hükümet diye tesmiye edilir. Hâlbuki parlamenter rejim tabiri tam manasile tatminkâr olamamakla beraber daha uygun düşecektir. Parle-

manter rejim İngiltere’de doğmuştur. Bu memleketteki şekli demokrasinin arzularına tam manasıyla cevap verebilmekten uzaktır.

Klemanso İngiliz parlamento tarihinin ana hatlarını çizmeden, bu temsili sistemdeki mühim tarihleri belirtmek ister.

Fransız ihtilâlüne kadar İngilizler temsili kudretten istifade etmiyorlardı zira 1815 de İngiltere parlamentosunun 658 mebusundan 424 ü kral veya senyörler tarafından seçilmiş bulunuyordu. Parlamento bir oligarşi meclisi idi.

1832 de bir nevi ihtilâl meydana geldi ve bu suretle mecliste ki sandalye nispeti, hakiki milletvekilleri olan, intihap suretiyle seçilenler lehine olmak üzere arttı. Parlamentoyu demokratlaştıran reformu bulmak için 1867 yılına gelmek lâzımdır. Disraeli iktidara gelince demokratik denilebilecek bir intihap sistemi tesis etti buna göre on sterlinglik bir vergi vermek rey hakkını bahşediyordu. Bu reform seçmenler sayısının ehemmiyetle bir nispette artmasını sağlamış ve bu nispet büyük şehirlerde yüzde elli köylerde yüzde iki yüz ve İskoçya’da yüzde üç yüz derecesinde bir artış kaydetmiştir. Böylece halk hakiki bir surette işlere müdahaleye başlamış oluyordu. Klemanso bundan sonra, tali bir mesele olması itibariyle muhtelif nevilerini incelemek istemediği halkoyu usulüne avdet etti. Bu sistem iyiye karşı gelen bütün kuvvetlere karşı koyar reglanın ilk vasıtası efkârı umumiyedir. Peki, amma efkârı umumiye nedir bunun tarifi hakikaten güçtür. ‘İçtimai hayatın kritik safhalarında insanları canlandıran hislerin muhassaslasın’ olarak terfi edilebilir.

İnsanlar bazı kriz anlarında müşterek bir his etrafında toplanarak fikir teatisinde bulunurlar işte efkârı umumiye buradan meydana çıkar bazı anlarda tek bir şahıs efkârı umumiyei temsil eder. Bu hal Jandarkin ardındaki vatanperverlik tezahürlerinde olduğu gibi; bazı tehlikeli hallerde de’ meydana çıkar. Meselâ arzın döndüğünü iddia eden Gal’le’ye karşı ayaklanma böyle bir amme efkârının tezahürüdür.

Daha gerilere geelim Ponce-Pilâte Kudüs halkına “İsayımı yoksa Barabbasımı serbest bırakayım” diye sorduğu zaman halk Barabbas diye haykırıyordu.

Hürriyet olmadıkça amme efkârı hiçbir kıymet ifade etmez. Aydınlatılmadığı zamanlar hatalara düşüp haksızlıklar yapacağı için bir değer taşımayacaktır. Demokrasi bu nefret ve hata ihtimallerini ne şekilde tasfiye edebilecektir?

Bunun tek çaresi halkı amme hayatına intibak ettirerek onu yekdiğeri ile temas edip fikirler teati etmek, münakaşa etmek hatta icabında ihtilâfa düşmek imkânlarını sağlamak icap eder. Zira hakikat ışığı fikirlerin çarpışmasından meydana gelecektir.

Amme efkârı, unsurlarının her birine ait hatalarla müşterek olması itibariyle az veya çok iyi bir şekilde sevk edilir.

Bir topluluk olarak birleşmiş olan insanlar, her birinin tek başına malik oldukları haklara maliktirler. Haklarını kullanabilmeleri için hürriyete ihtiyaçları vardır. Ah bu hürriyetler... Malik olmadığımız zaman onları ne kadar sever ve bir kere elde edince ne çabuk unuturuz.

Bir savaşta feda olmasını bilmek başka, karanlıkta kalarak ağır ağır, bir neticeye ulaşmadan, uzak bir sonu görerek mücadele etmek yine başkadır.

Tetkik edeceğimiz muhtelif hürriyet nevilерinden başlıcaları matbuat hürriyeti ve söz hürriyetidir.

Güleberg'in icadı fikri ve düşüncęyi aydınlığa çıkarmak suretiyle dünyayı ihtilâle vermiş oldu. Kitaplar kudretli birer propaganda ajanı oldular. Fakat propaganda inkişaf ettiği nispette kitap müessiriyetini gaip etti. İnsan her gün öğrenmek ve gündelik haberleri bilmek istedi. Gündelik olarak, fikirleri münakaşa etmek ve olup bitenden haberdar bulunmayı arzu etti. İşte o zaman gazetecilik doğdu. Komeyin mısralarını cümleleştirmek gerekirse "kötülüğünü diyebilmem için çok iyiliklerini, iyiliğini söyleyebilmem için de çok fenalıklarını gördüm" demem icap edecek.

Ben gazeteci idim, gazeteciyim ve her zaman için gazeteci olarak kalacağım.

Bir konferansın muhasebesinden, ihtilâl tohumlarını yayacak olan münzevi bir mütefekkirin eserlerine kadar her şey mürekkep, kalem ve kâğıtla yapılmıyorum? Fakat bu beni matbuatın tenkidini yapmaktan alıkoymayacaktır. Son seneler zarfında Avrupa'da gazeteciliğın pek de hoş karşılamadığım derin bir istihale geçirmekte olduğunu gördüm. Vaktiyle tek bir matbuat nevi vardı fikir matbuatı herkes Armand Carrel ile Girardin arasındaki münakaşayı hatırlayacaktır. Carrel gazeteyi doktrinlerin neşir ve münakaşasına yarayan bir organ sayarken Girardin matbuatın, işlerinin icap ettiği adetlere uyması gereken bir ticaret nevi olduğunu kabul ediyordu. Bu mesele etrafındaki fikir münakaşaları sonunda Girardin muhalif ortadan kaldırmak suretiyle muhalefete son-

verdi. Girardin bizi rezalet ve muzır eserlerle dolu olan aşağı matbuata, haberler matbuatına götürdü.

Bilmem ki, İbsenin demokrasinin acı bir tenkidi olan “halk düşmanı” isimli eserini hatırlar mısınız?

Bu eserin şahsiyetlerinden olan bir su şehri doktoru şifalı hastalan bulunmakla şöhret almış olan memba ve kaynakların bilâkis bir sürü hastalıklara sebep olduğunu keşfedince bu hususu, vatanî bir hizmet yaptığına kani olarak hemşerilerine anlattıktan sonra büyük bir tevazu ile “hiçbir mükâfat ve şeref istemiyorum” der hâlbuki beyanatının kendilerini mahvettiğini görenek irkilen halk doktorun evinin camlarını kırıp kendisini taşlamak suretiyle mükâfatlandırırılar. Bunun üzerine doktor gazeteci bir arkadaşına açılır ve gazetesinin nüfuzu vasıtasıyla halk üzerinde tesirli olmasını ister. Gazeteci hiçbir şey yapamayacağını zira “gazeteleri hazırlayanların yazı işleri müdürleri olmayıp bizzat okuyucular olduğunu ve abonelere ancak anlayacakları bir dilden hitap etmek İcap ettiğini” söyler.

Başka bir mahiyet taşıyıp bizzat şahsımı ilgilendiren bir fıkra anlatacağım bu size matbuatın efkârı umumiye üzerindeki fena tesirlerini gösterecektir.

Bir gün, hayatımın feci bir anında başkan Grevy sukutunun arifesinde, bana kabine başkanlığımlı teklif etti. Vaziyetin gayri kabili müdafaa olması ve bir ihtilâlê doğru sürüklenmekte bulunması hesabıyla bu teklifi kabul etmek istemedim. Israr ettiler ve beni üzerimde kuvvetli bir tazyik yapan siyasi şahsiyetlerin bulunduğu bu toplantıya çağırıldılar. Beti kendilerine vaziyetin vahametini ve ihtilâl tehdidi altında bulunulduğunu anlattıktan sonra tek başıma efkârı umumiye karşı duramayacağımı belirttim. Toplantıda bulunan nüfuzlu gazetecilerden birisi bana cevaben “amme efkârımı? Onu yapan benim” dedi.

Bu maalesef gazeteciliğin kızılacak temayüllerinden birisidir. Hakiki Matbuatın vazifesi muzur ve tehlikeli tesirlere karşı hareket etmektir. Ben ancak liyakat hissi olanlara matbuat diyebilirim. Bu hususta siyaseti bir kenara bırakırım zira kanatınca muhalif matbuat mutlak surette elzemdir.

Klemanso bundan sonra elde edilmiş olan hürriyetlerden söz hürriyeti, matbuat hürriyeti ile birleşme ve toplanma hürriyetinden bahsetti.

Bunların hareketlerinden, demokrasinin canlı kudreti olan partiler doğar. Birleşik devletlerde partiler büyük servetlerle kurulur, komiteler

teşekkül eder ve partiler fevkalade bir kuvvete sahip olurlar. Bunlar iktidara geldikleri zaman tam bir Hükümet olamazlar.

Klemanso partilerin bu şekildeki teşkilâtlarını tavsiye etmeyecektir. Lâtin memleketlerindeki hareket tarzı ise tamamıyla başkadır, onlar zaferi uzun uzadıya hazırlamaktansa bir hamlede elde etmeyi tercih ederler. Bu hal, estetik bakımından daha cazip gözüktürse de pratikte daha fena bir neticeye müncer olur. Hâlbuki her şey hazırlanır, bir Hükümet teşkilâtı mevcut olursa zafer elde edilir edilmez harekete başlayabilmek kabil olacaktır. Partilere dair bu teklifleri yaparken zihnimden size ait bulunan hususları da geçirmekteyim.

Sizin partileriniz nerededir?

Arjantin'de şahıs partilerimi yoksa fikir partilerimi mevcuttur? Ben şahsen fikir partilerini tercih ederim.

Mademki Arjantin'de parti yoktur, halde ister şahıs olsun ister fikir partisi olsun mutlaka yeni partiler teşkil etmelisiniz. İnsanlar bir partiye mensup olmadıkça hiçbir şey değildirler. Sizler bir ihtilâl yaptınız kazandığınız haklar, kullanılmak üzere elde edilmiştir. Bu hususta partiler size yardım edeceklerdir zira onlar esasen seçimler için kurulmuşlardır.

Seçimler... Kederli anlar...

Şehir halkı gazeteleri okumuş, öğrenmiş ve vaziyeti kavramıştır. Sualler vazedilmiş bulunmaktadır. Oy sandıkları yerleşir ve şehir büyük kütlesiyle seçim gününe hazırlanır seçimin fena neticelerinin düzelmesi için ne yapmak gerekmektedir? Bunun çaresi seçmenin değerini yükseltip vazifesini öğretirken aynı zaman da hürriyetinin temin edilmesidir. Vatandaş mü bayın fikirler karşısında bulunmaktadır. Düşman kazanmak istemez, üzerinde seçim günü, ümitsiz bir halde evde kalmasına müncer olacak bir tazyik vardır adaylar ve şefler de aynı tesir altında kalarak hareketten vazgeçerler. Şeflerin istinkâfi halk kütlelerinin istinkâfindan çok daha affedilmez bir kusurdur.

Demokrasinin zaafi amme hayatına karşı lakayt kalması ve cemiyetin seçkinler zümresinin kendi içlerine kapanmasındadır.

Baş idare etmeyi ret ederse, halk fena idareciler seçmek zorunda kalır. Seçkin, müstenkif kalınca büyük bir süratle demagojiye, zalime varılır. En mühim nokta, milletin seçkin zümresinin seçmen kütlelerde uyuşturabilmektedir.

Döğüşlere sahne olan Arenaya inmenin zorlukları olduğu muhakkaktır. fakat bunlar vatan ve beşeriyet uğruna yapılması gereken fedakârlıklardır.

Bazı münevverlerin kusurlu oldukları ve iddiaları bulunduğu hususu muhakkaktır. Renan “halk filozoflar tarafından sevk edilmiyorsa, şarlatanlar tarafından sevk ediliyordur.” der

Bu iki sınıf arasında bizlerin girebilmemizi için boş bir yer olduğuna inanmıyor musunuz? Esasen filozoflar ekseriya kusurlu birer siyasi olurlar. Size burada Renan’ın senato azası olduğü zamanki itikadım açıklamak istemiyorsam bu onun şöhretine olan hürmetimdir.

Seçimler her zaman yalnız partiler tarafından mı idare edilir? Bazen hükümet kendi menfaati için seçmenlere bir tazyik yapmak imkânını arar. Ben bile, hükümette iken, kısa bir an için de olsa bu yolu seçmek arzusunu hissetmiştim.

Faydalı bir reformu bitirebilmek için ekseriyeti elde etmek arzusuna mukavemet hakikaten çok güzel olur. Esasen iyi olan bir hükümet tarafından yapılması halinde bu tazyikte iyi olabilir. Fakat iyi bir hükümet dediğimiz şey nedir? Bunu söyleyeyim.

Böyle bir hükümet her şeyden önce iştirak etmekte olduğumuz hükümettir. Saniyen kafanızdaki fikirleri tevsi eden hükümet demektir. İyi bir hükümet hata işleyebilir mi? Bu hususta şüpheye mahal yoktur. Fakat hür bir memleketteki bütün iyi hükümetler hatalarını tashih edebilirler.

Arjantinliler, Cumhuriyetinizin vatandaşlarına seçim hürriyetini temin etmezseniz, Cumhuriyet adı altında seçim haklarına malik bir aristokrasiden başka bir şey olamazsınız.

Seçimler bitmiş, parlamento seçilmiştir. Fakat parlamento nedir ve ne olmalıdır?

Tarif olarak, Parlamento şayanı hayret bir şey olup, mükemmeliyete yanaşmaktadır. Bu umumi menfaatlerin büyük bir olgunluk içinde münakaşa edildiği bir seçkinler topluluğudur.

Hâlbuki nazariye ile hakikat arasında ne büyük bir masraf vardır.

Hayatımın bir kısmında — Hakikiden ziyade nazari olarak — halkın hissiyatının doğrudan mesulü olan tek meclise inanıyordum, halkın dai-

ma uygun ve mutedil olduğunu zannederim. Bu güne bu fikrimden dönmüş bulunuyorum. Hadiseler bana halka düşünecek bir zaman bırakmak icap ettiğini öğretti. Bu senatodur...

Ve eski bir senato düşmanı olan ben bu gün bir ceza olarak senatör olmuş bulunuyorum...

Demokraside, monarşide kusurdan ari değildir. Zira hata bizzat insandır. Yalnız bu hata demokraside kabili tamir, monarşide gayri kabili tamirdir.

Kütlenin psikolojisi adlı eserinde (Gustave Le Bon) kütlenin münevverler, dâhiler, vasat ve mahdut kabiliyetli insanlardan teşekkül ettiğini söyler. Bu kütle dayanabileceği bir tedbire muhtaçtır. Parlamentoda, böyle bir kütle olmaktan ileri geçemez. Boş yere zaman kaybedilir ve kuvvet sarf edilir.

Parlamentosu olmayan milletler bu teşkilatı isterlerken mani olanlar kendisine itimatsızlıkla bakmaktadırlar. Münakaşa hürriyetinin garip tarafları vardır. Bazı fırtınalı celselerde münakaşa ederken bakanların başına hokkalar atılır. Parlamento azaları bazen kendilerine verilen saatin zamanına çekiç darbeleri ile bakan çocuklara benzerler.

Parlamentonun en büyük kusuru belagat aşkıdır. Münakaşaların tiyatro var i cephesi büyük bir kusurdur. Ben şahsen tiyatro tesiri bırakmak gayesi ile üç gün süren nutuklar veren parlamento azalarını, bizzat gözlerimle gördüm. Bu dünyanın bütün parlamentolarında böyledir.

Bu hususta, vakarım muhafazayı bilen Arjantin parlamentosu bütün takdirlere lâyıktır. Arjantinli (mebuslar), birbirlerine söylenecek acı sözleri olunca susmak için uyuşmasını bilirler. Esasen söz hakları tehdit edilmiştir. Bununla beraber, muhalefete mensup bir milletvekili kürsüye çıktığı zaman sonuna kadar gitmesine müsaade edilir. İşte bu, ecdadınızın sizlere miras bıraktığı asıl bir âdettir. Sizi tebrik ederim.

Parlamento vazifesini nasıl başaracaktır?

Bu hükümet üzerinde bir kontrol icra etmesi ve onu disiplin altına alması ile olabilir.

Parlamentonun kusurları ne olursa olsun ben onun inanmış bir taraf darı olarak kalacağım. Zaten yerine ne konulabilir?

Antoninlermi? Trajanlarmı? Marc - Aurelmi? Esasen bunlar ne yapabilmşlerdi. Hiç...

Cavour “Enfena meclis en iyi antişambr”dan daha iyidir der. Bu hususta haklıdır.

Fakat parlamentoya vakarını verebilmek için ferdi ve neticeden halkı yükseltmeye çalışmak üzere birleşmeliyiz.

Her şeyden evvel seçmenlerimizin hür vatandaşlar olup memleketlerine şeref vermelerine çalışmalıyız. Fakat iyi vatandaş yetiştirebilmek için ne yapmamız lâzımdır.

Vatandaş olmak istiyorsanız, kendinizi vatandaşlığa lâıyk bir şekilde yetiştirmeye çalışınız.

(Devam edecek)

İDARÎ COĞRAFYA

KÖYLERİMİZİ TANIYALIM

Hazırlayan: Nihat ALP

Bolu Vilâyeti Hukuk işleri müdürü

Akçakoca kazasına bağlı Aftunağzı, köyünün genel

Durumu hakkında bir etüt

Aftunağzı, Akçakoca kaza merkezinin 5 kilometre doğusunda tarihi bir köydür.

Bu köyün doğusunda Akkaya, batısında Töngelli ve Dadalı, güneyinde Tepeköy ve Aftundere köyleri ve Karadeniz (bulunmaktadır. Köy kanunu gereğince komşu köylerle tanzim edilen sınır kâğıdı kaza idare heyetinin tastakinden geçirilerek kaza tapu sicil memurluğunda mevcut özel defterine kayıt edildiği anlaşılmıştır.

Aftunağzı köyü, kısmen toplu olarak üç büyük mahalle halindedir. Bunlar: Okulun bulunduğu Tepeş Mahallesi ile Camilerin bulunduğu Aşağı mahalle ve Bayhanlı mahalleleridir. Tepeş ve aşağı mahalle evleri halen bir birine birleşmiş bir durumdadır.

Bu köy halkı, bu bölgeye ilk gelen Selçuk Türk'le cindendir. Osmanlı imparatorluğunun kurucusu Sultan Osman'ın son yıllarında 1323 tarihinde Osmanlıların meşhur komutanlarından AKÇAKOCA Bey'in bu bölgeyi, buralara hakim olan Cenevizlilerden aldığı bilinmektedir. Sultan Orhan Gazi, yine Cenevizlilerden Ereğli'yi zapt edip dönerken 1326 yıllarında bu bölgede kışlamış ve bu arada bu köye ahşap bir cami yaptırmıştır. Bu camiye arazi ve orman vakfettiği bu köy halkına ait tapu kayıtlarındaki meşruhattan anlaşılmaktadır. Bu ahşap cami halen minaresiz ve harap bir haldedir. Eski bir mezarlık içindedir. Bu mezarlığın hemen yanında bir kısmı köy odası olarak kullanılan minareli, tahtadan bir cami daha vardır. 1950 de 324, 1955 de 396 ve halen, 80 hane, 202 kadın ve 212 erkek olmak üzere 420 nüfuslu bu köye tarihi şerefine uygun esaslı taştan ve minareli 300 kişilik bir cami yapılması lüzumlu görülmektedir. Vakıflar idaresinden 1961 yılında 400 lira para yardımı ayrılmış ise de henüz bu para muhtarlığa teslim edilmemiştir. Bu yardımın en az on bin

liraya çıkarılarak malî durumları müsait bu köy ve hatta kaza halkının da yardımının ile bu köye Sultan Orhan Gazinin şerefine uygun bir cami yapılması tarihi bir vecibe, borçtur.

Tarihi fakat harap bu cami yanındaki mezarlıkta Hicrî 1119 tarihli (Yoğurtçu oğlu Ali Ağa), Hicrî 1171 tarihli (Fazlı Beşe) ve Hicrî 1173 tarihli (Mustafa Ağa) adlarına mermer üzerine Arap harfleri ile yazılmış, baş tarafları kavuklu tarihi mezar taşları vardır. Hicrî 1119 tarihli mezar taşı, Akçakoca kazası dâhilindeki mevcut yazılı mezar taşlarının içinde en eski tarihlisidir. Bu bakımdan bu mezar taşlarının ve bu mezarlığın bakımlı bir halde muhafazası şerefli bir vazifedir. Köy imamı Mustafa Şimşeğin bu hususta rehber olacak şekilde alâka göstermesi beklenir.

Köyün muhtarı Haşan Koroğlu, okur, yazar, çalışkan, gayretli ve köye faydalı olabilen bir şahıstır. Bu muhtarın şahsi gayreti ile senede vasati beş bin lira gelir getiren bin kilo fındık mahsulü elde edilen köy fındıklığı vücuda getirilmiştir. Her sene büyütülmektedir.

Akçakoca — Ereğli devlet yolunun 4.ncü kilometresinden ayrılan bin metrelik bu köy yolu muhtar Haşan Kör oğlunun gayretiyle stabilize hale getirilerek yaz ve kış motorlu vesaitin köye kadar kolaylıkla gelmesi temin edilmiştir. Güneydeki Aftundere bölgesinden inen orman yolu ile birleştirilebilmesi için tarla sahibi vatandaşların anlaşma yoluna gitmeleri ve köy için faydası müsellemlen olan bu yolun biran evvel yapılabilmesinde muhtarın gayret göstermesi beklenir.

Kuyu ve derelerden temin edilen içme su işinin feci durumuna son verilmek üzere iki kilometre uzaklıktaki (Kayalık Özü) mevkiindeki pınar suyunun getirilmesi için devlet su işleri, içme suları şubesiyle temas ve teşebbüse geçilmiş olduğu memnuniyetle öğrenilmiştir.

Aftunağzı köyünün Karadeniz sahil kısmında Kurupınar mevki yanında Bizanslılardan kalma (Saray tepesi) mevkiinde tarihi bina duvar harabeleri ve yazılı, nakışlı, aynalı mermerden yapılmış pencere çerçevelerine ve bakır paralarına rastlanmaktadır.

Osmanlılar tarafından 1323 de zaptından muhtarlıkların kuruluş tarihi olan 1864 tarihine kadar 541 sene devam eden Akçe şehir (Voyvodalık kaza) sına bağlı bu bölge köyleri Divan teşkilâtı şeklinde idare ediliyordu. Halen 37 muhtarlık olan bu kazada o tarihlerde 15 ve 1782 tarihinde Arabacılar divanının kaldırılması üzerine 14 divan halinde idare edilmekteydi. Bu durumu Akçakoca müftülüğünde mevcut tarihi hüküm defterinden öğrenmiş bulunuyoruz. Bu divanlar arasında Aftunu süfli ve Aftunu Ulvî namıyla iki divan görülmektedir.

Aftunu ulvinin bu gün mevcut Baş Aftun ve Aftundere köylerini ve Aftunu süflinin de Aftunağ-

zı olduğu bu köye ait tapu kayıtlarındaki Orhan Gazi camiine ait Vakıf meşruhatından anlaşılmaktadır. 1916 ve 1922 tarihli müstakil Bolu mutasarrıflığı salnamelerinde bu hususlara ait geniş ve açık bilgilere rastlanmaktadır.

1864 tarihinde eyaletler yerine kurulan vilâyetlerden Kastamonu vilâyetinin 1869 tarihli birinci salnamesindeki bilgiye göre; Kastamonu vilâyetinin Bolu mutasarrıflığına bağlı Göynük kazasına tabi olarak (Mudurnu) ve (Maa Düzce Akçeşehir) nahiyeleri görülmektedir. (Maa Düzce Akçeşehir) nahiyesinin merkezi Düzce'dir. Bu nahiyenin Akçeşehir bölgesinde gösterilen iki mahalle ve beş köy muhtarlığı arasında yalnız (Aftun) namıyla tek bir muhtarlık görülmektedir. Bu kavitten da yukarıda adları geçen iki tarihi Aftunusüflî ve Aftunuulvî divanlarının birleştirilerek Aftun namıyla bir tek büyük muhtarlık kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu durum 1864 den 1870 yılına kadar altı sene devam etmiştir. 11870 tarihinde Düzce kaza haline getirilmiş ve Akçe şehir de müstakil nahiyeye haline konulmuştur. Halen kaza tapu sicil memurluğunda mevcut 1873 ve 1874 tarihli arazi yoklama kayıt defterlerinin tetkikinden Aftun, Aftunağzı (Bayhanlı mahallesi dâhil) Aftundere olmak üzere 3 yeni muhtarlık görülmektedir. Müstakil Bolu mutasarrıflığının 1922 tarihli ikinci ve son salnamesindeki bilgiye göre Düzce kazasının Akçese şehir nahiyesinin 30 köy muhtarlığı arasında bu üç köy muhtarlığının aynen mevcut olduğu görülmektedir.

Aftunağzı köyü okulunda başöğretmen olarak halen 1956 yılından beri bu köyde başöğretmenlik yapan komşu Dadalı köyünden Muzaffer Albayrak bulunmaktadır. Başöğretmen Arifiye köy enstitüsü mezunlarından. Bu köyde okul 1949 yılında açılmıştır. Bu köye ilk başöğretmen, Akçakoca kazasının tarihi Beyviran köyü halkından Mehmet Ünlü tayin edilmiş olup 1949-1956 yılları arasında 7 ders yılı bu köyde başöğretmenlik yapmıştır. 1949 yılında yapılan ilk bina 1961 yılında harabiyetten yıkılmağa mecbur kalınmıştır. Aynı yerde bir dersane ve ayrı bir öğretmen evli 1961 tipi yeni bir okul yaptırılmağa başlanmıştır. 18,859 liralık inşaat malzemesi millî eğitim idaresinden ve 13141 liralık işçiliği köy sandığına ihale edilmiştir. (Merhum Millî Eğitim Bakanlarından Sayın Haşan Ali Yücel ile kıymetli mesai arkadaşı ilköğretim umum müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un köy okul inşaatları hakkında gösterdikleri ve dünyaca malum olan müspet çalışma ve hassasiyetleri dolayısıyla bu köyün bir para mukabilinde de olsa bu okul yapma gayretleri karşısında ruhlarının şad oldukları muhakkaktır.) Okulun beş sınıfında ancak 60 öğrenci vardır. Köyden yetişmiş ve meşhur olmuş bir şahıs hatırlanmıyor. Halen

bu köy halkından Adapazarı lisesinde Durmuş

ve İsa Kıvrak oğlu namlarında iki kardeş çocuğu okumaktadırlar. Okula ait bir dekar bahçe ve 5 dekar örnek tarla vardır. Milli eğitim işlerinde 37 senelik öğretmen ve kaza milli eğitim müdürü bulunan Fuat Başol'un bütün kaza köylerine olduğu gibi bu köye de yardım ve gayreti zikre ve takdire şayandır.

Bu köy arazisinin % 64 ü ormanlık ve % 36 sı ziraata elverişli arazidir. Ormanlarda kayın, kestane, Ihlamur, Meşe ve gürgen gibi ağaç cinslerine rastlanır. Aftun ağzı köyü için senelik 400 ton kayın zati ihtiyaç odun verilmiştir. Bu odunları köy halkı gösterilen en yakın ormanlardan kendi nakil vasıtaları ile taşır. Bu köy Akçakoca D. Orman İşletmesine bağlı Cuma Yanı D. Orman bölge şefliği sınırları içindedir. Bu bölgenin merkezi ARKAYA köyü olup çift lojmanlı bölge şefliği binaları ARKAYA köyü okulunun yüz metre kadar alt tarafında ve Akçakoca Ereğli devlet yolunun onuncu kilometresi üzerindedir. Bu binalar 1958 yılında yapılmıştır. Bu köy ve civar köyler halkının Akçakoca D. Orman işletmesi Müdürü Şükrü Erkinüresin ve bölge şefi Muzaffer Tok'un müspet çalışma, yardım ve gayretlerinden son derece memnun oldukları müşahede edilmiştir. Aftun ağzının Bayhan'lar mahallesinde Orman muhafaza memurlarına ait çift lojmanlı bir bina vardır. Bu binanın da bölge şefliği ile Ereğli ve Akçakoca D. Orman İşletme müdürlükleri arasındaki telefon hattına eskiden olduğu gibi bağlanması faydalı olacaktır. Bu Cuma yanı Orman bölgesinin 1961 yılında istihsalı 1400 metre küp Kayın tomruk, 175 metre küp Kayın maden direği ve 500 ton yapraklı ağaç odunudur. En mühim miktar Aftunağzı ve bu bölgeye dâhil Akkaya ve Dadalı bölgesindeki ormanlardan istihsal edilir. Geri kalan Ayazlı ve Döngelli köylerinde istihsale elverişli orman yoktur.

Aftunağzı'nın orman harici ziraata elverişli arazisinin % 70 i fındık bahçeleri ve geri kalan % 30 u da hububat ve sebze ziraatına ayrılmıştır. Aftunağzı deresi kenarında 200 — 250 dekar miktarında sulamağa elverişli bahçeler olup buralarda Fasulye, Domates, Patlıcan, Karalahana, Patates, Silvan, Salatalık ve Kabak gibi muhtelif sebzeler ekilir. Bu ekilebilen miktar da ancak köy halkının zati ihtiyacını karşılayabilir. Turfanda sebze ve meyvecilik yoktur. Mısır, Buğday ve pek az ekilen Arpa da ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak miktardadır. Çavdar, yulaf kavun, karpuz ve bamya ekilmez. Kestane ağaçları fındık bahçeleri kenarında olup toplu olarak kestanelik yoktur. Sırf kereste için cüzi miktarda şahıslara ait kestaneliklere rastlanır. Bursa aşılı kestaneleri ayarında aşılama suretiyle elde edilebilen bu köyde kestanciliğe önem verilmesi köy halkının iktisaden kalkınmasına faydalar sağlayabilir. Bu

köy halkı merkezi Şipir köyü olan tarım kredi köyler gurubu kooperatifine 22.2.1956 tarihinden beri dahildir.

1876 Türk — Rus harbinden sonra gelen Karadeniz doğusundaki halkın bölgeye getirdikleri ve 1934 den sonra bölgeye yayılan fındık istihsalin de bu köy halkı da büyük istifadelere mazhar olmuştur. Faaliyet sahası halen Akçakoca İdarî sınırlarını aşan ve 1942 yılında kurulmuş olan 65 sayılı Akçakoca fındık satış kooperatifine 1960 yılında, Aftunağzı köyü 46 ortak olarak iştirak etmişler ve 97760 kilo fındık vermediği teahhüt etmişlerdir. Basit bir hesapla 500 bin lira üzerinden her eve geçen yıl onar bin lira gelir girmiştir.

Aftunağzı köyünde kiraz, elma, armut ve erik de bol miktarda yetişil. Burada meyvecilik ev bahçeleri meyveciliği şeklindedir. Az miktarda yerli arı kovanına rastlanır. Mera azlığından hayvancılık inkişaf edememiştir. Sabit, ahır, mandıra inekçiliğine teşebbüs edilmek üzere bu bölgeye uygun Montafon inekleri aranmakta olduğu memnuniyetle haber alınmıştır. Sun'î tohumlama işleri ciddiyetle ve muvaffakiyetle takip edilmektedir. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yürütülmesi için kaza teknik ziraat memuru Sadi Anırtın tek başına ve veteriner işlerinde de veteriner hekim Kemal Pekmezci ve veteriner Sağlık memuru Necati Şentürk'ün gayretli çalışmaları övülmektedir. Aftunağzı köyünde halen 8 dişi, 34 erkek koyun, 98 öküz (İğdiç), 214 inek, 100 erkek ve 112 dişi Manda vardır.

1961 gelir ve gider köy bütçesi 3501 lira ve denk olarak tanzim edilmiştir 8/12/1960 tarihinde kaymakamlığın kanunî müddet içinde tasdikinden geçen bu bütçeye göre salma salınmağa lüzum görülmediği, 500 lira tutarında imece konduğu, tahsilat işlerinin 4.3.1960 tarihinde mal müdürlüğünden aldıkları 539774 sayılı tahsilat makbuz cildiyle intizam içinde yapıldığı görülmüştür.

Bu köy muhtarlığında köy kanununa göre tanzim edilmiş ve kaymakam veya valilikçe tasdik edilmiş bir köy çalışma programına rastlanmamıştır. Köy halkının nüfus kesafetine, topluluk, mali ve kültürel durumlarına uygun bir çalışma yapılmamıştır. Köy okulu 12 sene gibi kısa bir zamanda bakımsızlıktan yıkılmış ve yeniden yapılmasına başlanması bölge köylerine kötü bir örnek olmuştur. Tarihi Orhan Gazi Camii ile köy odası ve mescit olarak kullanılan bina da bakımsızlıktan yıkılmak üzeredir. Bu güne kadar köye bir içme suyu getirilmemiş olduğu, orman yollarına idare ile iş birliği yapılmak suretiyle yardım edilmesi icap ederken istimlak vesaire işlerde müşkülât çıkarıldığı, vaktiyle mevcut olduğu anlaşılan ve merkez jandarma karakoluna bağlı köy

telefon hatlarının yok

olmasına sebebiyet verildiği bir köy okuma odası açılmadığı, Akçakoca'da kurulmuş olan Turistik tesisler yapmakta olan turizm birliğine girilmediği, köyün içinden geçen dereye motor veya dolap teşkilâtı kurarak modern sebzeçiliği ve turfanda sebzeçiliğe teşebbüs edilmediği, aşılı kestaneci lige ve Karadeniz sahilinde moteller yaparak turistik tesisler kurulmasına önem verilmediği müşahede edilmiştir.

Düzce — Akçakoca — Ereğli yeni asfalt devlet yolunun bu köy içinden geçmesi ve köyün içinden geçen Çatalağzı elektrik hattından bu bölge köyleri ile birlikte bu köyün de istifade ettirilmesi imkânları aranması bu köyü her bakımdan büyük bir kalkınmağa kavuşturacaktır.

Mevcut yerli tuğla harmanının ıslahı civar köylerinde ihtiyacını karşılamak bakımından yerinde bir teşebbüs olacaktır.

Köy evleri iki katlı olup ekseriyetle ahırlar alt kattadır. Evleri yığma tuğla ve bir katlı yaparak karkas inşaat şeklindeki kereste sarfiyatından ve yangın tehlikesinden kaçınılmak lâzımdır.

El dokuma tezgâhlarının bu köyler sokulması suretiyle köylünün boş zamanlarının kıymetlendirilmesi lüzumludur.

Pek yakında ikmal edilecek olan Ereğli demir çelik fabrikasının bu bölge köyelerine de ekonomik, sosyal kalkınmalar ve ayrıca turizm bakımından da faydalar sağlayacağı ümit edilmektedir.

KANUNLAR

1076 sayılı Yedek Subay ve Yedek Askerî Memurlar Kanununun 3 üncü maddesinin değiştirilmesine dair 11 Ekim 1960 tarih ve 97 sayılı kanuna geçici bir madde eklenmesi hakkında Kanun

Kanun No: 145

Kabul tarihi: 29/11/1960

Madde 1 — 11 Ekim 1960 tarih ve 97 sayılı kanuna aşağıdaki geçici 4 üncü madde ilâve edilmiştir:

Geçici madde 4 — 1959 ve daha evvelki yıllarda Fakülte ve Yüksek Okullarda üst üste iki sene sınıf geçemediklerinden belgeli duruma girmiş olanlardan bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte üst sınıfa devam hakkını kazanmış olduklarını tevsik edenlerle 1959 ve daha evvelki yıllarda Lise ve muadili okullardan mezun olup ta mezun oldukları yıl içinde Fakülte veya Yüksek Okullara girmemiş olanlardan 1960 yılı içinde Fakülte veya yüksek okullara kabul edilmiş olduklarını tevsik edenler Askerlik Kanununun 35 inci maddesinin C fıkrası gereğince ertesi yıla terk edilirlir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

1/12/1960

5383 sayılı Gümrük Kanununun 6290 sayılı kanunla değişik 16ncı maddesini ve Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin değiştirilmesine dair Kanun

Kanun No: 146

Kabul tarihi: 30/11/1960

Madde 1 — 5383 sayılı Gümrük Kanununun 6290 sayılı kanunla değişik 16 ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Madde 16 — 1) Memlekete ithal olunacak bilcümle eşyadan, bağlı «Gümrük Giriş Tarife Cetveli» ne göre gümrük vergisi alınır.

Bu cetvelin başında yer alan «Tarifenin tefsiri hakkında umumi kaideler» den 5 numaralı kaidede zikredilen benzerlik Gümrük ve Tekel Bakanlığınca tespit ve Resmî gazete ile ilân olunur.

2) Gümrük ve Tekel Bakanlığınca Tarifenin izah namesi ve tarife cetveli ile izah namenin repertuvarları ihzar ve neşr olunur ve İdarî ve kaza tatbikatta esas tutulur.

İzah name ve repertuvarlarda yapılacak değişiklik ve ilâveler Resmî Gazete ile neşredilir. Bu değişiklik ve ilâveler neşrinden önce kesinleşmiş gümrük vergisi tahakkuklarına tesir etmez.

Madde 2 — 5383 sayılı Gümrük Kanununa 6280 sayılı kanunla eklenmiş bulunan Gümrük Giriş Tarife Cetveli ve bu cetvelde değişiklikler yapılmasına dair 6956, 7152 ve 29/7/1960 tarihli ve 33 sayılı kanunlarla 29/7/1960 tarihli ve 34 sayılı kanunun 1 inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinden bir ay sonra yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

3/12/1960

Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne ait 3 sayılı Kanunun 12nci maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanım

Kanun No: 147

Kabul tarihi: 1/12/1960

Madde 1 — Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne ait 3 sayılı kanunun 12 nci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Madde 12 — Yüksek Soruşturma Kurulu Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre ilk tahkikat sonunda verilecek kararlardan her hangi birini ittihaz eder. Aynı kanunun 149 uncu maddesi gereğince dâvanın muvakkaten tatiline de karar verebilir.

Bu takdirde muvakkaten tatiline karar verilen dâva ile ilgili olarak sanıklar hakkında verilmiş tevkif kararı varsa geri alınır.

Yüksek Soruşturma Kurulunca itihaz olunan kararlardan son tahkikatın açılması kararı sanıklara tebliğ olunur.

Madde 2— Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

3/12/1960

Devrilen iktidar zamanında suç işleyen yüksek dereceli memurlar hakkında yapılacak soruşturma usulüne mütedair 45 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılması hakkında Kanun

Kanun No: 148

Kabul tarihi: 1/12/1960

Madde 1 — 45 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 2 — 45 sayılı kanuna tevfikan kurulmuş olan Tahkik Heyetlerince bu kanunun yayımı tarihine kadar yapılmış olan tahkik muameleleri muteber olup 113 sayılı Af Kanununun 3 üncü maddesinin (M) bendi hükmü mahfuzdur.

Madde 3 — Bu kanunun meriyete girdiği tarihte, Merkez Tahkik Heyeti ile Tahkik Heyetlerinde bulunan dosyalar, ait oldukları bakanlık veya müesseselere tevdi olunur. Mezkûr dosyalara ait tahkikat ilgili kanun hükümlerine tevfikan sonuçlandırılır.

Evvelce meni muhakeme kararı verilmiş olan dosyalara sair evrak ve defterler de aynı makamlara tevdi ve teslim olunur.

Bakanlık ve müesseselere tevdi olunan dosyalarla meni muhakeme kararı verilmiş olan dosyalar ait tafsilâtlı dizi pusulalarının birer örneği Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesine gönderilir.

Madde 4 — Gerek Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesinin P. 14 sayılı kararına ve 45 sayılı kanun hükmüne göre kurulmuş olan Tahkik Heyetleri ile Merkez Tahkik Heyetinde, gerekse 6 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi kararına müsteniden millî saraylardaki demirbaş ve kıymetli eşya ve eserlerde bir noksanlık bulunup bulunmadığını tespit ve mevcutsa sorumlular hakkında tahkikat yapmak üzere Adalet Bakanlığınca teşkil edilmiş olan Tahkik Heyetlerinde vazife almış olanlara 18/7/1960 tarihinden muteber olmak üzere 87 sayılı

kanunla alınmış olan ödenekten ücret verilir. Millî Saraylar Tahkik Heyetinde vazifeli olanlara verilecek ücret miktarı Bakanlar Kurulunca tayin ve takdir olunur. Bütün bu heyetlere verilecek ücretler hakkında 7244 sayılı kanunun 3 üncü maddesi hükmü uygulanmaz.

Madde 5 — Bu kanun yayımı tarihiden' yürürlüğe girer.

Madde 6 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

3/12/1960

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti arasında 18 Mart 1960 tarihinde imzalanan Ticaret ve Tediye Anlaşmaları ile eklerinin tasdi kına dair Kanun

Kanun No: 149

Kabul tarihi: 2/12/1960

Madde 1 — Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti arasında 18 Mart 1960 tarihinde Ankara'da imzalanan Ticaret ve Tediye Anlaşmaları ile ekleri kabul ve tasdik edilmiştir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

7/12/1960

1580 sayılı Belediye Kanununun 15 inci maddesinin 3, 16, 43 ve 61 inci fıkralarının değiştirilmesine ve mezkûr kamına bazı maddeler ellenmesine dair Kanun

Kanun No: 150

Kabul tarihi: 2/12/1960

Madde 1 — 1580 sayılı Belediye Kanununun 15 inci maddesinin 3, 16, 43 ve 61 inci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

3) Umumum yiyip içmesine, yatıp kalkmasına, taranıp temizlenmesine, eğlenmesine mahsus lokanta, birahane, gazino, kahvehane, kıraat-

hane, meyhane, han, otel, hamam, sinema, tiyatro, bar, dansing ve emsali yerlerin ve bu mahallerde satılan ve kullanılan şeylerin temizliğine, sıhhi ligine ve sağlamlığına dikkat etmek ve kanun ve talimatname mucibince bu gibi yerlerin işletilmeleri için gece ve gündüz açık kalmalarına ve inzibati sebeplere nazaran zabıtaca verilecek ruhsat üzerine sınıflarına ve tarifelerine göre bunlar için ruhsatname vermek ve açık ve kapalı bulunacağı saatleri mahallî en büyük mülkiyet âmirinin de muvafakati alındıktan sonra tayin eylemek, ücret tarifelerini tanzim ve tasdik etmek ve bu gibi yerlerde işi çeviren ve çalışanların ehliyet ve sıhhatleri müsait olup olmadığına göre işlemelerine izin vermek veya menetmek.

Ütücüler, kolacılar, lekeçiler, giyim ve ev eşyası temizleyici ve boyacıları, ayakkabı tamirci ve boyacıları ve emsallerine ait ücret tarifelerini meslekî teşekküllerin de mütalâasını almak suretiyle tanzim ve tasdik etmek;

16) Tespit edilen toptan ve perakende azami satış fiyatlarına veya kâr hadlerine ve ücret tarifelerine ve alman kararlar veya yapılan ilânlar hükümlerine riayeti temin ve kontrol etmek,

Azami satış fiyatları ve kâr hadleri tespit edilen maddelerin, satışa arz edilmemesini veya satışından imtina edilmesini, kaçırılmasını, saklanmalarını veya satılmadığı halde satılmış gibi gösterilmesini menetmek;

43) Ete, ekmeğe, yaş meyve ve yaş sebze ile odun ve mangal kömürüne doğrudan doğruya ve katî lüzum halinde mahallî idare kurullarınca tasdik edilmek şartıyla diğer gıda ve zaruri ihtiyaç maddelerine toptan ve perakende azami satış fiyatları ve yaş meyve ve sebze münhasır olmak üzere kâr hadleri tespit etmek ve icabında 2490 ve 1050 sayılı kanunlar hükümlerine bağlı olmaksızın bu maddeleri satın almak, satmak, stok etmek veya belirli bir kâr haddi dâhilinde satın aldırarak, sattırarak ve ihtiyacı olanlara maksada göre dağıtmak üzere bir fon tesis ederek tanzim satış mağazaları kurmak ve hayatı ucuzlatacak sair tedbirleri almak;

61) Buz fabrikaları, sıhhi kar kuyuları, her çeşit gıda ve zaruri ihtiyaç maddelerinin muhafazasına mahsus soğuk hava mahzen veya depoları, umumi su depoları ve süthaneler, süt toplama merkezleriyle süt dağıtma teşkilâtı tesis etmek ve bunları işletmek ve hususi teşebbüs tarafından kurulan aynı mahiyetteki tesisleri sağlık ve teknik bakımlardan murakabe etmek;

Madde 2 — 1580 sayılı kanuna aşağıdaki maddeler eklenmiştir:

[Ek madde 1 — Ekmek ve francala imal eden fırın ve fabrikalarla, un istihsal eden değirmen ve fabrikalar, belediyenin vaki ihtarına rağmen, inandırıcı ve kesin sebepler olmadan istihsal ve imalden kaçınırlar ise, belediyeler, mahallî en büyük mülkiye âmirinin tasvibi ile bu iş yerlerini resen veya bilvasita işletebilir.

Her iki halde de sadece belediye encümenlerince takdir edilecek aylık kira ile işletmede mevcut ham ve yardımcı maddelerin ve bunların mamullerinin ve imalâta kullanılan sair maddelerin maliyet bedeli işletme sahibine ödenir.

Her çeşit gıda ve ihtiyaç maddelerinin muhafazasına mahsus soğuk hava depoları da yukarıdaki hükümlere tabidir.

Resen veya bilvasita işletme müddeti bir aydan fazla olamaz ve aleyhine adli ve İdarî kaza mercilerine başvurulamaz.

Ek madde 2 — Şehir ve kasaba merkezlerinde oturan halkın ekmek ve francala ihtiyacı için gerek belediyelerce serbest piyasadan temin edilecek gerek valiliklerin talebi üzerine Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü tarafından tahsis edilecek hububattan imal olunacak unların fabrika ve değirmenlerde beher çuvalını satış fiyatına 10 kuruş zam yapılır.

Fabrika ve değirmenler bu zamdan elde ettikleri meblâğı aylık olarak ve ertesi ayın 15 inci günü akşamına kadar ilgili belediye' namına Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasında açılacak bir hesaba yatırır. Yatırmayanlar hakkında 6183 sayılı kanun hükümleri tatbik olunur.

Bu fonda toplanacak paralar münhasıran belediyelerin ihtiyacına tekabül edecek ve belediyelerin mülkiyetinde çalıştırılacak olan sıhhi ve modern ekmek fırını ve fabrika ahiriyle un fabrikalarının tesis ve işletilmesinde kullanılır.

Geçici madde — 14 Haziran 1954 tarih ve K/940 sayılı kararın 5 inci maddesinin verdiği yetkiye dayanarak Ticaret Bakanlığının 16/7/1954 tarihinde kabul ettiği esaslar dairesinde teşkil edilen fonda birikmiş paralar işbu kanunun ek 2nci maddesi ile tesis edilen fona aktarılır.

Ancak aktarılacak meblâğ Ticaret Bakanlığı ile ilgili belediye arasında tespit edilirler.

a) Nezdinde fon hesabı bulunan bankanın masrafları,

b) 30 Kasım 1960 tarihine kadar, fondan kendisine tesis ettiği fırını veya ekmek fabrikası için, tahsiste bulunulması isteğinde bulunmuş kimselere ilgili belediye ve Ticaret Bakanlığınca müştereken ödenmesi kararlaştırılacak meblâğ, fondan ödenir.

Madde 3 — Bu kanun neşri tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

7/12/1960

Umuru Belediyeye Müteallik Ahkâmı Cezaiye hakkında 16 Nisan 1340 tarih 486 numaralı Kanunun bazı maddelerini muadil 1608 sayılı kanuna maddeler eklenmesine ve 2575 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin kaldırılmasına dair Kanun

Kanun No: 151

Kabul tarihi e 5/12/1960

Madde 1 — 1608 sayılı kanuna aşağıdaki maddeler eklenmiştir:

Ek madde 1 — Belediyelerce tanzim edilmiş olan çeşitli nakil vasıtalarına ait ücret tarifelerine riayet etmeyenler hakkında belediye encümenlerince 1608 sayılı kanuna göre ceza verildikten başka bir aya kadar meslek ve sanattan men cezası da verilir ve bu gibilerin ehliyeti alınmak üzere keyfiyet trafik teşkilâtına bildirilir.

Bu kararlar aleyhine itiraz 1608 sayılı kanun hükümlerine tabidir.

Ek madde 2 — 1608 sayılı kanunun 1 inci maddesinde kayıtlı cezayı müstelzim hususları bizzat gördükleri takdirde il merkezi olan yerlerdeki belediye başkanları ile bulunduğu takdirde başkan muavinleri, şube müdürleri ve belediye başkanlarının bizzat yetki verdikleri müdürler seviyesindeki ilgili görevliler resen 25 liraya kadar hafif para cezası tertibine ve 4 güne kadar ticaret ve sanat icrasından mene, diğer yerlerdeki belediye başkanları ile bulunduğu takdirde başkan muavinleri resen 10 liraya kadar hafif para cezası tertibine ve bir gün ticaret ve sanat icrasından mene yetkilidirler.

Bu suretle verilen cezaları ati olup aleyhine adli ve İdarî kaza mercilerine başvurulamaz.

Madde 2 — 2575 sayılı kanunun 3 üncü maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanun hükümlerini İçişleri Bakanı yürütür.

7/12/1960

Kaçakçılığın Men ve Takibine dair 1918 sayılı Kanunun 21 ve 24 üncü maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun

Kanun No: 152

Kabul tarihi: 5/12/1960

Madde 1 — Kaçakçılığın men ve takibine dair 1918 sayılı kanunun 21 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Madde 21 — Gümrüklerce tutulan resme tabi veya çıkış kaçağı eşyanın sahip veya nâkilleri o eşyanın zaptını müteakip kıymetiyle beraber gümrük resmine ve sair tabi olduğu resimlere çıkış kaçağında fob kıymetine muadil bir meblâğı depozito ederek veya muteber ve kanunî faizi ve kapsar banka mektubunu teminat, olarak vererek kendisine teslimini isteyebilir.

Bu talep, eşyanın suç delili olarak muhafazası gerekip gerekmeyeceği ve benzerleri kaçak eşyanın sürümünü kolaylaştıracak neviden olup olmadığı hususları nazarı dikkate alınarak vali veya kaymakamların tetkik ve kararı ile gümrük idaresi tarafından isaf veya ret olunur.

Madde 2 — Aynı kanunun 24 üncü maddesi aşağıda yazılı olduğu şekilde değiştirilmiştir:

Madde 24 — 23 üncü maddenin 3 üncü bendine ve 48 inci maddeye göre teslim alman her çeşit kaçak eşya, alet ve taşıma vasıtaları, haklarındaki müsadere kararı kesinleştikten sonra, Gümrük ve Tekel Bakanlığınca tespit edilecek usule göre ve uygun görülecek yerlere gönderilerek satılır. Bir defada satılacak eşyanın CİF değerleri toplamı 1.000 lirayı geçtiği hallerde gazete ile ilân mecburidir. Satılmaları, (benzeri kaçak eşyanın sürümünü kolaylaştıracak neviden olan eşya yok edilir. Hangi eşyanın bu neviden olduğu Gümrük ve Tekel Bakanlığınca zaman zaman tespit olunur. Ancak, bunların resmî daireler ve müesseseler veya

Kamuya yararlı dernekler tarafından istendikleri takdirde, satılmamak kaydıyla bedelsiz olarak verilmesi caizdir.

Çabuk bozulmak veya telef olmak tehlikesine maruz bulunan veya saklanması masraf ve külfeti veya tehlikeyi müstelzim olan kaçak eşya, alet ve taşıma vasıtaları, müsadere kararlarının kesinleşmesi beklenmeksizin Gümrük Dairesince sahibine bildirildikten sonra Gümrük ve Tekel Bakanlığınca tespit edilecek usul dairesinde satılır.

Bu maddeye göre verilen ve satılan eşya, alet ve taşıma vasıtaları için gümrükçe vergi, resim, ücret ve masraf namları ile başka hiç bir para aranmaz.

Madde 3 — Bu kanun neşri tarihinden itibaren mer'idir.

Madde 4 — Bu kanun hükümlerini icraya Bakanlar Kurulu memurdur.

7129 sayılı Bankalar Kanununa ek Kanun

Kanun No: 153

Kabul tarihi: 6/12/1960

Madde 1 —7129 sayılı Bankalar Kanununun 33 üncü maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir:

Fevkalâde hallerde vaki olacak mevduat çekilişi dolayısıyla bankaların üçer aylık hesap hulâsalarına mütenazır olarak tanzim edecekleri aylık hesap vaziyetlerine istinaden mevduat azalmasına tekabül eden karşılığın serbest bırakılması Amortisman ve Kredi Sandığından istenebilir.

Bu halde Amortisman ve Kredi Sandığınca tediyenin yapılması, fevkalâde hallerin mevcudiyetinin Maliye Bakanlığınca kabulüne mütevakıftır.

Madde 2 — 7129 sayılı Bankalar Kanununun 60cı maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir:

Maliye bakanı tarafından yakardaki fıkrada yazılı salahiyetin istihsalini müteakip bu maddede yazılı hale duçar olmuş bankaların, faaliyetlerine devamları mümkün görülmediği takdirde, tedricen tasfiyelerine karar verilebilir.

Tedricen tasfiye karar ve muamelâtında Türk Ticaret Kanunu ve Bankalar Kanununun tasfiyeye müteallik hükümleri tatbik edilmez.

Bu tasfiye, Maliye Bakanının ödenmiş sermaye ve ihtiyatları yekûnu 50 milyon liradan fazla olan bankalar arasından, tayin edeceği bir bankanın nezaretinde ve malî ve teknik yardımı ile icra edilir.

Tasfiye neticesinde tahassun edecek nihaî ve katî açık (Hissedarların sermaye hisseleri hariç olmak üzere bankanın pasifi ile aktifi arasındaki fark) ,bu kanunun ek birinci maddesi gereğince tesis edilecek fondan, tasfiyeye nezarete memur bankaya ödenir.

Madde 3 — 7129 sayılı kanuna aşağıdaki maddeler eklenmiştir:

Ek madde 1 — Haklarında bu kanunun 60 ıncı maddesi uyarınca tedrici tasfiye kararı verilen bankaların katî ve nihaî açıklarının karşılanması için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde bir fon tesis edilmiştir.

Bankalar, yılsonu bilânçolarındaki tasarruf ve ticarî mevduat toplamının binde yarımı nispetinde bir meblâğı ertesi yılın beşinci ayı sonuna kadar bu fona yatırılır. Bu mükellefiyeti yerine getirmeyen bankalar hakkında işbu kanunun 69 uncu maddesi hükmü uygulanır.

Bu fondan tediyeler Banka Kredilerini Tanzim Komitesi kararına müsteniden Maliye Bakanlığınca yaptırılır. Tasfiyeye nezarete memur edilecek bankaya, tespit olunacak ihtiyaç nispetinde, bahis konusu fondan Maliye Bakanlığınca aynı esas dâhilinde avans verilebilir.

Fonun azami limiti, toplanan memaliğin limiti tecavüzü veya tediyeler dolayısıyla mevcudun limitin dununa düşmesi halinde yapılacak muamele yukarıdaki esaslar dâhilinde Banka Kredilerinin Tanzim Komitesince tespit edilir.

Fon mevcudu maksadı temine yetmediği zaman; Maliye Bakanlığının teklifi üzerine Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından fona, Banka Kredilerini Tanzim Komitesince tespit olunacak miktarda ve tayin edilecek tediyeye ve itfa şekil ve şartları dâhilinde ikrazda bulunulur.

Ek madde 2 — 1 inci ek madde gereğince bankalar tarafından fona yapılacak tevdiat Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde masraf addolunur.

Madde 4 — Bu kanun neşri tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

Hazinenin ve İktisadî Devlet Teşebbüslerinin bir kısım borçlarının tahkimi hakkında Kanun

Kanun No: 154

Kabul tarihi: 6/12/1960

Kanunun şümülü

Madde 1 — Hazinenin ve bu kanuna bağlı cetvelde gösterilen daire, teşekkül, banka ve kuramların Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına, Amortisman ve Kredi Sandığına ve İşçi Sigortaları Kurumuna ve birbirlerine olan borçları bu kanunun hükümleri dairesinde tahkim ve tasfiye olunur.

Madde 2 — 6571 sayılı kanunla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında açılmış olan mahsuba tabi matluba hesabının bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihteki bakiyesi ile 5358, 5582 ve 5256 sayılı kanunlar gereğince Hazinece ödenmesi gereken borçlar ve Migros Türk Anonim Ortaklığına aynı banka tarafından açılmış olan kredilerden doğan borçlar da birinci madde hükmüne tabidir.

I— Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına olan borçlar.

Madde 3 — 1715 sayılı kanunun değişik 34 üncü maddesinin 2 numaralı fıkrası gereğince Hazine namına açılmış kısa vadeli avans hesabının 28/2/1961 tarihindeki borç bakiyesi bu kanunun 6ncı maddesi gereğince tahkim ve itfa olunur.

Madde 4 — Türkiye Cumhuriyet, Merkez Bankasının 1 inci madde şümülüne giren daire, teşekkül, banka ve kuramlara açtığı reeskont kredilerinden ve senet ve tahvil karşılığı avans hesabından amme sektörüne taallük edenlerle Hazine kefaletini haiz bonolar karşılığı açtığı kredilerden fiilen donmuş ve seyyal iteni kaybetmiş olanlar ile 2nci maddede yazılı alacakları 6ncı madde hükmü dairesinde tahkim ve itfa olunur.

Madde 5 — 4 üncü madde gereğince tahkim ve itfa olunacak borçların miktarı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasındaki senet ve kayıtlara göre Maliye Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve alâkalı borçlular arasında müştereken ve işbu kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 3 ay içinde tayin ve tespit olunur. Hazine kefaletini haiz bonolarla ticari senetlerin iskontosu veya reeskontu dolayısıyla Türkiye

Cumhuriyet Merkez Bankasınca peşin alınmış faizlerden borç miktarının tespit edildiği tarih ile senetlerin vade tarihleri arasındaki faizlere ait miktarlar alâkalı kurumun tespit olunan borç yekûnundan tenzil edilir.

Madde 6 — Bu kanunun 2, 3, 4 ve 5 inci maddeleri gereğince tespit edilecek borçlar Maliye Bakanlığınca Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına tahvil verilerek suretiyle tahkim olunur.

Bu tahviller altışar aylık eşit taksitlerle 100 yılda itfa olunur. Tahvillerin faizi yüzde yarımı geçmemek üzere Maliye Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası arasında tespit olunur.

II —' Amortisman ve Kredi Sandığına, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına ve İşçi Sigortaları Kurumuna olan borçlar

Madde 7 — Amortisman ve Kredi Sandığının bu kanuna bağlı cetvelde yazılı daire, teşekkül, banka ve kuramlara kendi kanununa göre yaptığı ikrazların, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte ödenmemiş taksitleriyle işlenmiş faizleri ve 28/2/1966 tarihine kadar vadesi gelecek taksitleri ve bunların faizleri 9 uncu madde hükmü dairesinde tahkim ve itfa olunur.

Madde 8 — Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı ve İşçi Sigortaları Kurumu tarafından bu kanuna bağlı cetvelde yazılı daire, teşekkül, banka ve kuramlara yapılmış olan tevdiatın, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihteki bakiyeleri de 9 uncu madde hükmüne göre tahkim ve itfa olunur.

Madde 9 — 7 ve 8 inci maddeler gereğince tahkim olunacak borçlarla mevduatın miktarları bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde Maliye Bakanlığı ile alâkalı ve borçlu kurumlar arasında müştereken yapılacak inceleme ile tespit olunur.

Bu borçlar, Maliye Bakanlığınca alacaklı kuramlara % 6 faizli ve 25 yıl vâdeli tahvil verilmek suretiyle ödenir. Tahviller altışar aylık eşit taksitlerle itfa olunur.

Madde 10 — 5434 sayılı kanunun geçici maddeleri gereğince Hazine tarafından Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına ödenmesi lâzım geldiği halde bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar ödenmemiş olan borçlar hakkında da 9 uncu madde hükmü uygulanır.

Madde 11 — Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı ile İşçi Sigortalı Kurumu tarafından tiler Bankasına yapılmış olan tevdiatın ve Amor-

tisman ve Kredi Sandığı tarafından bu bankaya açılan kredilerin (İşlemiş faizleri dâhil) bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihteki bakiyelerinin ödenmesi 25 yıl müddetle tecil edilmiştir.

Tecil müddetince borçlu İller Bankası tarafından % 6,5 faiz ödenecektir.

Tecil müddetinin sonunda, borcun ödenmesinin esas ve şartları alacaklı ve borçlu kurumlar arasında kararlaştırılır.

III— Daire, teşekkül, banka ve kuramların birbirlerine olan borçları

Madde 12 — Bu kanuna bağlı cetvelde yazılı daire, teşekkül, banka ve kuramların (Ve Maliye Bakanlığınca tespit olunacak belediyelerin ve bunlara bağlı işletmelerin) bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte birbirlerine olan borç ve alacaklarından taka sve mahsubu mümkün bulunanlar Maliye Bakanlığı ile ilgili borçlu ve alacaklı kuramlar arasında müştereken tayin ve tespit, edilerek takas ve mahsup yoluyla tasfiye edilir.

Takas ve mahsup yoluyla tasfiyesi mümkün olmayan borç ve alacaklardan seyyale etlerini kaybettikleri Maliye Bakanlığı ile ilgili alacaklı ve borçlu kurumlarca tespit edilecek olanlar Maliye Bakanlığı ile ilgili bakanlıklarca müştereken tespit edilecek esaslar ve aşağıdaki şartlar dairesinde ilgili kurumlar arasında tahkim olunur. Bu suretle tahkim edilecek borçlar, ilk taksiti bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihi takibeden yıldan itibaren 5 yıl sonra başlamak üzere 20 yılda ve altışar aylık eşit taksitlerle itfa olunur.

Bu borçlar için kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yıllık 6 faiz ödenir.

IV— Diğer hükümler

Madde 13 — 6, 9 ve 10 uncu maddeler gereğince tahvil verilmek suretiyle tahkim edilecek borçlar için toplamı yedi buçuk milyar lirayı geçmemek üzere müteaddit tertipler halinde tahvil çıkarmaya ve bu tahviller çıkarılıncaya kadar onların yerine kaim olmak üzere borç senedi vermeye Maliye Bakanı yetkilidir. Bu tahviller en geç iki yıl içinde çıkarılarak borç senetleriyle değiştirilir. Borç senetlerinin nema muharrer olması şarttır.

Bu tahvillerin ihraç şekil ve şartları Maliye Bakanlığınca tespit olunur.

Tahvillerin yıllık itfa, faiz ve diğer giderlerini karşılayacak ödenek her yıl Devlet borçları bütçesine konulur.

Madde 14 — Bu kanun gereğince çıkarılacak tahvillerin faiz ve bedelleri, borç senedi, tahviller ve bunların kuponlarıyla ödemelerine ait evrak ve senetler ve bu tahvillerle ilgili diğer işlemler tahvillerin tamamen itfasına kadar her türlü vergi ve resimden muafır.

Madde 15 — Bu kanun gereğince çıkarılacak tahvillere ait faiz kuponlarının bedelleri, ödenmesi gerektiği tarihten itibaren beş yıl; tahvil bedelleri, ödenmesi lâzım geldiği tarihten itibaren on yıl sonra Hazine lehine zamanaşımına uğrar.

Madde 16 — Yukarı ki 4, 7 ve 8 inci maddeler gereğince Hazine tarafından borcu deruhte edilen daire, teşekkül, banka ve kurumların bu borçlardan dolayı alacaklı durumda buldukları konumlardaki alacakları Hazineye intikal eder.

Hazine tarafından yukarı ki fıkrada yazılı maddeler gereğince deruhte edilecek borçlardan Hazinesinin kanun ve kararnameler icabı olarak bu teşekkül, banka ve kuramlara ödenmemiş sermaye, müdahale alımları zararları, fiyat farkları ve bilânço zararları gibi mevzularda ödemesi lâzım gelen paralarla birinci fıkra gereğince Hazineye intikal eden alacaklar tenzil ve mahsup olunur. Bu tenzil ve mahsubun icrasından sonra Hazinesinin alacaklı kalacağı meblağ ilgili teşekkül, banka ve "kuramlardan bunların malî durumları göz önünde tutularak Bakanlar Kurulunca tayin olunacak şekil ve esaslar dairesinde kısmen veya tamamen tahsil veya işleyecek faizleri de dâhil olmak üzere tecil veya Hazinece ödenmemiş sermaye hisselerine mahsup veyahut itibarî sermayeleri artırılmak suretiyle sermayelerine ilâve olunur.

Tenzil ve mahsup edilecek miktarlarla kuramların sermayelerine ilâve olunacak miktarlar bir taraftan gelir bütçelerinde açılacak özel bir bölüme irat ve diğer taraftan Maliye Bakanlıği bütçesinde açılacak özel bir bölüme ödenek ve gider kaydolun ur.

Madde 17 — İktisadî Devlet Teşebbüsleri ile benzeri müesseselerin hukukî, İdarî ve malî bünyelerini tetkik ve memleket ekonomisi içinde kendilerine tevdi edilmiş ve edilecek vazifelerle bu vazifelerin ne şekilde ifa olunacağıın tayin, bünyelerinde yapılması gereken ıslahatı tespit eylemek üzere kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç 60 gün içinde yerli ve yabancı uzmanlardan müteşekkil bir heyet kurulur.

Heyet, Devlet Plânlama Dairesi ile de istişarede bulunmak suretiyle hazırlayacağı ıslahat raporunu, işe başladığı tarihten itibaren nihayet üç ay içinde Hükümete tevdi eder.

Raporun Hükümete tevdiinden itibaren bir ay içinde Maliye Bakanlığı ile ilgili bakanlıklar gerekli tedbirleri almaya ve lüzumu halinde kanun tasarılarını teşriî organa tevdi mecburdur.

Madde 18 — işçi Sigortaları Kurumu ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığının bankalara yaptıkları mevduatın bu kanun gereğince tahkim ve itfa edilecek kısmına ait olarak Amortisman ve Kredi Sandığına Bankalar Kanununun 33. üncü maddesine göre yatırılmış % 20 karşılıkların mülkiyeti Maliye Bakanlığına intikal eder.

Madde 19 — Amortisman ve Kredi Sandığına yapılmış ikrazlar dolayısıyla akdedilen mukavelenelerde mevcut borç ve alacakların tahkime tabi tutulamayacağına müteallik hükümler mahfuzdur.

Madde 20 — 18/5/1955 tarih ve 6571 sayılı kanunun 1 inci ve 2nci maddeleriyle, 11/2/1952 tarih ve 5879 sayılı kanun ve diğer kanunların bu kanuna uymayan hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici Madde — Bu kanunun 6 ve 9 uncu maddeleri gereğince çıkarılacak tahvillerin ihraç giderlerini ve 17 inci maddenin gerektirdiği giderleri karşılamak üzere 1960 yılı Devlet borçları bütçesinde açılacak özel bir bölüme (500.000) lira olağanüstü ödenek konulmuştur. Bu ödeneğin 1960 yılında harcanmayan kısmı ertesi yıllar bütçelerine devrolunarak sarf edilir.

Madde 21 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 22 — Bu kanun hükümlerini yürütmeye Bakanlar Kurulu memurdur.

9/12/1960

Kanunun şümulüne dâhil daire, teşekkül, banka ve kurumlar

- 1 — Tekel Genel Müdürlüğü
- 2 — Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi
- 3 — Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi

- 4 — Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
(Tarım satış kooperatifleri, Millî Korunma ve su işleri kredileri dolayısıyla)
- 5 — Toprak Mahsulleri Ofisi
- 6 — Türkiye Zırai Donatım Kurumu
- 7 — Etibank
- 8 — Sümerbank
- 9 — Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu
- 10 — Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu
- 11 — Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri
- 12 — Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi
- 13 — İller Bankası
- 14 — Türkiye [Emlâk Kredi Bankası
- 15 — Et ve Balık Kurumu
- 16 — Petrol Ofisi
- 17 — Denizcilik Bankası
- 18 — Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi
- 19 — Türkiye Cumhuriyeti Çimento Sanayii Anonim Şirketi
- 20 — Türk Hava Yolları Anonim Şirketi
- 21 — Azot Sanayii Türk Anonim Şirketi
- 22 — Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı.

Harita ve plânlara ait işaretlerin korunması hakkında Kanun

Kanun No: 155

Kabul tarihi: 12/12/1960

Madde 1 — Harita ve plânlara ait amme hizmetine mahsus (Nirengi, Nivelman, poligon, roper tesisleri gibi) işaretleri yerinden çıkaranlar, yerinden oynatanlar, tanınmaz hale getirenler veya ilgili makam-

lardan müsaade almaksızın yerini değiştirenler Türk Ceza Kanununun 516ncı maddesinin 4 üncü fıkrası uyarınca cezalandırılmakla beraber, ayrıca bu işaretlere ait tesislerin yeniden tesis ve ihyası için ilgili makamlarca yapılması gereken bircümle masrafları tazmin ederler.

Madde 2 — Mahallî idare âmirleri ile köy muhtarları ve belediye başkanlar bu işaretlerin kontrol ve muhafazası tedbirlerini almak, suçlular hakkında takibat yapılmak üzere zabıta ve savcılıkları ve gereği yapılmak üzere işaretler ile ilgili dairesini durumdan haberdar etmekle mükelleftirler.

Madde 3 — Bu kanunun uygulanmasına ait esaslar, Millî Eğitim Bakanlığının ve Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Harita ve Kadastro Mühendisleri Odasının mütalâası alındıktan sonra, Devlet Bakanlığı (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü) Millî Savunma (Harita Genel Müdürlüğü), Tarım (Orman Genel Müdürlüğü), İçişleri, İmar ve İskân ve Bayındırlık Bakanlıklarınca müştereken hazırlanacak bir talimatname ile tespit olunur.

Madde 4 — Bu kanun yayımı tarihinden itibaren 6 ay sonra yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

14/12/1960

Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları hakkındaki 5239 sayılı Kanun ek Kanun

Kanun No: 156

Kabul tarihi: 12/12/1960

Madde 1 — 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun ikinci maddesine dayanılarak Ankara Üniversitesinde açılacak olan Eczacılık Fakültesine, bağlı (1) sayılı cetvelde gösterilen kadrolar, Ankara Üniversitesi kuruluş kadroları hakkındaki 5239 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvele eklenmiştir.

Madde 2 — İlişik (2) sayılı cetvelde gösterilen ek görev tazminatı kadroları Ankara Üniversitesi kuruluş kadroları hakkındaki 5239 sayılı kanuna bağlı ((2) sayılı cetvele eklenmiştir.

Madde 3 — İlişik (3) sayılı cetvelde yazılı kadrolar 1960 malî yılında kullanılamaz.

Madde 4 — Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi için lüzumlu oldukları belirtilecek Devlete ait arazi ve gayrimenkuller, Bakanlar Kurulu kararı ile mezkûr Fakültenin tesisine veya çalışmalarına tahsis olunur.

Ankara Vilâyeti, özel idareye ve Ankara Belediyesi de belediyeye ait arazi ve gayrimenkullerden bu Fakültenin tesisine veya çalışmalarına elverişli olanları Vilâyet Umumî Meclisi veya Şehir Meclisi kararı ile Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesine bedelsiz olarak devre salahiyetlidir.

Madde 5 — Ankara Üniversitesi Fen ve Tıp Fakültelerinde bulunan Eczacılık Fakültesinin öğretim ve yönetim işlerine elverişli laboratuvar, eşya ve malzemenin bu Fakültenin de istifadesine tahsisi, ilgili şube profesörlerinin ve profesör kurullarının kararları ile Fen ve Tıp Fakülteleri dekanlıklarınca yapılır.

Geçici Madde — Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesinin ilk dekan ve profesörleri Üniversiteler Kanununun 73 üncü maddesi gereğince, İstanbul Tıp Fakültesi Eczacılık Okulunun teklifi üzerine, Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından seçilir.

Madde 6 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

14/12/1960

1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldın İması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici! Kanıma ek «Kurucu Meclis Teşkili»

hakkında Kanım

Kanun No: 157

Kabul tarihi 13/12/1960

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel hükümler

I — Kurucu Meclis:

Madde 1 — Kurucu Meclis, Türk Milletinin zulme karşı direnme hakkını kullanmak suretiyle onun adına harekete geçen Türk Silahlı

Kanunlar

113

Kuvvetlerinin, meşruiyetini kaybetmiş olan idareyi 27 Mayıs 1960 Millî İhtilâliyle devirerek, meşru iktidarı emanet ettiği Millî Birlik Komitesi ile. Demokratik Hukuk Devletinin kurulması yolunda ve mevcut şartlara uygun olarak milletin en geniş manasıyla temsili gayesini gözeten ve bu kanun hükümlerine göre kurulacak olan Temsilciler Meclisinden teşekkül eder.

Millî Birlik Komitesi, bu kanunun altında imzası bulunan başkan ve üyelerden kuruludur.

II — Amaç:

Madde 2 — Kurucu Meclis, Demokrasi ve Hukuk Devleti esaslarını gerçekleştirip teminat altına alacak olan yeni Anayasa ile yeni Seçim Kanununu en kısa zamanda tamamlayarak en geç 29 Ekim 1961 tarihinde iktidarı yeni seçilecek Türkiye Büyük Millet Meclisine devredinceye kadar yasama yetkisi ile yürütme organı denetleme yetkisini bu kanundaki esaslara göre kullanılır.

Kurucu Meclisin kabul edeceği Anayasa, ancak halkoyu ile tasvip edildikten sonra kesinleşir.

119 — Milletim temsilciliği:

Madde 3 — Kurucu Meclis üyeleri, her hangi bir bölgenin, siyasi zümrenin veya kendilerini seçen kurum, kurul, makam ve mercilerin değil Türk Milletinin temsilcileridir.

Kurucu Meclis üyeleri, kendilerini seçen kurum, kurul, makam ve merciler de dâhil olmak üzere, Meclisteki çalışmaları ve kullanacakları oylar bakımından hiçbir yerden emir veya direktif almazlar ve yalnız yeminlerine ve vicdanlarına **bağlıdırlar.**

İKİNCİ BÖLÜM

Temsilciler Meclisi

I. Temsilciler Meclisinin kuruluşu:

Madde 4 — Temsilciler Meclisi, illerin ve' aşağıda yazılı teşekküllerin Temsilciler Meclisi Seçim Kanununa göre seçilecek olan temsilcilerinden kuruludur:

a)Devlet Başkanı ve Millî Birlik Komitesi tarafından seçilecek temsilciler:

1. Devlet Başkam,
2. Millî Birlik Komitesi.
- b) Bakanlar Kurulu üyeleri,
- c) İller temsilcileri,
- d) Siyasî partiler temsilcileri:
  1. Cumhuriyet Halk Partisi,
  2. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi.
- e) Diğer teşekküller ve kurumlar temsilcileri:
  1. Barolar temsilcileri,
  2. Basın temsilcileri,
  3. Eski Muharipler Birliği temsilcileri,
  4. Esnaf teşekkülleri temsilcileri,
  5. Esnaf teşekkülleri temsilcileri,
  5. Gençlik temsilcisi,
  6. İşçi sendikaları temsilcileri,
  7. Odalar temsilcileri,
  8. Öğretmen teşekkülleri temsilcileri,
  9. Tarım teşekkülleri temsilcileri,
  10. Üniversite temsilcileri,
  11. Yargı organları temsilcileri.

H. Temsilciler Meclisi üyeliği ile ilgili hükümler:

I. Komite üyeleri ile bağdaşmazlık:

Madde 5 — Millî Birlik Komitesi üyeliği ile Temsilciler Meclisi üyeliği, bir kişi üzerinde birleşemez.

2. Seçilme yeterliği:

Madde 6 — Temsilciler Meclisi üyeliğine, kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmayan, ağır hapis cezası veya sahtecilik dolandırıcılık, hileli iflâs, hırsızlık, emniyeti suiistimal, zimmet, irtikâp, rüşvet veya ihtilâs suçlarından hüküm giymemiş, 25 yaşını bitirmiş ve en az lise veya benzeri öğretim kurumlarından diplomalı olan Türk vatandaşları seçilebilirler.

Tarım, işçi ve esnaf kurullarınca seçilen temsilcilerin en az ilkokul mezunu olmaları şarttır.

Faaliyetleri, yayınları ve davranışları ile 27 Mayıs ihtilaline kadar Anayasaya, İnsan Haklarına aykırı icraat ve siyaseti desteklemekte devam etmiş olanlar, Temsilciler Meclisine üye seçilemezler.

3. Üyelik teminatı:

Madde 7 — Bu kanunda gösterilen üyeliği kaybetme hali dışında, Temsilciler Meclisi üyeleri hiçbir makam, merci, kurum veya kurul tarafından azledilemez; bunların sıfatlarına ve görevlerine son verilemez.

Bir temsilcinin kendisini seçen kurum, kurul, makam, merci, meslek teşekkülü veya siyasi parti ile ilişiği kesilse de temsilcilik sıfatı devam eder.

4. Sorumsuzluk ve dokunulmazlık:

Madde 8 — Temsilciler Meclisi üyeleri; Meclis içinde görevlerini yerine getirmek sırasındaki, oy, mütalâa ve sözlerinden sorumlu tutulamazlar, Temsilciler Meclisinin tam üye sayısının salt çoğunluğu ile verilmiş bir karar olmadıkça sanık olarak sorguya çekilemez, tevkif edilemez, her hangi bir şekilde kişi hürriyetinden yoksun kılınmaz ve yargılanamazlar.

Ağır cezayı gerektiren suçüstü hâli, bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam, durumu hemen Temsilciler Meclisine bildirir.

Seçilmesinden önce veya sonra Temsilciler Meclisi üyelerinden biri hakkında, verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, Meclisin hukuki varlığının sona ereceği zamana bırakılır.

Temsilciler Meclisi üyeliği süresince dâva ve ceza süre aşımı işlemez.

5. Üyelikle bağdaşabilen işler:

Madde 9 — Temsilciler Meclisinin üyeleri, bu Meclisteki görevlerini aksatmamak şartıyla, serbest mahiyetteki meslekî faaliyetlerine devam edebilirler.

Devlet veya diğer kamu tüzel kişileriyle bunlara bağlı teşekkül ve ortaklıklarda görevli iken Temsilciler Meclisine üye seçilenler, bu Meclis sona erinceye kadar görevlerinden izinli sayılırlar. Ancak üniversite öğretim üyeleri bu kayda tabi değildirler.

6. Üyelikle bağdaşmayan haller:

Madde 10 — 9 uncu maddede yer alan hükümler saklı kalmak üzere Temsilciler Meclisi üyeleri, seçildikleri tarihten sonra Devlet ve diğer kamu, tüzel kişileriyle bunlara bağlı teşekküllerde, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin doğrudan doğruya veya dolayısıyla katıldıkları ve ilgili oldukları teşebbüs ve ortaklıklarda görev alamazlar. Üniversite öğretim üyeliği bu hükmün dışındadır.

Milletlerarası teşekküllerde Devletin temsiline bu teşekküllerin statüleri gereğince ancak Yasama Meclisi üyeleri tarafından yapılması gereken haller müstesnadır.

Temsilciler Meclisi üyeleri, seçildikleri talihten sonra, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin her hangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya veya dolayısıyla kabul edemezler ve bunların taraf oldukları anlaşmazlıklarda vekâlet alamazlar.

7. Üyeliğin düşmesi:

Madde 11 — İstifa eden veya Temsilciler Meclisi üyeliğine seçilmeye engel olan bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giyen veya kısıtlanan kimsenin üyeliği kendiliğinden sona erer.

Temsilciler Meclisi çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak aralıksız (7) gün katılmayanlar ile özürsüz ve izinsiz geçecek süreler toplamı (.21) günü geçenlerin üyelik sıfatının kalkmasına bu Meclisin tam üye sayısının salt çoğunluğu ile karar verilir.

III. Temsilciler Meclisinin çalışması ile ilgili hükümler:

1. Temsilciler Meclisinin ilk toplantısı ve yemin:

Madde 12 — Temsilciler Meclisi Seçimi Kanununa göre seçilecek temsilciler, bu kanunun yayımından sonraki (21) inci günde, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında saat (15) te en yaşlı üyenin başkanlığında kendiliğinden toplanırlar ve aşağıdaki şekilde ant içerler:

«Yurdun bağımsızlığı ve bütünlüğü, milletin egemenliği ve mutluluğu, hukuk devleti, demokrasi ve insan hakları ilkeleri uğrunda bütün gücümle çalışacağım, Adalet ve ahlak esaslarına bağlılıktan ve yeni Anayasayı demokratik ve lâik Cumhuriyet esaslarına göre en kısa zamanda hazırlamak ve iktidarı yeni Meclisi (devretmek ülküsünden ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine ant içerim.»

2. Başkanlık Divanı:

Madde 3 — Temsilciler Meclisi, ilk toplantısını takip eden üçüncü günde toplanarak bir başkan, iki başkan vekili, dört kâtip ile iki idareci üyeden ibaret Başkanlık Divanını seçer.

Başkan tarafsız olan üyeler arasından seçilir.

3. Mal beyanı:

Madde 14 — Temsilciler Meclisi üyeleri, vazifeye mal beyanı ile başlarlar ve görevlerinin sonunda mal beyanı ile ayrılırlar.

4. Toplantı ve karar nisabı:

Madde 15 — Temsilciler Meclisi, üye tam sayısının salt çoğu ile toplanır; aksine hüküm bulunmayan hallerde hazır bulunan üyelerin salt çoğu ile karar verir.

5. Görüşmelerin açık oluşu ve tutanaklar:

Madde 16 — Temsilciler Meclisinin görüşmeleri herkese açıktır ve Tutanak Dergisinde olduğu gibi yayınlanır. Bunların başka yollarla da yayınlanması önlenemez ve yayınlanmasından kimse sorumlu tutulamaz.

Dış ve iç güvenliği yakından ilgilendiren konularda, toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğu ile kapalı oturuma karar verilebilir. Kapalı oturumların tutanaklarının yayınlanmasına aynı çoğunlukla karar verilmedikçe, bunlar ancak beş yıl sonra yayınlanabilir.

6. Temsilciler Meclisinin hukuki teminatı:

Madde 17 — Temsilciler Meclisi, hiçbir makam, merci, kurum veya kurul tarafından kapatılamaz, Bu kanunda gösterilen haller dışında tatil edilemez.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kurucu Meclisin görev ve yetkileri

I. Genel olarak:

Madde 18 — Kurucu Meclisin başta gelen görevi, beşinci ve altıncı bölümlerdeki esaslara göre halkoyuna sunulacak Yeni Anayasayı görüşüp kabul etmek ve Seçim Kanununu yapmaktır.

Bunun dışında kanunları yapma, değiştirme, yorumlama ve yürürlükten kaldırma; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını ve eklerini görüşme ve kabul etme; barışa, savaşa, yabancı Devletlere karşı silahlı kuvvet kullanılmasına ve zorlama tedbirleri alınmasına karar verme; yabancı Devletler ve milletlerarası teşekküllerle yapılan antlaşmalarla sözleşme ve her türlü anlaşmaları ve Bakanlar Kurulunca ilân edilen sıkıyönetim kararını onaylama yetkileri Kurucu Meclise aittir.

II. Kanunların yapılması:

1. Kanun teklif etme hakkı:

Madde 19 — Kanun teklif etme hakkı, Bakanlar Kurulu ile Kurucu Meclis üyelerine aittir. Kurucu Meclis üyelerince yapılacak kanun tekliflerinin, en az bir Millî Birlik Komitesi üyesi ile bir Temsilciler Meclisi üyesinin imzalarını taşıması şarttır.

2. Kamusların görüşülmesi ve kabul edilmesi:

Madde 20 — Kanun tasarıları, önce Temsilciler Meclisinde görüşülür. Temsilciler Meclisi tasarımı kabul, ret veya tadil ederek Millî Birlik Komitesine gönderir.

Temsilciler Meclisinin reddettiği bir tasarı Millî Birlik Komitesince de reddedilirse, tasarı düşer.

Millî Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisinden gelen metni hiçbir değişiklik yapmadan kabul ederse, tasarı kanunlaşır.

Millî Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisinin kabul etmiş olduğu bir tasarımı tamamıyla reddeder veya değiştirerek kabul ederse veya Temsilciler Meclisinin tamamıyla reddettiği bir tasarımı olduğu gibi veya değiştirerek kabul ederse, tasarımı Temsilciler Meclisine geri gönderir

Temsilciler Meclisi de Millî Birlik Komitesinin ret kararını benimserse, tasan düşer.

Temsilciler Meclisi, Millî Birlik Komitesince kabul edilen metni olduğu gibi benimserse tasan kanunlaşır.

Aksi halde, tasarının ihtilaflı kalan noktaları, Kurucu Meclisteki en kıdemli Yargıtay temsilcisinin başkanlığında Millî Birlik Komitesinden ve Temsilciler Meclisinden seçilmiş (Başkan dâhil) 7 şer üyeden kurulu bir Karma Komisyonunda görüşülür. Karma Komisyonunda beliren ayrı görüşler, Kurucu Meclisin birleşik toplantısında sözcüler tarafından izah edilir ve metinler görüşmesiz oylanır. Millî Birlik Komitesi üyeleri ve Temsilciler Meclisi üyeleri ayrı ayrı oylarını kullanırlar ve tasarı oylama yüzdeleri vasatilerine göre kabul veya ret olunur.

Kanunlar yayınlanmak üzere derhal Devlet Başkanına gönderilir.

Kanunlar görüşülmesine gözetilecek süreler, Kurucu Meclis içtüzüğünde belirtilir.

3.Kanunların yeniden görüşülmek üzere geri gönderilmesi:

Madde 21 — Devlet Başkanı, yayınlanmak üzere kendisine gönderilen kanunları bir defaya mahsus olarak yeniden görüşülmek üzere yedi gün içinde gerekçesi ile birlikte Kurucu Meclise gönderir. Yeni Anayasa ile Seçim Kanunu ve Bütçe Kanunu bu hükmün dışındadır.

Geri gönderilen kanun, Karma Komisyonunda müzakere edilir. Kurucu Meclisin birleşik toplantısında bir evvelki maddeye göre oylanır.

Ancak kabul nisabı 2/3 çoğunluktur. Bu takdirde kanun derhal yayınlanır.

4.Kurucu Meclisin birleşik toplantı halinde kullanacağı yetkiler:

Madde 22 — Kurucu Meclis, Anayasayı kabul ve kanun koyma dışındaki yetkilerini, Millî Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisinin bir arada toplanması suretiyle kullanır.

4. 1961 Bütçe Kanununun kabulü:

Madde 23 — 1961 yılına ait Bütçe Kanunu tasarısı ile katma bütçeler, Millî Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisinden seçilecek 10 ar üyeden kurulu bir Bütçe Komisyonunda incelenerek Kurucu Meclisin birleşik toplantısında görüşülüp kabul edilir.

Bakanlık bütçeleri ile katma bütçeler, Mecliste tüm halinde görüşülür. Bölüm ve maddeler ayrı ayrı görüşülmez. Kabul edilmeyen bütçeler, yeniden incelenmek üzere komisyona geri gönderilir.

Kurucu Meclis üyelerinin masraf teklifinde bulunabilme usulleri İçtüzükle düzenlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kurucu Meclisin toplantı ve görüşmeleri

I. Aralıksız çalışma:

Madde 24 — Kurucu Meclis aralıksız çalışır. Ancak zaruret halinde, Millî Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisinin birleşik toplantısında, toplantıya katılacakların üçte iki çoğunluğu ile 10 günü aşmamak üzere tatil kararı verilebilir. Tatil sırasında, komisyonlar çalışabilir.

Devlet Başkanı Kurucu Meclisi, Temsilciler Meclisi Başkan Temsilciler Meclisini, tatil bitmeden toplantıya çağrılabilir.

II. İçtüzükler:

Madde 25 — Millî Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi çalışmalarını kendi İçtüzüklerine göre yaparlar.

Kurucu Meclisin birleşik toplantıları için ayrı bir İttüzük yapılır.

Yeni İttüzüklerde hüküm bulunmayan hususlarda, eski Türkiye Büyük Millet Meclisi İttüzüğü uygulanır.

III. Birleşik toplantılar:

1. Birleşik toplantılarda Başkanlık Divanı:

Madde 26 — Kurucu Meclisin birleşik toplantılarında Başkanlık, Millî Birlik Komitesinin bu maksatla seçeceği üye ile Temsilciler Meclisi Başkanı arasında nöbetleşe yapılır.

İlk birleşik toplantıya Millî Birlik Komitesi tarafından seçilen başkan, başkanlık eder.

2. Birleşik toplantılarda nisap:

* Madde 27 — Kurucu Meclisin birleşik toplantıları, Millî Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi üye tam sayılarının salt çoğunlukları ile yapılır. Aksine hüküm olmadıkça kararlar hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğu ile verilir.

Ancak barışa, savaşa, yabancı devletlere karşı silahlı kuvvet kullanılmasına, zorlama tedbirleri alınmasına, yabancı devletler ve milletlerarası teşekküllerle yapılan antlaşmalarla Bakanlar Kurulunca ilân edilen sıkı yönetim kararı onaylamaya Kurucu Meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile karar verilir.

3. Birleşik görüşmelerin açık olması ve tutanaklar:

Madde 28 — Kurucu Meclisin birleşik toplantıları ve tutanakları hakkında, bu kanunun 16ncı maddesi uygulanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yeni Anayasanın, Seçim Kanununun hazırlanması ve kabulü

I. Komisyonlar kurulması:

Madde 29 — Temsilciler Meclisi, Başkanlık Divanı seçiminin yapıldığı toplantıda, 20 üyeden kurulu bir Anayasa Komisyonu ile aynı sayıda üyesi olan bir Seçim Kanunu Komisyonunu gizli oyla seçer.

Komisyonlar derhal toplanarak başkan, başkanvekili ve sözcülerini seçerler.

II Görüşmelerin önceliği:

Madde 30 — Temsilciler Meclisi ve yukarı ki maddede sözü geçen komisyonlar, Anayasa ile Seçim Kanununun gecikmeden görüşülmesini ve kabulünü sağlayacak çalışma esasları ile usullerini derhal karara bağlarlar.

İlgili komisyonca Anayasa ve Seçim Kanunlarının tamamen veya kısmen Temsilciler Meclisi genel Kuruluna gönderilmesinden itibaren bunların görüşülmesine başlanır.

Bu görüşmeler, en kısa zamanda bitirilecek surette, öncelikle yapılır.

Anayasa ve Seçim Kanunu görüşmelerine başlandıktan sonra, haftada en az dört tam gün bu görüşmelere ayrılır.

III.Anayasa ve Seçim Kanım unun Kurucu Meclisçe kabul tarzı:

Madde 31 — Anayasa ve Seçim Kanunu ile ilgili metinler, Temsilciler Meclisinde kabul edilip Millî Birlik Komitesine gönderildiğinde, Komite bunları Temsilciler Meclisi Genel Kurulundaki görüşme süresinin yarısı kadar süre içinde sonuçlandırır.

Bu süre (7) günden az olamaz.

Millî Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisinden gelen metni aynen kabul etmediği takdirde, Temsilciler Meclisinde yapılacak ikinci gelişme, Millî Birlik Komitesindeki görüşme süresinin yarısını geçemez. Ancak bu süre (7) günden az olamaz.

Temsilciler Meclisi, Millî Birlik Komitesinden gelen metni ikinci görüşmede aynen kabul etmediği takdirde, ihtilafı kalan noktaların halli için karma komisyon teşkil edilir, bu komisyonca kabul edilen metin, Kurucu Meclisin birleşik toplantısında öncelikle ve aralıksız olarak görüşülüp halkoyuna sunulacak hale getirilir.

Anayasa ve Seçim Kanununun ihtilafı noktalarının halli için yapılacak Kurucu Meclisin birleşik toplantısı müzakerelerinde kararlar üçte iki çoğunlukla alınır.

ÎV. Anayasa ve Seçim Kanunu yayınlanması ve halkoyuna sunulması:

Madde 32 — Kurucu Meclisçe kabul edilen Anayasa ve Seçim Kanunu Devlet Başkanı tarafından derhal yayınlanır.

Anayasanın halkoyuna sunulması tarihi ve siyasi partilerin Anayasa konusundaki propaganda serbestliği kararını Millî Birlik Komitesi verir.

V. Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplantısı:

Madde 33 — Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçim tarihi; halkoyu sonucu belli olduktan sonraki ilk haftanın Cuma günü yapılacak Kurucu Meclis birleşik toplantısında, Türkiye Büyük Millet Meclisinin en geç 29 Ekim 1961 de görevine başlaması sağlanacak surette tespit edilir.

ALTINCI BÖLÜM

Yeni Anayasanın vaktinde yetiştirilmemesinin veya reddedilmesinin sonuçları

I. Anayasanın ve Seçim Kanununun Kurucu Meclisçe hazırlanması ve kabulü müddeti:

Madde 34 — Kurucu Meclis, Anayasa ile Seçim Kanununu en geç 27 Mayıs 1961 tarihine kadar tamamlar. Bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere 15 gün uzatılabilir.

Anayasa bu tarihe kadar yine tamamlanmış olmazsa, 35 inci maddeye göre Temsilciler Meclisinin yerini alacak yeni bir Temsilciler Meclisi seçilir.

II. Ket halinde yeni Temsilciler Meclisinin seçimi:

Madde 35 — Halkoyu sonucunda Anayasa reddedilirse, her 100.000 nüfus için bir üye hesabıyla ve yeni Seçim Kanunu hükümlerine göre yeni bir Temsilciler Meclisi seçilir.

Seçim tarihi halkoyunu müteakip ilk haftanın Cuma günü Kurucu Meclis birleşik toplantısında tespit ve ilân olunur.

Bu Meclis, seçimin yapıldığı tarihin ertesi gününden başlayarak 5 inci gün saat 15 te Ankara'da çağırışız toplanır.

Bu Meclisin görevine başlaması ile eski Temsilciler Meclisinin hukuki varlığı sona erer ve bu kanunla Temsilciler Meclisine verilmiş olan görev ve yetkiler kendiliğinden yeni Temsilciler Meclisine geçer.

III. Yeni Temsilciler Meclisince ve Millî Birlik Komitesince Anayasannın kabulü müddeti:

Madde 36 — 35 inci maddeye göre halk tarafından seçilecek olan yeni Temsilciler Meclisinin ve Millî Birlik Komitesinin bu kanunda Anayasannın kabulü için konulmuş olan usul uyarınca ve en geç 29 Ekim 1961 de yeni Anayasaya göre Türkiye Büyük Millet Meclisinin grevine başlamasını mümkün kılacak bir süre içinde kabul edecekleri Anayasa, Devlet Başkanı tarafından derhal yayınlanır ve 2nci maddenin son fıkrası dikkate alınmadan yürürlüğe girer. Bundan sonra 33 üncü madde hükümleri uygulanır.

YEDİNCİ BÖLÜM

Çeşitli hükümler

1. Bakanlar Kurulunun seçilmesi ve denetlenmesi:

Madde 37 — Yürütme yetkisini kullanacak olan Bakanlar Kurulu Kurucu Meclis üyeleri arasından seçilebileceği gibi, dışardan da seçilebilirler.

Dışardan seçilen Bakanlar da Temsilciler Meclisinin üyesi olurlar.

Temsilciler Meclisi üyeleri; İçtüzük hükümlerine göre, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılması isteği ile Bakanlardan soru sorabilirler; Bakanlar Kurulunun veya bir Bakanın siyaset ve icraatı ile ilgili bir konunun aydınlatılması maksadıyla genel görüşme açılmasını isteyebilirler; İçtüzük hükümlerine göre Meclis soruşturması talep edebilirler.

Temsilciler Meclisi, Bakanlar veya bir Bakan hakkında Meclis soruşturması açılmasını uygun görürse, kararını Millî Birlik Komitesine bildirir. Millî Birlik Komitesinin de aynı yolda karar vermesi halinde TeDis soruşturması açılır.

Millî Birlik Komitesi Bakanlar veya bir Bakan hakkında Meclis soruşturması açılmasına karar verirse, bu kararını Temsilciler Meclisine bildirir. Temsilciler Meclisinin de aynı yolda karar vermesi halinde Meclis soruşturması açılır.

Temsilciler Meclisinin Bakanlar veya bir Bakan hakkındaki soruşturma kararı Millî Birlik Komitesince veya Millî Birlik Komitesinin Bakanlar veya bir Bakan hakkında soruşturma kararı Temsilciler Meclisi tarafından reddedilirse netice 20nci maddeye göre karara bağlanır. 1 sayılı kanunun 4 üncü maddesi hükmü saklıdır.

2. Yüce Divan:

Madde 38 — Meclis soruşturmasına karar verildiğinde, Millî Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisinden seçilecek yedişer üyeden kurulu bir Soruşturma Komisyonu gerekli soruşturmayı yapar. Bu Komisyonun raporu Kurucu Meclisin birleşik toplantısında görüşülerek, 1924 tarihli ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun 61 - 66ncı maddeleri uyarınca bir Yüce Divan kurulmasına mahal olup olmadığına karar verilir.

Yargıtay ve Danıştay Başkan ve üyelerini ve Cumhuriyet Başsavcısını ve Danıştay Başkının Sözcüsünü, görevlerinden doğan veya görevleriyle ilgili hususlarda soruşturma ve yargılama gerekirse, yine 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun 61 - 66ncı maddeleri uygulanır.

3. Anayasanın değiştirilmesinde usul:

Madde 39 - 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun yürürlükte kalmış olan hükümlerinde; 12 Haziran 1960 tarih ve 1 sayılı Kanun ile tadillerinde ve bu kanun hükümlerinde her hangi bir değişiklik yapılabilmesi, Millî Birlik Komitesinin ve Temsilciler Meclisinin tam üye sayılarının üçte iki çoğunluğu ile ayrı ayrı verecekleri karara bağlıdır.

İhtilâf halinde 20nci madde hükümlerine göre hareket edilir ve oylama yüzdeleri vasatısı asgari yüzde yetmiş beş olduğu takdirde, tasarı kabul edilir.

Değişiklik teklifi, Millî Birlik Komitesi üyelerinin üçte birinin ve iki Temsilciler Meclisi üyesinin imzası ile veya Temsilciler Meclisi üyelerinin üçte birinin ve iki Millî Birlik Komitesi üyesinin imzası ile yapılabilir.

4. Ödenekler:

Madde 40 — Kurucu Meclis üyelerine ait ödenek ve yolluklar özel kanunla tespit olunur.

Ödenek ve yollukları tespit eden bu kanun hükümleri üzerinde yapılacak değişiklikler ve mezkûr kanun yerine kaim olacak hükümler müteakip yasama organının üyeleri için muteber olur.

Ancak, Kurucu Meclis üyelerine ait ödenek birinci derecedeki Devlet memuru için tespit edilen aylık tutarından fazla olamaz.

5. Değiştirilen Anayasa hükümleri:

Madde 41 — Bu kanun, 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Kanuna ek mahiyette olup sözü geçen kanunun 1, 3, 7 ve 21 inci maddeleriyle 6ncı maddesinin son fıkrası, 18 inci maddesinin birinci fıkrası ve 24 üncü maddesinin üçüncü fıkrası ile bu kanuna aykırı bircümle hükümler İşbu kanuna uygun olarak değiştirilmiş ve 24 üncü maddesinin birinci fıkrasında yazılı ve yürürlükten kaldırılmış olan maddeleri arasında (61 - 66) madde numaraları çıkarılmıştır.

6. Kenar başlıklar:

Madde 42 — Bu kanunun maddeleri kenarındaki başlıklar, madde hükümlerinin yüzünü göstermek amacıyla konmuş olup, metne dâhil değildir.

7. Yürürlük:

Madde 43 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

8. Yürütme:

Madde 44 — Bu kanunu Kurucu Meclis yürütür.